

SAKARYA İKTİSAT DERGİSİ

THE SAKARYA JOURNAL OF ECONOMICS

SAKARYA İKTİSAT DERGİSİ THE SAKARYA JOURNAL OF ECONOMICS

2016 4, ISSN 2147-0790

Sahibi(Owner)

Sakarya Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Muzaffer Elmas Adına Prof. Dr. Aziz Kutlar

Editör(Editor)

Prof. Dr. Ekrem Gül

Editör Yardımcıları

Prof.Dr. Şuayyip ÇALIŞ

Doç.Dr. Hayrettin ZENGİN

Y.Doç.Dr. Adnan DOĞRUYOL (Yazı İşleri Müdürü)

Yayın Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. Mustafa Akal

Prof. Dr. M. Kemal Aydın

Prof. Dr. Fuat Sekmen

Prof. Dr. Mahmut Bilen

Doç. Dr. Ali Kabasakal

İletişim

Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F Esentepe Kampüsü (Contact)

54187 Serdivan / SAKARYA

Tel: +90 (264) 295 62 23

sakaryaiktisat@sakarya.edu.tr

Yılda dört kez yayınlanan Sakarya İktisat Dergisi hakemli bir dergidir.

Dergide yayınlanan yazı ve makaleler kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Yazı ve makalelerin tüm sorumluluğu yazarına / yazarlarına aittir.

Dergimiz EBSCO İndeksi tarafından taranmaktadır.

Dergimiz ASI İndeksi tarafından taranmaktadır.

Dergimiz ASOS İndeksi tarafından taranmaktadır.

Dergimiz Akademik Dizin İndeksi tarafından taranmaktadır.

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr.Erinç Yeldan - Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr.Eser Karakaş - Bahçeşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Engin Yıldırım - Anayasa Mahkemesi
Prof. Dr. Ömer Anayurt - Yüksek Öğretim Kurulu
Prof.Dr. Salih Şimşek -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet Duman -Artvin Çoruh Üniversitesi
Prof.Dr. Musa Eken -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Sami Güçlü -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Mehmet Barca -Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof.Dr. Çoşkun Çakır -İstanbul Şehir Üniversitesi
Prof.Dr. Aziz Kutlar -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Salih Barışık -Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa Akal -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Ekrem Gül - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. M.Kemal Aydın -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Veysel Bilgiç -Güvenlik Akademisi
Prof.Dr. Halis Çetin -Cumhuriyet Üniversitesi
Prof.Dr. Recai Çoşkun -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Remzi Altunışık - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa Delican -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Fatih Doğanoglu -Adıyaman Üniversitesi
Prof.Dr. Davut Dursun -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Ekrem Erdem -Erciyes Üniversitesi
Prof.Dr. B. Zafer Erdoğan -Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr. İbrahim Güngör -Akdeniz Üniversitesi
Prof.Dr. Tevfik Güran -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Alper.E Güvel -Çukurova Üniversitesi
Prof.Dr. Kemal İnat -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet İncekara - İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Ahmet Kala -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Mahmut Kartal -Bartın Üniversitesi
Prof.Dr. Cüneyt Koyuncu -Bilecik Üniversitesi
Prof.Dr. Mustafa Özer -Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr. Onur Özsoy -Ankara Üniversitesi
Prof.Dr. Selahattin Sarı -Beykent Üniversitesi
Prof.Dr. Ali Yılmaz - İnönü Üniversitesi
Prof.Dr. Recep Tarı -Kocaeli Üniversitesi
Prof.Dr. Ömer Torlak -Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof.Dr. Yusuf Tuna -İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof.Dr. Veysel Ulusoy -İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof.Dr. Hasan Vergil -Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
Prof.Dr. Kemal Yıldırım -Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr. Gültekin Yıldız -Sakarya Üniversitesi

Prof.Dr. Rasim Yılmaz -Namık Kemal Üniversitesi
Prof.Dr. Halil Kalabalık - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Adem Uğur - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Ersan Bocutoğlu- Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof.Dr. Hamza Al - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Muzaffer Aydemir -Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof.Dr. Halil İbrahim Aydınlı - Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Yüksel Birinci – Siirt Üniversitesi
Prof.Dr. Hamza Çeştepe -Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
Prof.Dr. Kazım Develioğlu -Akdeniz Üniversitesi
Prof.Dr. Burhanettin Duran -İstanbul Şehir Üniversitesi
Prof.Dr. Cem Saatçioğlu -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Naci Tolga Saruç -İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Fuat Sekmen -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Hasan Tutar -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Habib Yıldız -Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Seyit Köse -Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof.Dr. Abdullah Yılmaz - Balıkesir Üniversitesi
Doç.Dr. Sezgin Açıkalin -Anadolu Üniversitesi
Doç.Dr. Fehim Bakırcı -Atatürk Üniversitesi
Doç.Dr. Tahsin Bakırtaş -Sakarya Üniversitesi
Doç.Dr. Mahmut Bilen -Sakarya Üniversitesi
Doç.Dr. Yaşar Bülbül -İstanbul Üniversitesi
Doç.Dr. Şuayyip Çalış -Sakarya Üniversitesi
Doç.Dr. Aykut Ekinci -Bilecik Üniversitesi
Doç.Dr. Bekir Gövdere -Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Tuncay Güloğlu - Yalova Üniversitesi
Doç.Dr. Temel Gürdal -Sakarya Üniversitesi
Doç.Dr. Gürkan Haşit -Bilecik Üniversitesi
Doç.Dr. İsa İpçioğlu -Bilecik Üniversitesi
Doç.Dr. Nağihan Oktayer -İstanbul Üniversitesi
Doç.Dr. Abdullah Keskin -Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç.Dr. Handan Yolsal -İstanbul Üniversitesi
Doç.Dr. İbrahim G. Yumuşak -İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç.Dr. Mustafa Çalışır -Sakarya Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

POLİTİKA YAPIM SÜRECİNDE KULLANILAN YENİ BİR YÖNTEM: DÜZENLEYİCİ ETKİ ANALİZİ

OSMAN NACAĞ

1-19

KIRIKKALE'DE E-DÖNÜŞÜM YAPILANMASININ BOYUTLARI: İL ÖZEL İDARESİ ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Filiz Tufan EMİNİ/Yrd. Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU

20-36

DOĞRUDAN YATIRIMLARDA YABANCI SAHİPLİK YOĞUNLUĞUNUN BELİRLEYİCİLERİ: TÜRKİYE VE ALMANYA ÖRNEKLERİ

Araş. Gör. Dr. Gülşah KULALI

37-64

TÜRKİYE-KUZEY AFRİKA TİCARETİNİN TEMEL KARAKTERİSTİKLERİ

Doç. Dr. Adem DOĞAN

65-85

Critique of Capital Controls in the Axis of Efficiency-Growth and Factor Productivity

Prof.Dr. Ekrem GÜL/Ünsal Ozan KAHRAMAN

86-94

POLİTİKA YAPIM SÜRECİNDE KULLANILAN YENİ BİR YÖNTEM: DÜZENLEYİCİ ETKİ ANALİZİ

OSMAN NACAK*

ÖZET

Günümüzde hükümetler, iyi düzenleme yapma noktasında büyük çaba harcamaktadır. Bu durum, sadece düzenlemelerin değil, aynı zamanda düzenleme yapma süreçlerinin de yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Kamu politikalarının da bir düzenleme olduğu göz önüne alındığında, politika yapım sürecinin de reforma tabi tutulması ve bu süreçte yeni yöntemlerin kullanılması zorunluluk haline gelmiştir. Çalışmanın sorunsalı yeni bir teknik yöntem olarak gündeme gelen Düzenleyici Etki Analizinin politika yapım sürecinde kullanılmasıyla oluşturulan kamu politikalarına olumlu yönde önemli katkılar sağlayabileceği yönündeki düşüncedir. Çalışmanın amacı; Düzenleyici Etki Analizini, kavramsal ve tarihsel açıdan analiz etmek, kamu politikaları ile ilişkisini irdelemek, oluşturulan kamu politikaları üzerindeki olası olumlu ve olumsuz etkilerini ortaya çıkarmak olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yönetimi, Kamu Politikası, Düzenleyici Etki Analizi

A NEW METHOD USED IN POLICY MAKING PROCESS: REGULATORY IMPACT ANALYSIS

ABSTRACT

Today, governments are making great efforts to make good regulations. This situation needs not only the regulation but also the restructuring of the regulation processes. Given the fact that public policies are also a term of regulations, the process of policy making has also been subject of reform. In this context the use of new methods in this process has become a necessity. The problem of this study can be stated as working can provide significant contributions to the public policy created through the use of Regulatory Impact Analysis in the policy making process as a new technique. The purpose of this study is to analyze the Regulatory Impact Analysis from a conceptual and historical point of view, and to examine its relations with public policies, revealing the possible positive and negative effects on the public policy.

Key words: Public Administration, Public Policy, Regulatory Impact Analysis

1. GİRİŞ

---

* YRD. DOÇ. DR., ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ, NAZİLLİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ, SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BÖLÜMÜ, onacak@adu.edu.tr.

** Bu çalışma, "Yeni Kamu Yönetimi ve Türkiye'de Kamu Politikalarının Oluşturulması: Aktör Temelli Bir Analiz" adlı doktora tezinden çıkarılmıştır.

Günümüzde hemen her ülke neredeyse her gün bir kamu politikası üretmektedir. Üstelik hızla değişen dış dünya devletlerin yerine getirdiği kamu hizmetlerini hem sayıca hem de çeşit olarak sürekli arttırmaktadır. Bununla birlikte devletlerin karşı karşıya kaldığı toplumsal sorunların da her geçen gün arttığını söylemek mümkündür. Kamusal hizmetlerdeki ve toplumsal sorunlardaki bu artış, devletleri daha fazla ve daha sonuç odaklı kamu politikası üretmek zorunda bırakmaktadır (Köseoğlu, 2013: 7).

En yalın haliyle “hükümetlerin yapmayı ya da yapmamayı seçtikleri her şeydir” (Dye, 2011: 1) şeklinde tanımlanan kamu politikalarının en temel özelliklerinden birisi de birdenbire veya aniden değil, birbirini takip eden aşamalardan meydana gelen bir süreç içerisinde ortaya çıkmasıdır (Yıldız ve Sobacı, 2013: 24-25). Kamu politikalarının bu özelliği, bir kamu politikasının ortaya çıkarılmasını oldukça uzun bir zamana yaymaktadır. Bir diğer ifadeyle politika yapım süreci, bir hayli zaman gerektiren bir süreçtir. Buna ilaveten politika yapım sürecinin oldukça da maliyetli bir süreç olduğu birçok kesim tarafından kabul edilmektedir. Bu sebeple oluşturulan kamu politikaları üzerinde titizlikle durulması ve sonuç odaklı kamu politikalarının oluşturulması gerekmektedir. Aksi takdirde başarısızlıkla sonuçlanan veya bir diğer ifadeyle istenilen sonuçları yaratmayan her bir kamu politikası, devletlerin hem zaman hem de kamu kaynağı kaybetmesi anlamına gelmektedir.

Kamu politikalarının başarısı ya da başarısızlığı sadece oluşturulan politikanın kendisine bağlı değildir. Bunu etkileyen birçok faktörün olduğu söylenebilir. Bu faktörlerin en önemlilerinden birisi de politika yapım sürecinin kendisidir. Çünkü oluşturulan her bir kamu politikasının, politika yapım sürecinden doğrudan etkilendiği görülmektedir. Bu nedenle her bir kamu politikasındaki hataları tek tek gidermeye çalışmaktansa, kamu politikalarının yapım sürecinin yeniden dizayn edilmesinin, sürecinin daha iyi ve daha işlevsel bir hale getirilmesinin çok daha akıllıca bir çözüm olacağını söylemek mümkündür (Ekici ve Çelik, 2007: 136).

Politika yapım sürecinde karşılaşılan sorunlar, bu sorunların giderilmesi ve sürecin iyileştirilmesine yönelik talepler ile yönetim anlayışında yaşanan değişim birlikte ele alındığında, kamu politikalarının oluşturulması sürecinde yeni yöntemlerin kullanılmasının bir zorunluluk haline geldiği görülmektedir. Devletin düzenleme yapması veya politika oluşturması, birçok tartışmaya neden olmuş ve bu tartışmaların neticesinde yeni bir teknik yöntem olarak “Düzenleyici Etki Analizi” (DEA) kavramı gündeme gelmiştir (Aykın, 2010: 229; Bayramoğlu, 2006: 95). Üstelik DEA'nın, yeni kamu yönetimi anlayışının sonuç odaklılık ilkesinin hayata geçirilmesine ve işlevsel kılınmasına da önemli bir katkı sağladığı söylenebilir.

Çalışmada ilk olarak DEA'nın kavramsal ve tarihsel bir analizine yer verilmektedir. Böylelikle DEA'nın; ne olduğu, niteliği, nerede ortaya çıktığı ve geliştiği, hangi ülkeler tarafından ne tür amaçlarla kullanıldığı gibi sorulara yanıt verilmeye çalışılmaktadır. Sonrasında ise, DEA'nın kamu politikaları ile olan ilişkisi ele alınmaktadır. Son kısımda ise, DEA'nın hem politika yapım sürecine hem de oluşturulan kamu politikalarına sağladığı olumlu ve olumsuz katkılar ayrıntılı bir biçimde incelenmektedir.

2. DÜZENLEYİCİ ETKİ ANALİZİ: KAVRAMSAL BİR ANALİZ

Düzenleyici Etki Analizinden önce “Etki Analizi” kavramının tanımlanması gerekmektedir. Çünkü DEA'nın, etki analizine dayandığı görülmektedir. Etki Analizi; plan, program, politika veya projenin muhtemel yan etkilerini, maliyetlerini, yararlarını ve sonuçlarını tespit edebilmek amacıyla kullanılan bilgiye dayalı bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (OECD, 2001: 10; Aykın, 2010: 230). Etki analizi karar alıcılara alacakları kararların olası sonuçlarını kararların uygulanmaya geçmeden önce gösterme çabasıdır. Böylelikle bir taraftan soruna yönelik alternatif çözüm önerilerinin oluşturulması, diğer taraftan da uygulamaya ilişkin riskler ile bu riskleri bertaraf edecek önlemlerin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır (Baskıcı, 2007: 18).

Düzenleyici Etki Analizi ise; yapılan düzenlemelerin, uygulamadan kaynaklanacak olumlu ve olumsuz etkilerini ortaya çıkararak, bu etkilerin toplumun farklı kesimleri arasındaki dağılımını sistematik olarak ölçümlemeye çalışan ve böylelikle yapılan düzenlemelerin niteliğini yükseltmeyi amaçlayan bir yöntem olarak tanımlanabilmektedir (TEPAV, 2007: 2; T.C. Başbakanlık Düzenleyici Reform Grubu, 2009: 1). DEA'yı daha geniş bir biçimde el aldığımızda; hali hazırda uygulanmakta veya yeni oluşturulacak olan düzenlemelerin olumlu ve olumsuz bütün etkilerini sistematik bir biçimde ortaya koyarak, bir taraftan karar alıcılara alternatif çözüm önerileri sunan ve böylelikle daha sistemli ve geniş bir biçimde düşünmeye, dengeli karar vermeye teşvik eden, diğer taraftan da düzenlemelerin hazırlanması aşamasına diğer aktörlerinin katılımını temin ederek hem hedeflenen sonuçlara daha kolay bir biçimde ulaşılmasını sağlayan, hem de düzenlemelerin kalitesini, etkinliğini ve sürecin demokratikleşmesini artırma amacını güden bir araç şeklinde ifade edilmektedir (Kaymak, 2004: 112; Ekici, 2006: 1) Buna ilaveten DEA'nın hükümet eylemlerinin olumlu ve olumsuz potansiyel etkilerinin incelenmesi ve nihai sonuçların karar alıcılara ulaştırılması için kullanılan bilgi temelli teknik bir yöntem olduğu da görülmektedir (Baskıcı, 2007: 18-20). Bu bakımdan bu yöntem, düzenleme ve karar alma aşamasından önce kullanılabilmesi gibi, uygulama aşamasında ve uygulama sonrasında ortaya çıkan gerçek etkileri değerlendirmek için de kullanılabilir.

Ancak bu noktada bir ayrıntıya dikkat çekmek gerekmektedir. DEA'nın kamu kurumlarının başarılı düzenlemeler geliştirmesini ve daha sonuç odaklı düzenlemeler yapabilmesini temin eden bir araç olduğu söylenebilir. Fakat DEA'yı, hiçbir durumda düzenlemelere ilişkin bir karar alma aracı veya yöntemi olarak değerlendirmemek gerekmektedir. Üstelik DEA, düzenlemelerin sadece karar aşamalarını değil, bütün aşamalarını içine alan süreci kapsayan bir yöntemdir. Dolayısıyla DEA'yı, gerçekte karar alma yöntemi veya modeli olmaktan ziyade, karar alma aşamasını kolaylaştıran, kararların doğru ve etkin bir biçimde alınmasına olanak tanıyan bir araç olarak görmek daha doğru bir yaklaşımdır. Bir diğer ifadeyle DEA'nın düzenleme sürecinin kalitesini, niteliğini ve etkinliğini arttırmayı hedeflediği söylenebilir (TEPAV, 2007: 2; Kaymak, 2004: 113).

DEA'nın temel amacı (Ekici, 2006: 35-38; TEPAV, 2007: 3);

- Uygulanması öngörülen düzenlemelerin faydalarını ve maliyetlerini tespit ederek optimal hale getirmek,
- Alternatif düzenleme önerilerinin hedeflerini, muhtemel sonuçlarını ve diğer etkilerini ortaya çıkarmak,
- Birden fazla düzenleme hedefinin bir araya getirilmesini sağlamak,
- Belirlenen hedeflere ulaşmada izlenecek yöntemleri tespit etmek,
- Oluşturulan bir düzenlemenin uygulamada karşılaşılabileceği olası risklerin neler olduğunu önceden bilinebilmesini sağlamak,
- Bu tepkilere yönelik alternatif tedbirleri geliştirmek,
- Hükümetlerin hesap verebilirliğinin artırılmasını temin etmektir.

DEA'nın genel özelliklerine bakıldığında, her şeyden önce DEA'nın kendisinin de bir süreç olduğunun ve belirli aşamalardan meydana geldiğinin belirtilmesi gerekmektedir. Bu aşamalar şu şekilde ifade edilebilir (Güngör ve Evren, 2009: 6):

- Sorunun doğru bir biçimde tanımlanması,
- Hedefin belirlenmesi,
- Düzenleme yapmanın gerekli olup olmadığının tespit edilmesi,
- Eğer gerekli ise düzenlemenin amacı ve ilgili kesimde yaratacağı muhtemel etkileri,
- Politikanın değerlendirmesi,
- Alternatif önerilerin belirlenmesi ve bunların ilgili kesimde yaratacağı muhtemel etkilerinin ortaya konulması,
- Kamuoyunun düzenlemeye ilişkin tepkileri (olumlu ya da olumsuz),
- Uygulamada karşılaşılabilecek olası risklerin ortaya konulması,
- Düzenlemenin maliyeti ve bütçe üzerindeki etkileri,
- Düzenleme ile sağlanacak toplumsal fayda,
- İzleme ve değerlendirme gibi süreçlerden meydana geldiği görülmektedir.

Ayrıca DEA'nın altı temel ilke üzerinde şekillenmekte olduğu söylenebilir. Bu ilkeler (Baskıcı, 2007: 20-21);

- Meşrulaştırma,
- Danışma,
- Analiz,
- Faydanın azamileştirilmesi,
- Tutarlılık,
- Hesap verebilirlik.

DEA'nın başarıya ulaşabilmesi ve düzenleme sürecine katkısının olabilmesi için DEA'nın da kaliteli olması gerekmektedir. Kaliteli bir DAE'dan söz edebilmek için birtakım kriterlere dikkat edilmelidir. İlk olarak DEA, o anki şartlarda ulaşılabilirliği mümkün olan en doğru ve sağlıklı bilgilere ulaşmış olmalıdır. Aksi takdirde elde edilen sonuçlar, gerçekleri yansıtmaktan veya istenilen hedeflere ulaştırmaktan oldukça uzak olacaktır. İkincisi analiz açık ve anlaşılır bir biçimde hazırlanmalıdır. Üçüncüsü analizin tüm çevreler tarafından benzer bir biçimde anlaşılabilirliği adına yazımında sade bir dil tercih edilmelidir. Dördüncüsü analiz kısa olmalı ve net bilgiler içermelidir. Beşincisi süreçte yer alan aktörler bağımsız olmalı ve

sorumlulukları açıkça belirlenmelidir. Altıncısı süreç içerisinde yapılacak tüm çalışmalar, objektif kriterlere uygun ve siyasi etkilerden arındırılmış olmalıdır. Yedincisi yapılacak olan bütün analizler tam anlamıyla tarafsız olmalıdır. Son olarak DEA'nın yapılan bütün düzenlemelerde uygulanması noktasında siyasi bir kararlılığın bulunması gerekmektedir (Ekici ve Çelik, 2007: 145; TEPAV, 2007: 3; Aykın, 2010: 232).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere DEA, verileri analitik olarak raporlayarak karar vericilere yardımcı olan bir yöntemdir. Ancak bu noktada hemen şunu da ifade edelim ki, DEA'nın analiz yöntemlerinin birbirinden farklılık gösterdiği ve bir uygulama standardının olmadığı da ortadadır. Zira farklı ülkelerde farklı analiz yöntemleri ve tekniklerinin kullanılmakta olması bunun önemli bir göstergesidir (Ekici, 2006: 31; Güngör ve Evren, 2009: 6).

3. DÜZENLEYİCİ ETKİ ANALİZİ: TARİHSEL BİR ANALİZ

3.1. Diğer Ülkelerde Dea'nın Tarihsel Analizi

DEA, ilk olarak 1970'li yılların başında ABD'de ekonomi alanında uygulanmaya başlanmıştır. DEA'nın günümüzdeki şekline yakın ilk kullanımı ise, yine ABD'de 1981 yılında Reagan tarafından imzalanan 12291 sayılı İdari Emir'in yürürlüğe girmesi ile gerçekleşmiştir. 1980'lerden itibaren İngiltere tarafından da kullanılmaya başlanan DEA'nın, 1990'lı yıllardan itibaren ciddi bir biçimde yaygınlaştığı görülmektedir (Kaymak, 2004: 109; DPT, 2007: 8; Ekici, 2006: 67-68).

DEA'nın gelişmesinde ve yaygınlaşmasında, özellikle Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ve Avrupa Birliğinin (AB) önemli katkılarının olduğunu ifade etmek gerekmektedir. AB tarafından hazırlanan "Mandelkern Raporu" analizinin yaygınlaşmasını sağlayan önemli çalışmalar arasında yer almaktadır. Yine OECD ile AB'nin ortaklığında hazırlanan "Yönetim ve Yönetişimde İyileşme İçin Destek Girişimi (SIGMA)" olarak adlandırılan çalışma, DEA'nın AB'ye girmek isteyen ülkelerde de yayılmasında ve yaygınlaşmasında son derece önemli etkileri olmuştur. Ayrıca DEA, AB'nin genel perspektifini belirleyen ve 2010 yılına kadar rekabetçi bir bilgi toplumu yaratmayı öngören Lizbon Stratejisi'nin de öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır (Ekici, 2006: 67; Ekici ve Çelik, 2007: 149).

1990'lı yılların başlarında sadece birkaç OECD üyesi ülke tarafından kullanılan DEA, 2005 yılı itibarıyla OECD'ye üye 30 ülkeden 26'sında yaygın bir biçimde uygulanmaya başlamıştır. Diğer taraftan 2001 yılı öncesinde sadece birkaç AB ülkesinde kullanılan DEA'nın, 2004 yılı itibarıyla 15 üye ülkede yasal olarak uygulanmaya başlandığı, hatta yeni üye ülkelerden Macaristan ve Polonya'da dahi uygulamaya konulduğu görülmektedir. Üstelik DEA'nın sadece yaygınlaşmakla kalmadığı, bu ülkelerden hemen hemen birçoğunda, yeni düzenleme önerilerinde zorunlu olarak uygulanması gereken bir yöntem haline getirildiğini belirtmek gerekmektedir (Güngör ve Evren, 2009: 6; Ekici, 2006: 67-68).

3.2 Türkiye’de Dea’nın Tarihsel Analizi

Türkiye’de DEA’nın ilk olarak, 2001 yılında OECD tarafından hazırlanan “Türkiye’de Düzenleyici Reformlar: Ekonomik İyileşme İçin Önemli Destek” adlı raporda, yasama sürecine düzenleyici etki analizinin bütünleştirilmemiş olmasının, düzenleyici reform programının önemli bir eksikliği olarak görülmesi ile gündeme geldiği görülmektedir. Raporda ayrıca Türkiye’de DEA’nın uygulanmasına yönelik yasal bir zorunluluğun olmadığı, bu nedenle politika belirleyicilerin kararlarını sağlıklı bir fayda-maliyet analizine dayandırma ve kalite kontrol süreçlerinin sağlıklı bir biçimde işleme imkânının bulunmadığı ifade edilmiş, DEA’nın devlet hizmetlerinin hem kalitesini hem de tutarlılığını büyük ölçüde arttırmasını sağlayan bir yöntem olduğu açıkça vurgulanmıştır (Kaymak, 2004: 109-110).

Türkiye’de DEA’nın yasal çerçevesinin oluşturulmasına katkı sağlayan üç önemli düzenlemeden bahsedilebilir. Birincisi, 2004 yılında kabul edilen 5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Düzenlenmesi Hakkında hazırlanan kanun tasarısıdır. Tasarının, kamu yönetimin kuruluş ve işleyişinin temel ilkelerini düzenleyen 5. maddesinde, “yapılacak yeni düzenlemeler ve kurulacak birimler için düzenleyici etki analizi yapılır” şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir. Böylelikle alınacak kararlarda ve hatta yeni birimlerin oluşturulmasında dahi DEA’nın kullanılması bir zorunluluk haline getirilmektedir. Ne var ki 2004 yılında kabul edilen yasanın Cumhurbaşkanıca geri gönderilmiş olması ve daha sonrasında ise gündemden düşmesi nedeniyle DEA’nın yasal zemini oluşturulamamıştır (Yüksel, 2005: 52).

DEA’ya yönelik ikinci düzenleme, Bakanlar Kurulu tarafından 2005 yılında hazırlanan ve 2006 tarih ve 26083 sayılı Resmi Gazete’de (RG) yayınlanan Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’dir. İlgili yönetmeliğin 3. maddesinde DEA, “taslağın bütçeye, mevzuata, sosyal, ekonomik ve ticari hayata, çevreye ve ilgili kesimlere etkilerinin ne olacağını göstermek üzere hazırlanan ön değerlendirme” şeklinde tanımlanmaktadır. Yönetmeliğin, “görüşlerin bildirilmesi” başlıklı 7. maddesinde ilgili kesimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının, taslakları kendi görev alanları açısından inceleyeceği ve düzenleyici etki analizinde belirtilen hususların yerinde olup olmadığı açısından değerlendirileceği dile getirilmektedir. Ayrıca taslaklarda; taslağın başlığı, maddeler ve genel gerekçe yanında, düzenleyici etki analizinin de bulunması gerektiği, yürürlüğe konulması halinde etkisinin on milyon TL’yi geçeceği tahmin edilen kanun ve kanun hükmünde kararname taslakları için düzenleyici etki analizinin yapılmasının zorunlu olduğu, etkisi on milyon TL’nin altında kalan kanun ve kanun hükmünde kararnameler ile etki miktarına bakılmaksızın diğer düzenleyici işlemler için de Başbakanlık tarafından düzenleyici etki analizinin hazırlanmasının istenebileceği ifade edilmekte ve düzenleyici etki analizinin teklif sahibi bakanlık veya kamu kurum ve kuruluşu tarafından hazırlanması gerektiği belirtilmektedir (<http://www.mevzuat.gov.tr>). Ancak milli güvenliğe yönelik politikalar ile bütçe ve kesin hesap kanunu taslakları DEA’dan muaf tutulmuşlardır (Ekici ve Çelik, 2007: 153).

DEA'ya yönelik son düzenleme ise, 3 Nisan 2007 tarihli 26482 Sayılı RG'de yayımlanan Düzenleyici Etki Analizine ilişkin 2007/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi'dir. Söz konusu genelge ile Başbakanlık bünyesinde oluşturulan Daha İyi Düzenleme Çalışma Grubu ile koordinasyonu sağlamak ve düzenleyici etki analizini gerçekleştirmek amacıyla tüm kamu kurum ve kuruluşlarında görevli belirli bir birimin tespit edilmesi öngörülmüştür. Yine bu genelge çerçevesinde, söz konusu görevin yerine getirilmesinde karşılaşılabilecek sorunlara çözüm getirmesi ve uygulayıcılara yol göstermesi amacıyla, "Düzenleyici Etki Analizi Rehberi" hazırlanmış ve uygulayıcıların kullanımına sunulmuştur (Aykın, 2010: 238).

DEA'nın analiz yöntemlerini oluşturan fayda-maliyet ve maliyet-etkinlik analizlerinin ise 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile düzenleme altına alındığı görülmektedir. İlgili kanunun 5. maddesinin g bendinde; "kamu idarelerinin mal ve hizmet üretimi ile ihtiyaçlarının karşılanmasında, ekonomik veya sosyal verimlilik ilkelerine uygun olarak maliyet-fayda veya maliyet-etkinlik ile gerekli görülen diğer ekonomik ve sosyal analizlerin yapılması esastır" şeklinde bir ifadeye yer verilerek, kamu idareleri tarafından yapılacak düzenlemelerde DEA'nın yapılması zorunlu hale getirilmiştir (Ekici ve Çelik, 2007: 152).

Türkiye'de düzenleyici etki analizlerinin yaygın bir biçimde uygulanması konusunda çalışmalar başlamış olmasına rağmen yeterli düzeyde gerçekleşmediği görülmektedir. Bu durumun iki önemli nedeninin olduğunu söylemek mümkündür. Birincisi, DEA'nın bir yasayla değil yönetmelikle düzenlenmiş olmasıdır. Bu durumun DEA'nın etkinliğini ve işlevselliğini büyük oranda azaltmakta olduğunu söylemek mümkündür. İkincisi ve daha da önemlisi, Türkiye'de DEA'nın sağlıklı bir biçimde uygulanabilmesi için gerekli kurumsal yapının oluşturulamamış olması ve karar alıcıların bu noktada kararlı bir irade sergileyememiş olmaları şeklinde ifade edilebilir.

Günümüzde hemen hemen birçok ülke tarafından yaygın bir biçimde uygulanmakta olduğu görülen DEA'nın farklı ülkelerde farklı amaçlarla kullanılmakta olduğunu söylemek gerekmektedir. Örneğin, Almanya, İsveç ve İtalya'da DEA düzenlemelerin basitleştirilmesi için kullanılırken, Hollanda'da düzenlemelerin rekabete olumsuz etkide bulunmaması için, Belçika ve Danimarka'da ise iş dünyasını düzenleyen mevzuatın kalitesinin artırılması amacıyla kullanıldığı görülmektedir. AB'de ise DEA'nın, topluluk düzenlemelerinin meşruiyetinin sağlanması noktasında kullanıldığı söylenebilir (Ekici, 2006: 68). Ancak hangi amaçla kullanılırsa kullanılsın, bu analizin değişik biçimlerde de olsa birçok ülke tarafından yasal bir zorunluluk olarak kullanılıyor olması, ülkelerin; şeffaf, katılımcı, hesap verebilir ve demokratik yönetim anlayışına yönelik tutumlarını, bürokrasiyi azaltma, işleri basitleştirme, hizmetleri ve kamu politikalarını daha kaliteli ve etkin kılma noktasındaki kararlılıklarını göstermekte olduğunu söylemek mümkündür.

4. DÜZENLEYİCİ ETKİ ANALİZİ İLE KAMU POLİTİKALARI İLİŞKİSİ

Esas olarak iyi düzenleme yapma gereksiminin bir sonucu olarak ortaya çıktığı görülen DEA'nın kamu politikaları ile de yakın bir ilişki içerisinde olduğu söylenebilir. Zira temel olarak kamu politikalarının da nihayetinde bir düzenlemeden ibaret olduğunu söyleyebilmek

mümkündür. Bu bakımdan DEA ile kamu politikaları arasında da doğrudan bir ilişkinin olduğu ve politika yapım sürecinde kullanılmasının bir zorunluluk haline geldiği görülmektedir.

DEA'nın sahip olduğu özellikler ve düzenlemelerin iyileştirilmesi noktasında yararlandığı teknikler, DEA ile kamu politikaları arasında bir ilişki kurulmasını zorunluluk haline getirmektedir. Çünkü günümüzde hükümetlerin, kamu politikalarının oluşturulması sürecinde oldukça dikkatli davranması gerekmektedir. Aksi takdirde toplumsal bir soruna çözüm bulmak isterken, pek çok yeni sorunla karşı karşıya kalınabilir. Örneğin, bu alanda dikkatli davranılmaması; zaten oldukça kıt olan kamu kaynaklarının israf edilmesine neden olabilir ya da hiçbir durumda geri getiremeyeceğimiz zaman kaybına yol açabilir. Ayrıca oluşturulan politikanın soruna çözüm olmaktan oldukça uzak, etkinliğinin ve kalitesinin de son derece düşük olmasına sebep olabilir. Bütün bunlar uygulamaya konulan bir politikanın toplum tarafından benimsenmemesine, sahiplenilmemesine, hatta tepkiyle karşılanmasına ve dolayısıyla başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olabilir. Bu bakımdan politika yapım sürecinde DEA'nın kullanılmasının hem oluşturulan kamu politikaları hem de kamu politikalarının yapım süreci üzerinde önemli etkiler yaratacağı söylenebilir.

5. DÜZENLEYİCİ ETKİ ANALİZİNİN KAMU POLİTİKALARINA ETKİLERİ

Düzenleyici Etki Analizinin kamu politikaları ve oluşturulması süreci üzerinde önemli etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki; DEA'nın kamu politikaları ve oluşturulması süreci üzerinde olumlu yönde etkileri bulunduğu gibi, olumsuz yönde etkilerinin olduğu da literatürde dile getirilmektedir. Bu bağlamda DEA yönteminin, kamu politikaları üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi adına sınıflandırılmasının daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

5.1. Düzenleyici Etki Analizinin Kamu Politikaları Üzerindeki Olumlu Etkileri

DEA'nın kamu politikaları ve oluşturulması süreci üzerindeki olumlu etkilerini; zaman ve kaynak israfını önlemesi, sürecin kolaylaştırılmasını ve basitleştirilmesini sağlaması, kamu politikalarının kalitesini ve etkinliğini artırması, diğer politika aktörlerinin sürece katılımını sağlaması ve oluşturulan kamu politikalarının başarıya ulaşma olasılığını yükseltmesi şeklinde ifade etmek mümkündür.

5.1.1. Kamu Politikalarında Zaman ve Kaynak İsrafını Önlemesi

Günümüzde toplumun talep ve beklentilerinin sınırsız olduğu, buna karşılık kamu kaynaklarının oldukça sınırlı olduğu göz önüne alındığında, kıt kaynaklarla sınırsız olan isteklerin karşılanması sorununun her geçen gün daha fazla artmakta olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda sınırlı kamu kaynakları ile sınırsız toplum ihtiyaçların askeri koşullarda da olsa dengeye oturtulmasının önemi bir kat daha artmaktadır. Bu da oluşturulan kamu politikalarının toplumsal sorunu çözmeye yönelik ve sonuç odaklı olmasını bir zorunluluk haline getirmektedir. Çünkü aksi takdirde politika yapım sürecinin yeniden başlaması, dolayısıyla aynı toplumsal sorun için yeni bir kamu kaynağının kullanılması durumu söz konusu olmaktadır. Bu zorunluluk, işin başından itibaren yeniden düzenlenmesini,

politika yapım sürecinin yapısal olarak etkinleştirilmesini ve doğru bir biçimde planlanmasını gerektirmektedir. Son dönemde yoğun bir biçimde gündeme gelen DEA ile bu sorunun büyük ölçüde giderilebileceği ve sürecinin yapısal olarak etkinleştirilebileceği dile getirilmektedir (Çarkçı, 2008: 82).

Dye'nin kamu politikalarına ilişkin tanımından hareketle hükümetlerin çözüme yönelik hareketleri kamu politikası olarak değerlendirilebildiği gibi, hareketsiz kalmaları da bir kamu politikası olarak değerlendirilebilmektedir. Hangisinin daha etkili ve çözüme yönelik olacağının belirlenmesi ise oldukça zordur. Çünkü bu yöntemlerden birisini uygulamaya karar vermeden önce elinizde sonuca yönelik güçlü verilerinizin olması gerekmektedir. Aksi takdirde hükümetlerin daha büyük sorunlarla karşı karşıya kalma olasılığı ortaya çıkabilir. DEA, sahip olduğu değerlendirme ölçütleri sayesinde, karar alıcılara bu verileri temin ederek önemli bir kolaylık sağlamaktadır. DEA, yapmış olduğu çeşitli analizler neticesinde bazı durumlarda, hükümetlerin hareketsiz kalmalarının daha iyi bir politika yöntemi olacağı sonucuna ulaşmakta ve böylelikle çok uzun bir zaman ve önemli bir kamu kaynağı gerektiren politika sürecinin başlatılmasını daha başından önleyebilmektedir. Bir diğer ifadeyle yapılan analiz neticesinde önemli bir zaman kaybının ve kamu kaynaklarının israf edilmesinin önüne geçilebilmektedir.

Kamu politikalarının; genellikle aniden ortaya çıkmadığı, belirli süreç ve aşamalardan meydana geldiği, karar vermenin ötesinde başlangıcından sonucuna kadar birbirini izleyen bir faaliyetler bütününden oluştuğu görülmektedir. Bu bağlamda politika yapım sürecinin, oldukça uzun bir zaman gerektirdiği ve meşakkatli olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bir konuya veya toplumsal bir soruna yönelik oluşturulan kamu politikalarının oldukça iyi bir biçimde planlanması ve politikaya ilişkin gerekli bütün çalışmaların, politika oluşturma sürecinden önce en ince ayrıntısına kadar hesaplanması ve analiz edilmesi gerekmektedir (Yıldız ve Sobacı, 2013: 18-19). Çünkü aksi takdirde oldukça uzun ve meşakkatli olan kamu politikası oluşturma sürecinin yeniden başlaması durumuyla karşı karşıya kalınması söz konusu olabilmektedir. Söz konusu analiz; alternatif çözüm önerileri sunması, bu önerilerin artı ve eksilerini işin başından ortaya koymaya çalışması ve çözüme yönelik her bir önerinin toplum üzerindeki etkilerini öngörmeye odaklanması bakımından politika yapım sürecine önemli bir katkı sağlayabileceği görülmektedir. Böylelikle çözüme ulaştırmayacak kamu politikalarının oluşturulması için harcanan zaman ve kaynak kaybı büyük ölçüde önenebilecektir.

DEA'nın temel amaçları arasında, yeni oluşturulacak politikaların faydalarını ve topluma sağlayacağı yararı ortaya çıkararak, o politika için harcanan maliyetlerin gerekliliğini ispatlamak ve politika aktörlerine politikalarını daha etkin bir hale getirmek için yardımcı olmak yer almaktadır. Ayrıca DEA, belirlenen kamu politikasının fayda-maliyet analizini hesaplayarak, faydanın optimum, maliyetin ise katlanılabilir düzeyde gerçekleştiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Böylelikle çözüme yönelik olmayan veya önceden belirlenen hedeflere götürmeyecek politikaları oluşturmanın, dahası bu politikalar için harcanacak önemli bir kamu kaynağının israf edilmesinin önüne geçilebilmesini sağlayacaktır (DPT, 2007: 8-9; Ekici ve Çelik, 2007: 142-143; Ekici, 2006: 28).

5.1.2. Kamu Politikalarının Oluşturulması Sürecini Kolaylaştırması ve Basitleştirmesi

Günümüzde kamunun görev ve yetki alanının genişliği ve yerine getirdiği kamusal hizmetlerin çeşitliliği hemen göze çarpmaktadır. Öyle ki gerek kamunun içinde yer alan bürokratların, gerekse vatandaşların bu iş yoğunluğundan ve karmaşıklığından dolayı ortaya çıkan devletin hantallığından ve kırtasiyeciliğinden büyük ölçüde şikâyetçi oldukları görülmektedir. Diğer taraftan kamu politikalarının yapım sürecinin oldukça karmaşık olduğu ve bu karmaşıklığın her geçen gün arttığı da birçok kesim tarafından dile getirilmektedir. Üstelik toplumsal sorunların günden güne çeşitlenmesi ve artması, bu alanda yaşanan karmaşayı daha da pekiştirmektedir. Bu durum, zamanla süreçte tıkanıklıkların yaşanmasına, oluşturulan politikaların niteliksiz ve kalitesiz olmasına, çözüme yönelik olmayan politikaların yapılmasına ve pek çok toplumsal sorunun politikasız kalmasına neden olmaktadır. Bu nedenler, politika yapım sürecinin bir an evvel kolaylaştırılmasını ve basitleştirilmesini elzem ve zorunlu bir hale getirmektedir. Bu noktada DEA'nın kullanılmasının önemi ve gerekliliği bir kez daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Çünkü DEA'nın kullanılmasının, hükümetlere hem bürokrasinin azaltılmasında hem de devlet işlerin basitleştirilmesinde önemli bir destek sağladığı söylenebilir.

DEA ile bir konuya ilişkin veya bir toplumsal sorunun çözümüne yönelik uygulanabilecek alternatif politika seçenekleri kolaylıkla belirlenebilmektedir. Ayrıca alternatif politika önerileri arasında bir karşılaştırma yapılabilen ve her bir alternatif politika önerisinin faydaları, sakıncaları ve maliyetleri ortaya konabilmektedir. Böylelikle DEA, seçenekler arasından en iyi politika alternatifini ortaya koyarak çözüme en hızlı ve kolay yoldan ulaşmaya ve gereksiz düzenlemelerden kaçınmaya yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan DEA ile oluşturulacak politikanın bütçeye, kanunlara, sosyal, ekonomik ve kültürel hayata, çevreye ve politikanın hedefinde yer alan ilgili kesimlere karşı olumlu ve olumsuz etkilerinin ne olacağı önceden tespit edilebilmektedir. Böylelikle sürecin ilerleyen aşamalarında tekrardan bunlara yönelik idari işlemlerin yapılması önlenmiş ve süreç büyük ölçüde sadeleştirilmiş olmaktadır (Solak, 2006: 1; Ekici ve Çelik, 2007: 142-143; Alp ve Kılıç, 2007: 42).

Bu noktada DEA'nın bir diğer faydası da yapılacak düzenlemenin ve oluşturulacak politikanın türüne ve kapsamının belirlenmesine yardımcı olmasıdır. Bu da hem kamunun üstlendiği görevlerin hafiflemesine hem de sürecin basitleşmesine olanak sağlamaktadır. Örneğin yönetmelikle düzenlenmesi gereken bir hususun yasa ile düzenlenmeye çalışılması, bir taraftan düzenleme sürecinin gereksiz yere karmaşıklaşmasına, diğer taraftan da parlamentonun boş yere meşgul edilmesine neden olmaktadır. Yine benzer bir biçimde idari bir kararla oluşturulabilecek olan bir kamu politikasının kanunla oluşturulmaya çalışılması hem sürecin zorlaşmasına ve gereksiz yere uzamasına hem de parlamentonun iş yükünün artmasına yol açmaktadır. Hatta yapılacak olan DEA ile bazı durumlarda hiç düzenleme ve politika yapılmaması sonucuna da ulaşılabilir. Bu durumda hükümetler, Dye'nin kamu politikaları tanımlamasında olduğu gibi, hareketsiz kalarak bazen soruna kolaylıkla çözüm getirebilmektedirler (Ekici ve Çelik, 2007: 154).

5.1.3. Kamu Politikalarının Kalitesini ve Etkinliğini Artırması

Yeni kamu yönetimi anlayışının etkilerini büyük ölçüde hissettirmeye başladığı günümüzde vatandaş memnuniyeti büyük ölçüde ön plana çıkmaya başlamıştır. Artık vatandaşlar sadece kendisine sunulanla yetinmemekte daha iyisini ve kalitelisini talep etmektedir. Diğer taraftan yine yeni kamu yönetimi anlayışının etkisiyle devletin hemen her alanda bir aktör olarak yer alması yerine sadece asli görevlerini yerine getirmesi, ancak bunları da kaliteli ve etkin bir biçimde yerine getirmesi anlayışı benimsenmiştir. Bu da kamunun her alanında olduğu gibi oluşturulan kamu politikalarının da kalitesinin ve etkinliğinin yüksek olmasını bir zorunluluk haline getirmektedir. Daha öncede ifade edildiği üzere her bir kamu politikasının tek tek kalitesinin ve etkinliğinin arttırılmaya çalışılmasındansa, politika yapım sürecinin günümüzün şartlarına ve beklentilerine göre reform edilmesi ve etkin bir hale dönüştürülmesi daha akıllıca bir çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Son dönemde yoğun bir biçimde gündeme gelen DEA ile bu sorunun büyük ölçüde giderilebileceği ve sürecinin yapısal olarak etkinleştirilebileceği dile getirilmektedir (Çarkçı, 2008: 82). Nitekim AB Komisyonu da oluşturulan kamu politikalarının kalitesinin önemine işaret etmiş ve bu noktada DEA'dan sadece fayda-maliyet analizi şeklinde değil, kalite anlamında da yararlanılması gerektiğini belirtmiştir (Ekici ve Çelik, 2007: 151).

Türkiye'de yapılan düzenlemelerin yoğunluğu hemen dikkati çekmektedir. Hatta bu sebeple Türkiye'de bir düzenleme enflasyonunun yaşanmakta olduğu dile getirilmektedir. Öyle ki, birbiriyle çelişen birçok mevzuatın varlığından dahi söz edilebilir. Çünkü düzenlemelerin ve politikaların kalitesiz ve etkisiz olması sorunların çözüme kavuşmamasına neden olmakta, bu da yeni düzenleme ve politikaları gündeme getirmektedir. Bu bakımdan etkili bir düzenleme ve politika için doğru düzenleme aracının seçilmesi gerekmektedir. Politika yapım sürecinde DEA'nın kullanılması, bir taraftan düzenleme sürecinin doğru bir biçimde işletilmesine olanak sağlayabilir, diğer taraftan da oluşturulan düzenlemelerin muhtemel sonuçlarını önceden ortaya çıkarabildiği için birbiriyle çelişen düzenlemelerin yapılmasına engel olabilir. Zira DEA'nın, farklı politika seçenekleri hakkında bilgi sağlayarak ve değerlendirmede bulunarak politika oluşturma sürecini iyileştirdiğini ve daha kaliteli bir hale dönüştürdüğünü söylemek mümkündür. Çünkü DEA, karar alıcılara ve politika oluşturuculara harekete geçmeden önce sistematik olarak düşüncelerini temin etmekte ve böylelikle doğru ve etkin politikaların oluşturulmasına katkı sağlamaktadır (Ekici ve Çelik, 2007: 142-143, 154; Baskıcı, 2007: 20).

DEA'nın sadece yeni oluşturulacak olan kamu politikalarının kalitesini ve etkinliğini sağlamadığı, aynı zamanda mevcut ve hali hazırda uygulanmakta olan kamu politikalarının kalitesini ve etkinliğini arttırmak amacıyla da kullanılabilirliği ifade edilmektedir. Hatta uygulanmakta olan kamu politikalarının kalitesini ve etkinliğini sağlamada çok daha başarılı olduğunu söyleyebilmek de mümkündür. Çünkü mevcut politikalara ilişkin yeterli ölçüde veri kolaylıkla temin edilebilmektedir. Üstelik bu veriler, politika uygulamaları neticesinde elde edildiği için gerçek değerleri veya gerçeğe çok yakın değerleri de yansıtabilmektedir. Bu da DEA'nın sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmesine ve doğru sonuçlara ulaşmasına olanak sağlamaktadır (Ekici ve Çelik, 2007: 148; Baskıcı, 2007: 23).

Toplumun tamamını veya bir bölümünü etkileyen düzenlemelerin kaliteli ve sonuç odaklı bir biçimde yapılmış olması, hükümetlerin etkinliğinin sağlanması açısından da hayati önem taşımaktadır. Çünkü geleneksel kamu yönetimi anlayışının etkin olduğu dönemde devletlerin tek başına gerçekleştirdiği düzenlemeler ve oluşturduğu politikalar, sadece yetersiz kalmamış aynı zamanda kamu yönetiminin maliyetlerini yükseltmiş, bürokrasi ve kırtasiyeciliğe neden olmuştur. Bu durum, devlete olan güveni büyük ölçüde azaltmıştır. Devletin kaybolan güveni yeniden tesis edebilmesi için ekonomik ve sosyal hayatta ortaya çıkan sorunlara zamanında ve etkin bir biçimde cevap verebilmesi gerekmektedir. Bu da ancak daha iyi düzenleme ve politika geliştirmenin bir aracı olan DEA ile mümkün olabilmektedir (Ekici ve Çelik, 2007: 136).

DEA'nın temel unsurlarından birisi de danışma'dır. Danışma, oluşturulacak politikadan etkilenmesi muhtemel kesimlerin politika yapım süreçlerinde yer almalarına veya en azından bu süreçleri, karşılıklı bilgi alışverişi sayesinde, etkilemelerine olanak sağlamaktadır. Kamu politikalarının oluşturulması sürecine diğer aktörlerin katılımın temin edilmesi, oluşturulan kamu politikalarının kalitesinin artırılmasına olanak tanımaktadır. Nitekim AB Komisyonu da; bir ülkenin kamu politikalarının kalitesinin sürece sağlanan katılımla doğru orantılı olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca farklı çıkar gruplarının beklentilerinin katılım sayesinde bir noktada uzlaştırılabilmesi, aynı zamanda oluşturulan kamu politikalarının etkinliğini de yükseltmekte olduğu söylenebilir (Ekici, 2006: 15-17).

5.1.4. Politika Yapım Sürecine Diğer Aktörlerin Katılımını Sağlaması

Günümüzde siyasal katılma oldukça önemli bir hale gelmiştir. Öyle ki günümüzün demokrasi anlayışının da temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda özellikle yönetim anlayışında yaşanan değişmeye bağlı olarak kamu politikalarının oluşturulması sürecine, devlet dışındaki diğer aktörlerin de katılımının sağlanması neredeyse bir zorunluluk haline dönüşmüştür. Ancak bu durum, siyasal katılmanın gerçekleşebilmesi için tek başına yeterli değildir. Bu sebeple kamu politikalarının oluşturulması sürecine diğer aktörlerin de katılımını sağlamaya yönelik yeni katılma kanallarının oluşturulması gerekmektedir. Bu yeni kanallardan birisinin de DEA olduğu söylenebilir (DPT, 2007: 7).

DEA'yı siyasal katılma açısından önemli hale getiren, DEA'nın temel unsurlarından birisi ve ayrılmaz bir parçası olan danışma'dır. Danışma; yukarıda ifade edildiği üzere oluşturulacak politikalara ilişkin olarak vatandaşlara, sivil toplum kuruluşlarına, özel sektör temsilcilerine ve ilgili kesimlere danışılmasını ifade etmektedir. Danışma da tarafların karşılıklı olarak bilgi alışverişinden söz edilebilir. Bir diğer ifadeyle politika yapımcılarla politikadan etkilenmesi muhtemel kesimler arasında karşılıklı iletişimin ve etkileşimin gerçekleştirilmesidir. Böylelikle eldeki verilerin ve bilgilerin artırılması ve analizlerinin sağlıklı bir biçimde yapılması sağlanmaktadır (Ekici ve Çelik, 2007: 144; Ekici, 2006: 15; Alp ve Kılıç, 2007: 41; T.C. Başbakanlık Düzenleyici Reform Grubu, 2009: 2). Dahası danışma ile DEA ile yapılan varsayımların ispatlanması, oluşturulacak politikadan etkilenmesi muhtemel kesimlerin politikaya ilişkin görüş ve düşünceleri ile konuya ilişkin bakış açılarının öğrenilmesi ve politika taslaklarının topluma duyurulması temin edilebilmektedir (DPT, 2007: 9).

Örneğin Türkiye’de DEA’nın yasal çerçevesini oluşturan Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 6. maddesinde; taslakların Başbakanlığa sunulmasından önce, ilgili bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşlarının görüşlerinin alınacağı hükmüne yer verilmektedir. Ayrıca taslaklar hakkında konuyla ilgili mahalli idareler, üniversiteler, sendikalar, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinden de faydalanılır ifadesi yer almaktadır. Buna ilaveten yine aynı madde de, kamuoyunu ilgilendiren taslakların Başbakanlığa iletilmeden önce, teklif sahibi bakanlık tarafından internet, basın veya yayın aracılığıyla kamuoyunun bilgisine sunulabileceği dile getirilmektedir (<http://www.mevzuat.gov.tr/>). Bu çerçevede DEA’nın sadece analitik bir değerlendirme ve ölçüm aracı olmadığı, aynı zamanda çeşitli çıkarları bir araya getiren bir eşgüdüm aracı haline dönüştüğü görülmektedir. DEA’nın kullanılmasıyla birlikte birbiriyle çelişen çok sayıdaki politika hedefi arasında bütünleşme ve uyum sağlanabilir. Ayrıca toplumsal bir soruna yönelik toplumun ilgili kesimlerinin farklı politika beklentileri arasında da bir uzlaşma zemini oluşturmak mümkün olabilmektedir (Aykın, 2010: 231).

DEA bilgi temelli bir yöntem olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda inceleme ve iletişim, DEA’nın temel unsurları arasında yer almaktadır. İnceleme, bir kamu politikasının oluşturulmasına yönelik gerekli bilgilerin ve verilerin toplanmasıdır. İletişim ise, inceleme sonucu elde edilen verilerin ve bilgilerin hem politika yapıcılarla hem de politikadan etkilenmesi muhtemel olan toplumun ilgili kesimleri ile paylaşılması anlamına gelmektedir. Bu paylaşım, aynı zamanda birlikte/ortak hareket etmeyi de gerektirmektedir. Çünkü oluşturulacak politikadan ve buna yönelik verilerden haberdar olan toplumun ilgili kesimlerinin çeşitli yöntemler vasıtasıyla politika yapım sürecine dahil olmaya çalıştıkları görülmektedir. Bir diğer ifadeyle DEA’nın bazı temel unsurlarının, doğrudan olmasa da kamu politikalarının oluşturulması sürecine diğer aktörlerin de katılımına imkan sağladığını söylemek mümkündür (Baskıcı, 2007: 20).

DEA’nın politika yapım sürecine entegre edilmesiyle birlikte ilgili kesimlere danışma ve yönetişimin geliştirilmesi gibi ilkeler de politika yapım sürecine dahil edilmiştir. Böylece halkın talep ve beklentilerine uygun ve ülke ihtiyaçlarını dikkate alan kamu politikalarının hayata geçmesinin oldukça kolaylaştığı söylenebilir. Ayrıca DEA’da yer alan danışma ile oluşturulan kamu politikalarının toplum tarafından daha fazla sahiplenilmesi ve benimsenmesi sağlanmakta ve böylelikle oluşturulan kamu politikalarının meşruiyeti de temin edilmiştir. Buna ilaveten birçok ülkenin DEA’yı, düzenleme sürecini şeffaf ve hesap verebilir bir hale getirmek, usulsüz işlemleri en alt düzeye indirmek amacıyla da kullanmakta olduğu görülmektedir (Kaymak, 2004: 124; Ekici, 2006: 15; Ekici ve Çelik, 2007: 143, 152).

5.1.5. Kamu Politikalarının Başarıya Ulaşma Olasılığını Yükseltmesi

Hükümetler tarafından oluşturulan kamu politikalarının başarılı olması son derece önemlidir. Çünkü başarısızlık ile sonuçlanan her bir kamu politikası hükümetleri birçok sorun alanı ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bunlardan ilki başarısızlık ile sonuçlanan bir kamu politikası hem zaman kaybına hem de önemli ölçüde kamu kaynağının israf edilmesine yol açmaktadır. Zaman kaybı her ne kadar göz ardı edilebilir gibi görünse de harcanan her bir kamu kaynağı bütçeye önemli bir yük getirmektedir. İkincisi toplumsal sorunun varlığını hala devam ettiriyor

olmasıdır. Üçüncüsü devlet ile toplum ilişkileri üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Örneğin hükümete olan güven duygusunun zedelenmesine, toplumda hükümete karşı tepkilerin ortaya çıkmasına, diğer kamu politikalarının da toplum tarafından sahiplenilmemesine ve hatta hükümetlerin meşruiyet sorunu yaşamalarına neden olabilmektedir. Elbette ki hükümetler tarafından oluşturulan kamu politikalarının tamamının başarıya ulaşması pek mümkün değildir. Ancak oluşturulan kamu politikalarının başarısızlık oranının yükselmesi bu ve buna benzer sorun alanlarının artmasına sebep olacağından, hükümetlerin oluşturdukları kamu politikalarının başarıya ulaşma olasılığını yükseltecek yeni yöntemleri kullanmaları gerekmektedir. DEA bu amaçla kullanılabilir yeni bir yöntem olarak karşımızda durmaktadır.

Düzenleme yapım sürecinde kullanılan DEA'nın politika yapım sürecinde kullanılmasıyla birlikte, kamu politikalarının başarılı olmasına da önemli ölçüde katkı sağladığı söylenebilir. Çünkü DEA'nın bunu sağlayabilecek birçok ölçümleme tekniğinin bulunduğu görülmektedir. Hükümetler, DEA ile yapılan analizler neticesinde elde edilen verilerden yola çıkarak, daha politika belirlenmeden önce, oluşturulacak politikaya müdahale etme olanağına sahip olabilmektedirler. Bu da önceden belirlenen hedeflerle ve toplumun beklentileriyle uyumlu politikaların ortaya çıkarılmasını, dolayısıyla politikanın başarılı olmasını sağlamaktadır.

Politika yapım süreci göz önüne alındığında, sürecin aşamalarından birisinin de alternatif çözüm önerilerinin oluşturulması olduğu görülmektedir. Bu aşamada toplumsal soruna yönelik muhtemel çözüm önerileri, bir diğer ifadeyle muhtemel politika önerileri oluşturulmaktadır. Her bir muhtemel politika önerisinin doğru yöntem ve tekniklerle her yönüyle değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü bu muhtemel politika önerilerinden birisi tercih edilecek ve kamu politikası haline dönüşecektir. Bu sebeple muhtemel politika önerilerinin doğru tespit edilmesi, oluşturulan kamu politikalarının başarıya ulaşma olasılığını yükseltmektedir. Bu bağlamda özellikle son dönemde düzenlemelerin reform edilmesi noktasında yaygın bir biçimde kullanıldığı görülen DEA'nın, bu aşamanın sağlıklı bir şekilde tamamlanmasında yeni bir teknik yöntem olarak kullanılabilirliğini söylemek mümkündür. Çünkü DEA, yapmış olduğu ölçümler ve analizlerle her bir alternatif politika önerisinin olumlu ve olumsuz yönlerini daha baştan belirleme imkanı sunmaktadır. Böylelikle sonuca götürmeyecek bir diğer ifadeyle başarıya ulaşma olasılığı düşük olan politika alternatiflerinin daha baştan değerlendirme dışında tutulmasını sağlayabilmektedir. Yine bu noktada alternatif politika önerilerine ilişkin; bütçeye çok fazla yük getirme, çevreye zarar verme, çözüme uzak olma ve toplumsal bir dirençle karşılaşma gibi negatif etkiler de baştan tespit edilebilmektedir. Böylelikle hem en az negatif etkiye sahip politika önerisinin tercih edilmesi, hem de tercih edilecek önerinin negatif etkilerinin baştan giderilebilmesi mümkün olabilmektedir. Böylelikle oluşturulan politikaların başarıya ulaşma olasılığı büyük ölçüde arttırmaktadır (TEPAV, 2007: 2; Baskıcı, 2007: 35).

DEA'nın, başarılı kamu politikalarının üretilmesi noktasında karar alıcılara da son derece önemli faydalar sağladığı söylenebilir. İlk olarak alternatif politika önerilerinin muhtemel sonuçları ve hedefleri hakkında karar alıcılara önemli veriler sağlamaktadır. Ayrıca politika aktörleri, bu önerilerin maliyetleri ve sağlayacağı faydaları konusunda da ayrıntılı bir bilgiye sahip olabilmektedir. Böylelikle politika yapım sürecinde yer alan aktörler, bu verilerden

hareketle, önceden öngördükleri hedefler doğrultusunda bir tercihte bulunabilmektedir. Dahası beklenen ve arzu edilen hedefler ile politikanın uygulanması durumunda gerçekleşmesi muhtemel hedefler arasında bir ilişki kurulabilirler. Bir diğer ifadeyle DEA, çözüme yönelik doğru kararların alınması noktasında önemli bir katkı sağlayabilmektedir. Bunun da uygulanmakta olan kamu politikalarının başarılı olma olasılığını doğrudan etkilediğini söylemek mümkündür.

DEA sadece yeni oluşturulacak politikaların toplum üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini ortaya çıkarmakla kalmamakta, aynı zamanda hali hazırda uygulanmakta olan politikaların toplum üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini de ortaya koyabilmektedir. Bir diğer ifadeyle uygulanmakta olan bir kamu politikasının o an itibarıyla ne derecede başarılı ya da başarısız olduğu büyük ölçüde ortaya çıkmaktadır. Üstelik bu değerlendirme, elde edilen gerçek veriler üzerinden yapıldığı için çok daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmakta ve uygulanmakta olan politikanın reform edilmesi de kolay bir biçimde gerçekleştirilebilmektedir. Böylece mevcut bir kamu politikası önceden belirlenmiş amaçlarına ve hedeflerine doğru yönlendirilebilmektedir. Bu da hali hazırda uygulanmakta olan kamu politikasının başarılı olma olasılığını arttırmaktadır (Güngör ve Evren, 2009: 6; Baskıcı, 2007: 23).

DEA'nın bu süreçlere ilişkin bir katkısı da bilindiği üzere kamu politikalarının ilgili bütün aktörlerini sürece dahil ederek katılımcı yönetimin gerçekleşmesini sağlamasıdır. Oluşturulacak kamu politikası ile ilintili aktörlerin sürece dahil edilmesi farklı kesimlerin farklı talep ve beklentilerinin ortak bir noktada uzlaştırılmasını ve en önemlisi oluşturulan politikaların tüm paydaşlar tarafından benimsenmesini temin etmektedir (Ekici, 2006: 28-29; Güngör ve Evren, 2009: 6, 10). Oluşturulan kamu politikasının toplum tarafından daha baştan benimsenmesi ve sahiplenilmesi, oluşturulan kamu politikasının başarılı olma olasılığını önemli ölçüde arttıracaklarını söylemek mümkündür.

5.2. Düzenleyici Etki Analizinin Kamu Politikaları Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Son dönemde, neredeyse birçok ülke tarafından, politika yapım sürecinde etkin bir biçimde kullanılan DEA'nın, bu süreç üzerinde olumlu etkiler yarattığını iddia edenlerin yanı sıra, olumsuz etkiler yarattığını dile getirenler de bulunmaktadır. DEA'ya yönelik eleştirilerinin önemli bir kısmının DEA'nın kendisinin de bir süreç olduğu noktasında birleşmekte olduğu görülmektedir. DEA'nın bu özelliğinin, politika yapım sürecini daha da uzattığı ve karmaşık bir hale dönüştürdüğü iddia edilmektedir. Bu sebeple kamu politikalarının oluşturulmasında gecikmelerin yaşandığı, toplumsal sorunlara zamanında müdahale edilemediği ve bunun da devlete olan güveni zedelediği dile getirilmektedir (Alp ve Kılıç, 2007: 47). Bu noktada DEA'ya yöneltilen eleştirinin haklılık payının olduğunu belirtmek gerekmektedir. Ancak iyi bir biçimde yapılan DEA'nın politika yapım sürecine sağladığı olumlu katkılar göz önüne alındığında, politika yapım sürecinde yaşanan bu zaman kaybının pek de kayda değer olmadığını da söylemek mümkündür.

DEA'nın olumsuz etkilerine yönelik bir diğer iddia da, gereksiz bir biçimde kamu kaynaklarının israf edilmesine neden olduğudur. Çünkü yukarıda belirtildiği üzere kendisi de bir süreç olan DEA'nın politika yapım sürecinde uygulanması, önemli bir kamu kaynağının kullanılmasını gerektirmektedir. Ancak DEA'nın yapılması ile elde edilen faydanın, harcanan

bu kamu kaynağını karşılamadığı dile getirilmektedir. Oysaki yapılan araştırmalar, bu iddiaların tam tersini göstermektedir. Örneğin 1980'li yılların sonlarında Amerika'da yapılan bir araştırma; 15 DEA'nın yapılması ile harcanan 10 milyon dolara karşılık 10 milyar dolar fayda sağlandığını ortaya koymuştur. Yine benzer bir sonuçları diğer ülkelerde yapılan çalışmalarda da görmek mümkündür (Alp ve Kılıç, 2007: 47-48).

DEA'nın olumsuz etkilerinden bir diğeri de, hangi düzenlemelerde nasıl ve ne şekilde uygulanacağına yönelik muğlaklıkların hala giderilememiş olmasıdır. Bu durum, DEA'nın planlanması, düzenlemeye yönelik uygulanacak analizlerin belirlenmesi, diğer aktörlerin süreçteki rolünün ne olacağı gibi konuları tartışmalı bir hale getirmektedir. Ancak bu noktada şunu belirtmek gerekmektedir. DEA'da yaşanan bu muğlaklığın, DEA'nın kendisinden değil, her ülkenin DEA'yı farklı bir biçimde uygulamaya çalışmasından kaynaklandığı söylenebilir. Zira DEA'nın bütün ülkelerde geçerli tek bir şeklinden söz etmek mümkün değildir. Kaldı ki DEA'yı gündeme getiren ve neredeyse tüm dünyada yayılmasını sağlayan OECD'nin de böyle bir tekdüzelikten yana olmadığı görülmektedir. Bu sebeple DEA'nın uygulanmasına yönelik muğlaklıkların, DEA'ya ilişkin yasal mevzuatlarla rahatlıkla aşılabileceği söylenebilir (Baskıcı, 2007: 22).

DEA'nın iyi düzenleme yapmanın bir aracı olarak değil, hizmet devleti anlayışından düzenleyici devlet anlayışına geçişi sağlamanın bir aracı olarak gündeme getirildiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda kamunun hizmet alanının daraltıldığı, dolayısıyla kamu politikalarının alanının da bu doğrultuda daralacağı dile getirilmektedir (Kaymak, 2004: 123-124). Ayrıca DEA'nın gerçekte tam olarak neyi ifade ettiği veya neyi amaçladığı konusunda da belirsizliklerin bulunduğu belirtilmektedir. Yine DEA'nın gerçekleştirmiş olduğu bazı analizlerin, iktisatta kullanılan analizlerden fazlaca bir farkının olmadığı ifade edilmektedir (Yüksel, 2005: 58).

Politika yapım sürecinde kullanılan DEA'nın, kamu politikaları üzerindeki olumlu katkılarının her dönemde aynı olmayacağı, zaman zaman değişiklikler gösterebileceği ifade edilmektedir. Çünkü DEA'nın başarılı olmasının büyük ölçüde siyasal iktidarın desteğine bağlı olduğu dile getirilmektedir. Bir iktidar tarafından verilen desteğin, diğer bir iktidar tarafından verileceğinin veya kesilmeyeceğinin bir garantisi bulunmamaktadır (Yüksel, 2005: 59). Bu durum, iktidarlara dayalı bir DEA'nın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu da, her bir dönemde uygulanan DEA'nın kamu politikaları üzerinde aynı etkiyi ve katkıyı sağlamaması anlamına gelmektedir.

DEA'ya yönelik en temel eleştirilerden birisi de, gerekli bilgi ve verileri toplamada karşılaştığı veya karşılaşacağı güçlükler nedeniyle güvenilir olmadığıdır. Çünkü DEA'nın kamu politikalarının oluşturulması sürecine sağlayacağı faydalar; toplanan bilgi ve verilere, verilerin ve bilgilerin kalitesine ve sağlıklı bir biçimde değerlendirilmesine bağlıdır. Bu aşamasının yetersiz olması veya elde edilen verilerin gerçeği yansıtmaması durumunda DEA'dan sağlıklı bir sonuç ve kamu politikalarına olumlu katkı yapmasını beklemek mümkün olamamaktadır. Ancak ülkelerin bu sorunla baş edebilmek adına bürokraside yer alan çalışanlarını ve belirli ölçüde siyasilerini DEA'nın nasıl ve ne şekilde kullanılacağına ilişkin olarak eğittikleri görülmektedir. Yine bu bağlamda DEA'ya ilişkin bir rehberin hazırlandığını belirtmek

gerekmektedir. Örneğin, İngiltere, “Daha İyi Politika Yapmak: Düzenleyici Etki Analizi Yöntemi” adı altında bir DEA rehberi hazırlamış ve bunu internet aracılığıyla bütün kullanıcılarla paylaşmıştır (Ekici ve Çelik, 2007: 146; Alp ve Kılıç, 2007: 47).

6. SONUÇ

1970’li yıllarda ortaya çıkmaya başlayan DEA’nın, günümüzde iyi düzenleme yapmanın bir aracı haline geldiği birçok kesim tarafından kabul edilmektedir. Bu sebeple 90’lı yıllardan itibaren DEA’nın hızla yaygınlaştığı ve birçok ülke tarafından kullanılmaya başlandığı, hatta öyle ki, bazı ülkelerin DEA’nın kullanılmasını bir zorunluluk haline getirdiği görülmektedir. Bu bağlamda ülkemizde de DEA’nın düzenleme alanında uygulanmasına yönelik adımların 2004 yılından itibaren atılmaya başlandığı, ancak henüz bu adımlardan beklenen faydaların tam olarak sağlanamadığı söylenebilir. Bunun temel nedeninin ise hem DEA’nın mevzuat eksikliğinden hem de siyasi iradenin tam olarak bu konuya eğilmemesinden kaynaklandığı dikkati çekmektedir. Ancak bu noktada ülkemizde de DEA’nın iyi düzenleme yapmanın bir aracı olduğu konusunda bir fikir birliğinin oluşmak üzere olduğunu da söylemek gerekmektedir. Zira 2004 yılından itibaren DEA’ya yönelik atılan adımlar bunun açık bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Günümüzde gerek kamu görevlerinin artış göstermesi gerekse vatandaşların artan talep ve beklentileri hükümetlerin bir taraftan çok daha fazla kamu politikası üretmesi diğer taraftan da ürettikleri bu kamu politikalarında daha dikkati olmaları sonucunu ortaya çıkarmıştır. Çünkü toplumsal soruna çözüm getirmeyen veya bir diğer ifadeyle başarılı olamayan her bir kamu politikasının hükümetleri ciddi sorunlarla karşı karşıya bıraktığı görülmektedir. Hatta öyle ki bu durum hükümetlerin meşruiyet sorunu yaşamalarına dahi sebep olabilmektedir. Bu sebeple tüm dünyada hükümetlerin iyi düzenleme yapmak kadar iyi kamu politikası yapmaya da önem vermeye başladıklarını söylemek mümkündür. Temelde kamu politikalarının da bir düzenleme olduğu göz öne alındığında kamu politikaları ile DEA arasında doğrudan bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda iyi düzenleme yapma noktasında yaygın bir biçimde kullanılan DEA’nın iyi kamu politikası yapma noktasında politika yapım sürecinde yeni bir yöntem olarak kullanılmasının bir zorunluluk haline dönüştüğünü söylemek mümkündür.

DEA’nın politika yapım sürecinde kullanılmasının her şeyden önce sürecin kendisi üzerinde kayda değer değişimler ortaya çıkardığı görülmektedir. Örneğin sürecin basitleştirilmesini ve kolaylaştırılmasını sağladığı görülmektedir. Yine süreç içerisinde yapılması gerekenler tekrar gözden geçirilmekte ve süreç en ince ayrıntısına kadar yeniden planlanabilmektedir. Ayrıca yapılan analizler sayesinde sürecin günün şartlarına uygun hale getirilmesi temin edilebilmektedir. Son olarak diğer aktörlerin de katılımı sağlanarak sürecin hem şeffaflaşması ve demokratikleşmesi hem de daha fazla meşruluk temeline oturtulması ve böylelikle etkinliğinin artırılması sağlanabilmektedir.

DEA’nın sadece politika yapım sürecini değil, aynı zamanda oluşturulan kamu politikalarını da birçok açıdan olumlu yönde etkilediğini söylemek gerekmektedir. Örneğin kamu politikalarının daha çok çözüme yönelik ve sonuç odaklı bir biçimde oluşturulmasını temin etmektedir. Böylelikle oluşturulan kamu politikalarının hem etkinliğini hem de kaliteli

olmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca DEA, ulaşılması hedeflenen sonuçlar ile politikanın uygulanması durumunda gerçekleşmesi olası sonuçlar arasında bir uyumlaştırma yapmaya çalışarak kamu politikalarının başarılı olma ihtimalini de yükseltebilmektedir. Yine bir politikanın uygulanması durumunda ortaya çıkacak fayda ve maliyetleri önceden öngörebildiği için zaman ve kaynak israfını da önleyebildiğini söylemek gerekmektedir.

DEA'nın, yeni oluşturulacak kamu politikalarına uygulanabildiği gibi, mevcut kamu politikalarına da uygulanabildiğini ve hatta hali hazırda uygulanmakta olan kamu politikalarına daha da fazla katkı sağladığını söylemek mümkündür. Çünkü yeni oluşturulacak kamu politikalarına yönelik veriler büyük ölçüde farazi iken, mevcut kamu politikalarına yönelik veriler tamamıyla gerçektir. Bu da DEA'da gerçekleştirilen analizlerin çok daha kesin ve doğru sonuçlara ulaşmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda DEA'nın bütün kamu politikalarında rahatlıkla uygulanabildiği görülmektedir.

Son olarak DEA'nın kullanılmasına yönelik bir noktaya açıklık getirmek gerekmektedir. DEA'nın kendisinin de bir süreç olduğu ve bu sebeple çok kısa sürelerde fayda sağlanmasını beklemenin mümkün olmadığını da söylemek yerinde olacaktır. DEA'nın kamu politikalarının oluşturulması sürecinde kullanılmasının uzun vadeli bir bakış açısıyla ele alınması ve politika yapım sürecine entegre edilerek, süreç ile uyumlu bir hale getirilmesi de zorunluluk arz etmektedir. Aksi takdirde DEA'dan beklenen olumlu katkıların elde edilmesinin mümkün olmadığını unutulmaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ALP, A. ve KILIÇ, S. (2007), Düzenlemelerde Kaliteyi Sağlamak Amacıyla Düzenleyici Rejimin Tasarlanması: Türk Düzenleyici Sisteminin Bir Değerlendirmesi, İMKB Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 37, ISSN: 1301-1650: 35-57.
- AYKIN, M., S. (2010), Türkiye'nin Avrupa Birliğine Sürdürülebilir Katılımı İçin Düzenleyici Etki Analizinin Gerekliliği, CBÜ İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 17 (2): 227-242.
- BASKICI, F., G. (2007), Uluslararası Uygulamalar Işığında Düzenleyici Etki Analizi ve Türk Mali Yönetimi ve Kontrol Sistemi Açısından Uygulanabilirliği, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ankara.
- BAYRAMOĞLU, S. (2006), Düzenleyici Etki Analizi: Yasamayı Etkisizleştirme Aracı, Memleket Siyaset ve Yönetim Dergisi, 1 (2): 95-111.
- ÇARKÇI, A. (2008), Yeni Kamu Yönetimi ağında Türkiye'de Girişimci Bürokrasi ve Girişimci Bürokratlar, Erguvan Yayınları, İstanbul.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (2007), Dokuzuncu Kalkınma Planı: Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları, Ankara.
- DYE, R., T. (2011), Understanding Puclic Policy (13th ed.), United States: Pearson.
- EKİCİ, B. (2006), Düzenleyici Etki Analizi Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Tüzük, Yönetmelik ve Diğer Düzenlemelerde Uygulanması, TEPAV Yayınları, Ankara.
- EKİCİ, B. ve ÇELİK, M. (2007), Düzenleyici Etki Analizi: Analiz Süreci ve Uygulama, Amme İdaresi Dergisi, 40 (1): 135-158.

- GÜNGÖR, M. ve EVREN, G. (2009), Düzenleyici Etki Analizi Kapsam, Uygulama, Deneyimler ve Öneriler: Mobil Arabağlantı Ücretlerinin Düzenlenmesine İlişkin Ardıl DEA Çalışması, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Ankara.
- KAYMAK, H. (2004), Düzenleyici Etki Analizi, Maliye Dergisi, Sayı 146, Mayıs-Ağustos: 107-131.
- KÖSEOĞLU, Ö. (2013), Meslek, Sanat ve Disiplin Olarak Kamu Politikası: Türkiye'ye İzdüşümleri, Bilgi Dergisi, Sayı: 26, Yaz: 4-37.
- Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26083_0.html
- OECD (2001), Improving Policy Instruments through Impact Assessment, SIGMA Papers, No. 31, OECD Publishing.
- SOLAK, Z. (2006), Müzakerenin Olmazsa Olmaz Aracı Düzenleyici Etki Analizleri, Düzenleyici Etki Analizleri Semineri Toplantı Raporu, İstanbul.
- T.C. Başbakanlık Düzenleyici Reform Grubu (2009), Düzenleyici Etki Analizi, Başbakanlık Yayınları, Ankara.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (2007), Düzenleyici Etki Analizi Rehberi, TEPAV Yayınları, Ankara.
- YILDIZ, M. ve SOBACI, M., Z. (2013), Kamu Politikası ve Kamu Politikası Analizi: Genel Bir Çerçeve, Kamu Politikası Kuram ve Uygulama (Der. Mete Yıldız – M. Zahid Sobacı), Adres Yayınları, Ankara.
- YÜKSEL, N. (2005), Yeni Kamu Mali Yönetim Sistemi ve Düzenleyici Etki Analizi (DEA), Sayıştay Dergisi, Sayı: 59, Ekim-Aralık: 47-71.

KIRIKKALE'DE E-DÖNÜŞÜM YAPILANMASININ BOYUTLARI: İL ÖZEL İDARESİ ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Filiz Tufan EMİNİ

Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü

femini@selcuk.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU

Ahi Evran Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü

m_kocaoglu@hotmail.com

ÖZET

Kamusal hizmet sunumuna yönelik beklentilerin artması ve bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, devletleri, hizmetlerini bilgisayar destekli ortamlara taşımak doğrultusunda politikalar geliştirmek durumunda bırakmıştır. Bu çerçevede, Avrupa Birliği tarafından benimsenen Lizbon Stratejisi doğrultusunda bilgi temelli toplum yaratma çalışmaları başlamıştır. Bu strateji, Türkiye'ye e-dönüşüm Türkiye Projesi adı ile uyarlanmıştır. Bu çalışmada, Türkiye'de yerel yönetimlerce izlenen e-dönüşüm politikalarının analizi yapılmıştır. Bu çerçevede Kırklareli İl Özel İdaresi bünyesinde anket ve mülakat çalışmaları yapılarak sonuçlarına yer verilmiştir. Ayrıca kurumun web sitesi çevrimiçi hizmet sunumu açısından analiz edilmiştir. Kırıkkale İl Özel İdaresi'nin e-dönüşüm sürecinde önemli aşamalar kaydettiği ve bu doğrultudaki çalışmaların ivme kazanarak devam etmesi için gerekli çabaların sarf edildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi toplumu, bilgi ve iletişim teknolojileri, yerel yönetimler, Kırıkkale.

DIMENSIONS OF E-TRANSFORMATION IN KIRIKKALE: THE CASE OF SPECIAL PROVINCIAL ADMINISTRATION

ABSTRACT

Governments have to develop policies towards computer based service delivery because of increasing expectations about public service delivery and developments on information and communication technologies. In this context, studies on creating information based society started towards the Lisbon Strategy, which was accepted by the EU. This strategy was implemented to Turkey under the name of e-transformation Turkey Project. In this study, e-transformation process which was followed by The Special Provincial Administrations in Turkey will be analyzed. The study based on results of a survey and interview which were taken place in The Special Provincial Administration of Kırıkkale. In addition, the institute's web site was analyzed in terms of online service delivery. The results revealed that The Special Provincial Administration of Kırıkkale made a good progress in e-transformation process and the institution will continue working to achieve a better stage.

Key Words: Information society, information and communication Technologies, local governments, Kırıkkale.

1. GİRİŞ

Küreselleşme, vatandaş beklentilerindeki artış ve bilgi temelli toplum yaratma gereksinimi, toplumları değiştirmiş ve başta Avrupa Birliği olmak üzere birçok oluşum ve ülke, bilgi toplumuna geçişi bir amaç olarak belirleyerek bu amaca dönük eylem planları hazırlamıştır. Bilgi toplumuna geçiş, bilginin üretimi, işlenmesi, depolanması ve iletimi için uygun altyapının sağlanması ve kamusal işlemlerin bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığı ile sunumu şeklinde ifade edilmektedir.

e-dönüşümün Avrupa ortak politikası olarak benimsenmesi ile, Türkiye de bu dönüşüm sürecinin gerisinde kalamamış ve dünyadaki gelişmelere paralel olarak işlemlerin elektronik ortama taşınması doğrultusunda çalışmalar başlamıştır. E-dönüşüm Türkiye projesi adı altında uygulamaya aktarılan bu süreç, bilgisayar ve internet kullanımının ve okuryazarlığının yaygınlaştırılması, nitelikli bilgi üretimi için nitelikli insan gücünün sürekli eğitimi, teknolojik, yasal, mali ve güvenliğe ilişkin düzenlemelerin hayata geçirilmesini içermektedir.

Lizbon Stratejisi kapsamında gündeme gelen e-dönüşüm Türkiye projesi ile kamusal işlemlerin elektronik ortama taşınması, 24 saat kesintisiz kamu hizmeti sağlanması, hizmetlerin hızlı, güvenilir, ucuz, zamanında sunumu, örgüt yapılarının iyileşmesi, performans artımı, katılımcılığın ve saydamlığın sağlanması ve hizmette eşitlik ilkesinin hayata geçirilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda, 2000'li yıllarda, merkezi ve yerel yönetimlerde e-dönüşüm politikaları uygulamaya aktarılmıştır.

Bu çalışmada, e-dönüşüm Türkiye projesi çerçevesinde yerel yönetimlerce izlenen politikalar, Kırıkkale İl Özel İdaresi örneği üzerinden incelenecektir. Çalışma, alan araştırmasına dayanmaktadır. Alan araştırması yapılırken, görevini bilgi ve iletişim teknolojileri kullanarak yerine getiren kurum personeline anket ve bilgi-işlem konusunda yetkili kişilerle mülakat yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca kurumun web sayfası, çevrimiçi hizmet sunumu açısından değerlendirilmiştir.

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE E-YAPILANMA SÜRECİ¹

Bilgi çağı ve küreselleşme ile birlikte AB'de, özellikle Japonya ve Amerika karşısında rekabet gücünün en yükseğe çıkartılması amacı ile bilim ve teknoloji alanında ortak bir politika oluşturma (Kaplan, 2004: 188, Çakır, 2009) ve etkinliğin sağlanması için vatandaş beklentilerinin önem kazandığı bir yapılanmaya doğru gidiş gereği doğmuştur (Torres vd., 2005: 219). Bu çerçevede geliştirilen yaklaşımlardan biri olan ve teknolojik, siyasal, hukuksal, yönetsel altyapı ile toplumun psikolojik,

---

¹ Bu çalışma, Konya, Kayseri ve Kırşehir İl Özel İdarelerinde de yapılmıştır. Bütün çalışmalarda aynı literatür ve ölçek kullanılmıştır.

sosyolojik ve ekonomik görünümünü değiştirmesi beklenen (Denker, 2001: 7) e-devlet, Avrupa Komisyonu tarafından yönetimi vatandaşlara ve iş dünyasına yaklaştıran ve devlet kaynaklarının etkin kullanımını sağlayan yönetim şekli olarak tanımlanmaktadır (Paris, 2005: 307).

E-devlet yapılanması ile sunulabilecek hizmetler eğitim, sağlık, ulaşım gibi en basit hizmetlerden politik katılımı artırmaya yönelik olan daha karmaşık hizmetlere kadar geniş bir alanı kapsamaktadır (Balcı, 2003: 269).

AB, 2000 yılında gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi ile Avrupa'yı 2010 yılına kadar dünyanın en rekabetçi, dinamik ve bilgi temelli ekonomisi yapmayı hedefleyen Lizbon Stratejisi'ni oluşturmuştur (Zobel, 2005: 8, Uçkan, 2003: 125, Usal ve Ilgaz, 2006: 7). Lizbon stratejisi çerçevesinde 2000 yılında Fieria'da e-Avrupa 2002 girişimi başlatılmış ve bilgi toplumuna yönelik bütün girişimler e-Avrupa adı altında bir araya getirilmiştir. Söz konusu girişim "eAvrupa+" adı ile aday ülkeler de dâhil edilerek genişletilmiş (DPT, 2004: 5), ayrıca bilim ve teknoloji alanında sınırları kaldırmak ve araştırma ağlarının yeniden yapılandırılması amacıyla Avrupa Araştırma Alanı oluşturulmuştur (Zobel, 2005: 9, Süngü, 2007: 66).

E-Avrupa 2002 girişiminin devamı niteliğindeki e-Avrupa 2005 Eylem Planı, Avrupa'yı Lizbon hedefleri çerçevesinde 2005 yılına kadar online yapmayı hedeflemektedir (Zobel, 2005: 7). e-Avrupa 2005 ile e-devlet, e-egitim ve e-sağlık başta olmak üzere modern çevrimiçi hizmetlerin sunumu, dinamik e-iş ortamının yaratılması, bunları mümkün kılacak rekabetçi fiyatlarla yaygın geniş bant erişimi ile güvenli bilgi altyapısının sağlanması hedeflenmiştir (DPT, 2004: 5-6).

Avrupa Komisyonu tarafından 2010 yılında 2011-2015 e-devlet eylem planı yayınlanmıştır. Planda, 2015 yılına kadar, Avrupa vatandaşlarının e-Devlet hizmetlerini kullanma oranının yüzde 50'ye çıkarılmasının hedeflendiği ifade edilmiştir. Bu oran işletmeler için yüzde 80'dir (European Commission, 2010: 4). Bunlar dışında e-Devlet eylem planında dört önceliğe ağırlık verildiği görülmektedir. Avrupa Komisyonu'nun ilk önceliğinin, vatandaşları ve şirketleri kullanıcıların ihtiyaçlarına göre tasarlanmış e-Devlet hizmetleriyle güçlendirmek olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda, kamu bilgilerine erişimin kolaylaştırılması ve şeffaflığının güçlendirilmesi öngörülmektedir. İkinci öncelik ise, kesintisiz e-Devlet hizmetleriyle Tek Pazar'da dolaşımın sağlanmasıyla, Avrupa Birliği'nin herhangi bir yerinde şirketlerin işlerini yürütmelerinde kolaylık sağlamaktır. Avrupa Komisyonu'nun üçüncü önceliği, idari yükleri azaltıp, organizasyon sürecini geliştirerek ve sürdürülebilir düşük karbonlu ekonomiyi teşvik ederek kamu kurumlarının etkinliğini artırmak olarak belirlenmiştir. Bunların yanı sıra, sınırötesi işlemleri kolaylaştırmak için Birlik çapında kullanılacak ulusal elektronik kimliklerin geliştirilmesi (eID) de teşvik edilmektedir. Son olarak, bu önceliklerin

yerine getirilmesi için gerekli yasal ve teknik altyapının oluşturulması da öngörülmektedir (www.ikv.org.tr).

3. TÜRKİYE’NİN E-AVRUPA SÜRECİNE UYUM SÜRECİ VE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Türkiye 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi ile AB’ye aday ülke statüsü kazanmış ve AB müktesebatına uyum çalışmaları ve çerçeve programlara katılım bu statünün kazanılması ile gündemin önemli bir maddesi haline gelmiştir (Cansevdi, 2004: 60). Yine 2001 yılında AB tarafından yürürlüğe konulan ve her bireyi, evi, okulu, işyerini ve devlet dairesini elektronik ortama taşımayı amaç edinen (Yıldız, 2003: 311) e-Avrupa girişimi Türkiye’deki e-devlet hareketine hız kazandıran önemli bir gelişmedir. Bu girişim, e-Avrupa+ Eylem Planı adı ile aday ülkeleri de kapsamına almış, Türkiye, girişime 2001’de resmen katılmıştır (Uçkan 2003: 158). Bu katılımın ardından, kurumsal yapının AB'deki çalışmalara uyum sağlayacak şekilde dönüştürülmesi zorunlu hale gelmiş (www.undp.org.tr) ve Türkiye e-devlet projelerine her yıl daha fazla kaynak ayırmaya başlamıştır (Kuran, 2005: 25, DPT, 2005: 2).

Türkiye, eylem planını e-Türkiye adı ile uygulamaya aktarmıştır. Eylem planı ucuz, hızlı ve güvenli internet, insan gücüne ve yeteneklere yatırım yapılması ve internet kullanımının teşvik edilmesi alanlarında yapılacak girişimleri içermektedir (www.undp.org.tr). Aynı girişim çerçevesinde 58. Hükümet tarafından Acil Eylem Planı hazırlanarak e-Dönüşüm Türkiye Projesi başlatılmıştır (DPT, 2004: 8). Aynı şekilde yüksek öncelikli proje olarak belirlenen E-dönüşüm Türkiye projesi Kısa Dönem Eylem Planı (KDEP) ile (UNDP, 2004: 15), Bilgi Toplumu Stratejisi’nin oluşturulması, hukuki ve teknik altyapı ile insan kaynakları altyapısının oluşturulması, bilgi güvenliğinin sağlanması, hizmetlerin elektronik ortamda sunulmasını hedefleyen e-Devletin ve e-Sağlık, e-İş ile e-Ticaretin hayata geçirilmesi amaçlanmıştır (DPT, 2004: 11). Kısa Dönem Eylem Planı’nda ayrıca akıllı kart ve açık anahtarlı altyapı oluşturmak amacıyla bu konudaki uluslararası standartlar incelenmiş ve bu standartların Telekomünikasyon Kurumu’nun hazırladığı elektronik imza düzenlemelerinde yer alması sağlanmıştır (DPT, 2005: 14).

24 Aralık 2001 tarihli Yedinci Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu toplantısında, Vizyon 2023 projesi onaylanmıştır. Projede, Türkiye’nin bilim ve teknoloji alanında mevcut konumunun saptanması, dünyada bilim ve teknoloji alanında uzun dönemli gelişmelerin saptanması, Türkiye’nin 2023 hedefleri bağlamında bilim ve teknoloji taleplerinin belirlenmesi, bu hedeflere ulaşabilmek için gerekli stratejik teknolojilerin saptanması ve bu teknolojilerin geliştirilmesine yönelik politikaların önerilmesi planlanmıştır (www.tubitak.gov.tr). Ayrıca 9. Kalkınma Planı Bilim ve Teknoloji Özel İhtisas Komisyonu, Türkiye’nin 2013 yılı Bilim ve Teknoloji Vizyonunu, “Bilgi

Toplumu olmayı sürdürülebilir kalkınmanın ana ekseninde kabul eden; bilim teknoloji ve yenilikçilik alanlarında yetkinlik, farkındalık ve üretkenliğin sürekli gelişimine odaklanmış, küresel seviyede yüksek rekabet gücüne sahip bir Türkiye” şeklinde belirlemiştir (DPT, 2006: 40).

E-devlete geçişin temelini oluşturan ve bilgi teknolojileri alanında temel gösterge kabul edilen internetin yaygınlaşması ve kullanım oranına bakıldığında TÜİK’in 2013 yılında yaptığı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre Türkiye’de hanelerin % 49,1’i internet erişimine sahiptir Evden internete erişim imkânı olmayan hanelerin %35,7’si evden internete bağlanmama nedeni olarak internet kullanımına ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir. Hanelerin %46,5’inde genişbant İnternet erişim imkânı bulunmaktadır. ADSL, %32,2 ile tüm haneler, %65,6 ile İnternet kullanılan haneler arasında en çok kullanılan bağlantı türüdür. İnternet kullanan bireyler İnterneti en çok %75,6 ile online haber, gazete ya da dergi okuma için kullanırken, bunu %73,2 ile İnternet üzerindeki sosyal gruplara katılma takip etmiştir (TÜİK, 2013).

2013 yılı araştırma sonuçlarına göre internet kullanan bireylerin kişisel amaçla kamu kurum/kuruluşları ile iletişimde internet kullanma oranı %41,3’tür. Bu oran önceki yılın aynı döneminde (2011 Nisan-2012 Mart) %45,1 idi. Kullanım amaçları arasında kamu kuruluşlarına ait web sitelerinden bilgi edinme %37,5 ile ilk sırayı almaktadır. (TÜİK, 2013).

Türkiye’nin 2012 yılı ilerleme raporuna göre bilgi toplumu ve medya alanında ilerleme kaydedilmiştir. Ancak, başta yetkilendirme ve pazar erişimi ile ilgili olmak üzere, elektronik haberleşme konusundaki AB çerçevesine uyum sınırlı kalmaktadır. Bilgi toplumu hizmetleri ile ilgili mevzuatın daha fazla uyumlaştırılması için çabaların sürdürülmesi gerekmektedir. İnternet içeriğine ilişkin ifade özgürlüğünü kısıtlayabilecek hükümler ile yayıncılara yönelik yaptırımlar başta olmak üzere, bazı yasal hükümlerin çok geniş biçimde yorumlanması endişe uyandırmaktadır. Bu alanda yapılan hazırlıklar kısmen ileri düzeydedir (Avrupa Komisyonu, 2012: 54).

4. TÜRKİYE’DE YEREL YÖNETİMLER VE E-YAPILANMA SÜRECİ

Türkiye’de yerel yönetimler bünyesinde yapılan çalışmalara bakıldığında e-Avrupa+ Eylem Planı çerçevesinde Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü’nün, bütün illeri, belediye başkanlıklarını, valilikleri internet ortamında yaşayan bir programla birbirine bağladığı görülmektedir. Genel Müdürlük, kaymakamlıklardan, belediye başkanlıklarına kadar bir veritabanı oluşturmuştur (www.telepati.com). Ayrıca e-Türkiye programı çerçevesinde Yalova belediyesi yerel e-yönetişim pilot bölgesi seçilmiştir (www.undp.org.tr).

İçişleri Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon (APK) Kurulu Başkanlığı tarafından yürütülen İl Envanteri Çalışmasının (İLEMOD), merkezi yönetimin taşra mülki kademeleri ile veri alış-verişini gerçekleştirmek amacıyla oluşturulduğu görülmektedir (Güler, 2009). İLEMOD, İllerde il envanterlerinin ve kırsal altyapı hizmetlerinin uygulama ve izlenmesinde modernizasyon projesi anlamına gelmektedir. Bu proje ile gerekli durumlarda bilgiye kolayca erişilmesi, Bakanlık politikaları oluşturulurken bilgi birikiminin somut hale getirilmesinin sağlanması ve gerektiğinde diğer kamu kuruluşlarına bilgi aktarılması amaçlanmıştır. İl envanterleri ile ise geçmiş yıllara ait verileri kullanarak projeksiyon yapılması, illere ait öncelikli ihtiyaçları belirlenmesi ve belirlenmesine olanak sağlanması, Türkiye'nin uzun vadede ekonomik ve sosyal haritalarının çıkarılması, sektörler ve kuruluşlar esas alınarak bölgeler ve kalkınmada öncelikli yöreler ile ilgili rapor ve dokümanların üretilmesinin kolaylaştırılması, iller arasında yatırımlar bakımından koordinasyonun sağlanması, olağanüstü hal ve afet durumlarında çevre illerin imkanlarının ne olduğunun tespit edilmesinin sağlanması amaçlanmıştır (Emini ve Kocaoğlu, 2011:169-170). Ayrıca bazı bakanlıklar da, merkez - taşra birimleri arasında veri akışını hizmet alanları kapsamında düzenlemeye dönük çalışmalar yürütmektedirler (Güler, 2009). Bilgi toplumu strateji belgesinin 80 nolu eylemi, İl Envanteri Sisteminin Geliştirilmesi ve Karar Destek Sistemi oluşturulmasıdır. Buna göre İLEMOD kapsamında toplanan veriler illerdeki yenilikleri de kapsayacak şekilde genişletilecek, veri tabanı üzerine kurulacak karar destek ve raporlama sistemi ile illerdeki planlama ve yatırım kararları etkinleştirilecek, sistemde yer alan verilerin üretim noktasında elektronik ortama aktarılması ve mahalli idarelere ait veri toplayan diğer sistemler ile elektronik veri paylaşımı sağlanacak, illerde doğal, tarihi ve kültürel değerler envanteri hazırlanacak ve Türkiye Kültür Portalına içerik sağlanacaktır (www.icisleri.gov.tr).

Vatandaşların güncel bilgi ihtiyacını karşılamak, yatırım yapacak girişimcilere ışık tutmak, üniversite, basın ve medyadaki araştırmacılara bilgi sunmak, vatandaşın istediği veriye ulaşmasını sağlamak ve ileriye yönelik tahmin yapabilmek gibi pek çok amaca yönelik oluşturulan İLEMOD sistemine 1990 yılından itibaren envanter girişi yapılmaktadır. 1990-2000 yılları arasında defterlere yazılan bilgiler, 2000 yılından itibaren elektronik ortama kaydedilmektedir. Bu sistem ile vatandaşların internet üzerinden herhangi bir il hakkında Genel Bilgiler, Coğrafi Durum, Nüfus, İdari Yapı, Sosyal Yapı, Eğitim, Kültür, gençlik ve Spor, Sağlık, Adalet, Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik, İş Gücü ve Çalışma, Ekonomik Yapı, Tarım, Sanayi ve Hizmetler gibi alanlarda gerekli bilgilere ulaşabileceği belirtilmektedir. İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri ve Bakanlık Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığınca kontrolü yapılacak olan sistemin, "e-Devlet Altyapısı İçin Çok Önemli Envanter Bilgi Kaynağının Oluşturulması, İleriye Yönelik Tahmin Yapılabilmesi (Karar Destek), İlin Öncelikli İhtiyaçlarının Belirlenmesi, Uzun Vadeli Planlama Yapılabilmesi, Araştırmanın Kolaylaştırılması, Yatırımların

Koordinasyonun Sağlanması, Bilgiye Kolayca Erişilebilmesi, Bilgi Birikiminin Somut Hale Getirilmesinin Sağlanması, Kamu ve Özel Kuruluşlara, Sivil Toplum Örgütleri ve Vatandaşlara Bilgi Aktarılması" gibi kolaylıklar sağlayacağı ifade edilmektedir (www.milliyet.com.tr).

Yerel yönetimlerle ilgili yapılan bir diğer çalışma Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu'dur. Bu raporda, gelişen teknolojiyle bilgisayar ağları, telefon sistemleri, elektronik kitle iletişim araçları ve benzeri yeniliklerin, bireylere, birbirleriyle anında iletişim kurma imkânı verdiği belirtilmektedir (DPT, 2001: 9). Raporda yerel yönetimlerin kentsel ve yerel hafıza oluşturma amaçlı kayıt ve arşivleme sistemlerinin zayıf olduğu ve çoğu yerel yönetimde erişilebilir ve kullanılabilir bir bilgi bankası ve arşiv sistemi bulunmadığına vurgu yapılmakta, bu durumun karar alma süreci için gerekli araçların sağlanmasını önlediği ve yerel halkın demokratik denetim araçlarından yoksun kalmasına yol açtığı belirtilmektedir (DPT, 2001: 74). Bu sıkıntıların aşılabilmesi için yerel altyapı teknolojileri üzerine çalışılması gerektiği ve bu sürece İller Bankası başta olmak üzere ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ile TÜBİTAK, üniversiteler, TODAİE, vb. kurumların katkılarının sağlanması ve bir yerel altyapı AR-GE kurumu oluşturulması, coğrafi bilgi sistemleri gibi yeni teknolojilerin derhal kullanılmaya başlanması öngörülmüştür (DPT, 2001: 59, 174, 184).

Türkiye'de yerel yönetimlerle ilgili yapılan çalışmalardan YerelNet ve YERELBİLGİ projeleri de yerel yönetimlerde bilişim teknolojileri kullanımının ve yerel hizmet sunumunun geliştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Yerel yönetimler portalı olarak adlandırılan YerelNet, Devlet Planlama Teşkilatı ve TODAİE - YYAEM işbirliği ile çok sayıda ve özerk yerel yönetim birimlerinin buluşturulması ve edindikleri deneyimin ortak iletişim havuzunda paylaşılması gereksinimini karşılamak amacıyla 2001 yılında doğmuştur (Güler, 2009, Nohutçu ve Demirel, 2005: 46). YerelNET portalı ile bilgiyi amaç doğrultusunda sorgulayarak kullanma, yerel yönetimlerin seçilmiş ve atanmış yöneticileri ile personeline erişme, ilgili mevzuata ve literatüre erişim, belediye, özel idare, köy ve birliklerin yapıları, personeli, altyapı hizmetleri ve yerel seçim sonuçları konularında veri ve bilgilere ulaşım sağlanabilmektedir. Bu anlamda portal yerel yönetim çalışanları için bir bilgi kaynağı ve deneyim paylaşım platformu olmasının yanı sıra yerel yönetimlerin dünyaya açılan kapısı, vatandaşa dönük yüzüdür. Portal vatandaşlar için buldukları veya hemşehrileri oldukları il, ilçe, belediye ve köy hakkında güncel ve sağlıklı bilgilere ulaştıkları bilgi kaynağıdır. Kamu kurumları için ise yerel yönetim birimlerinin derlenmiş bilgilerine güncel ve sağlıklı bir şekilde ulaşabildikleri yerel yönetim veri tabanıdır (Akay, 2009). YerelNET kapsamında planlanan hedefler e-Avrupa 2005 eylem planının birinci grup çalışmasını oluşturan "servisler, uygulamalar ve içerik konularını kapsayan bütün çevrimiçi kamu hizmetleri ve e-iş uygulamaları" ile örtüşmektedir. Eylem

planına göre, 2004 yılı sonunda, kamu hizmetlerinin bütün potansiyel geniş bant ağlarından erişilebilir şekilde verilmesi sağlanacak, bu geniş bant bağlantıları sayesinde bütün vatandaşlar kamu internet erişim noktalarına (Public Internet Access Points - PIAP) kolayca erişebilecek şekilde belirtilmiştir. Ücretsiz, açık kaynak kodlu, geniş band üzerinden yayın yapan YerelNET'in, şifresiz kolay bir şekilde gerek vatandaş gerekse kamu-kurum kuruluşları ve özel sektörün rahatlıkla erişebildiği, belediye hizmetlerini tartışabildiği, kota sınırlaması olmaksızın veri transferi yapabildiği bir site olması aynı zamanda bu eylem planının amaçlarıyla paralellik göstermektedir. Nitekim 2002 yılında YerelNET portalı Birleşmiş Milletler Johannesburg Dünya Zirvesi Sürdürülebilir Kalkınma Çalışma Grup toplantılarında uygulamada ulaştığı başarı sebebiyle en iyi uygulama seçilmiştir. 2002 yılında yapılan Altın Örümcek Web yarışmasında "En İyi Sivil Toplum Sitesi" grubunda ilk 10'a girerek finalist olmuş, 2003 yılında AB komisyonu tarafından düzenlenen e-Avrupa e-Devlet Uygulamaları yarışmasında YerelNET Portalı finale kalmıştır 2004 yılında AB komisyonu tarafından her yıl düzenli olarak düzenlenen e-Avrupa e-Devlet Uygulamaları yarışmasında da tekrar finale kalmıştır (Akay, 2009). YerelNET yerel yönetimler portalı 2000 yılında yayına girmiştir ve günümüze kadar günlük yaklaşık 20.000 üzerinde ziyaretçi ile bilgi akışını sağlamaya çalışmaktadır. www.yerelnet.org.tr adresinden yayın hayatını sürdüren YerelNET sitesi hem kullanıcılar, hem de yerel yönetimler tarafından benimsenerek, yerel yönetimleri ilgilendiren çok farklı konularda başvuru aracı olarak hizmet vermekte, aynı zamanda vatandaşla belediye arasında da iletişim aracı olmaktadır. Yerel Yönetimler Merkezi, eğitimlere ilişkin çeşitli duyurularını www.yerelnet.org.tr portalı üzerinden katılımcılara duyurmaktadır (www.yerelnet.org.tr).

Türkiye'de yerel yönetimlerle ilgili yapılan bir başka çalışma olan Yerel Yönetimler Bilgi Tabanı Projesi (YERELBİLGİ Projesi) dünyadaki değişim dalgasının beraberinde getirdiği dinamizmin gereklerini ve vatandaşların yükselen talepleri yeterince karşılayabilmek için, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve merkezi yönetimin taleplere uygun politikalar ile yerel yönetimleri desteklemesi gereğinden doğmuştur. Yerel yönetimlerin desteklenmesinin en başta gelen koşulu, alana ilişkin doğru, güvenilir, güncel ve karşılaştırılabilir verilere sahip olmaktır. YERELBİLGİ Projesi, yerel yönetimlerin sergiledikleri dinamizmi kucaklayabilecek genişlikte doğru politikalar üretilmesi için gerekli veritabanını hazırlamayı amaçlamaktadır (www.yerelbilgi.gov.tr).

5. KIRIKKALE İL ÖZEL İDARESİ'NDE E-DÖNÜŞÜM YAPILANMASININ BOYUTLARI

Kırıkkale İl Özel İdaresi'nin e-dönüşüm politikaları çerçevesinde değerlendirilmesi amacına dönük alan araştırmasının amacı, kapsamı, yöntemi, bulguları ve bulgulara ilişkin değerlendirme aşağıdaki gibidir.

5.1. Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Evreni

Çalışma, Kırıkkale İl Özel İdaresi'nin bilgisayarlaşma oranı, bu oranın belirlenmesi bağlamında bilgisayar sayısının, yazılım ve donanım, altyapı ve mali kaynak yeterliliği ile yerel ağ özelliklerinin ortaya konması, kurumda çalışan kamu görevlilerinin bilgisayar kullanım düzeyinin yeterliliği, yeterlilik düzeyinin sağlanmasına yönelik eğitim hizmetlerinin yeterliliği gibi hususların incelenmesi ve bu doğrultuda kurumun bilişim teknolojileri alanında izlediği politikaların belirlenmesini ve e-Avrupa ve e-Türkiye girişimleri bağlamındaki konumunun tespit edilmesini amaçlamaktadır.

Çalışma, alan araştırması ile elde edilen bilgilere dayanmaktadır. Araştırmaya temel teşkil edecek verilerin toplanmasında anket yönteminden yararlanılmıştır. Anket formunun ilk kısmı bireysel bilgilerin alınmasına yöneliktir (kurumdaki pozisyon, cinsiyet, yaş, kurumdaki çalışma süresi, eğitim durumu). Formun geri kalan kısmında yer alan sorular, kurumda çalışan personelin kurumun izlediği bilişim politikalarına bakışını ölçmeyi amaçlamıştır. Bu kısımdaki sorular beşli likert ölçeği ile hazırlanmıştır.

Alan araştırmasının evreni, Kırıkkale İl Özel İdaresi'dir. Kurumda çalışan ve bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığı ile hizmet sunan yöneticiler ile personel örneklem kapsamına alınmıştır. Kurumun 2012 yılı performans planına göre kurumda görev yapan memur sayısı (sözleşmelilerle birlikte) 124 kişidir (Kırıkkale İl Özel İdaresi, 2012: 19). Bunların 109 tanesi alan araştırmasının yapıldığı merkezde çalışmaktadır. Söz konusu kişilere anket formu elden teslim edilmiş ve geri dönen anket formlarından geçerli olan 84 tanesi (% 77) değerlendirmeye alınmıştır. Değerlendirmede frekans dağılımı, ortalama standart sapma ve standart hata istatistikleri verilmiştir. Veriler SPSS 15.0 programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Anketten elde edilen verilerin güvenilirliğinin test edilmesinde Cronbach Alpha katsayısı kullanılmıştır. Cronbach Alpha katsayısı, likert tipi tutum ölçeklerinin güvenilirliğinin analizinde yaygın olarak kullanılan edilen bir yöntem olduğu için tercih edilmiştir. Bu katsayının 0'a yakın olması değişkenlerin içsel olarak ilişkili olmadığını göstermekte, 0.60'dan büyük olması ise içsel tutarlılığın yüksek olduğunu ifade etmektedir. Anket sorularının Cronbach Alpha katsayısı 0.72 ile 0.80 arasında değişmektedir. Dolayısıyla ölçekler tutarlıdır.

5.2. Çalışmada Elde Edilen Bulgular ve Değerlendirilmesi

Anket sorularına cevap verenlerin kurumdaki pozisyonuna bakıldığında, 9 kişinin (% 10,7) yönetici (daire başkanı, müdür, müdür yardımcısı, şef vs.), 75 kişinin ise (% 89,3) çalışanlardan oluştuğu görülmektedir.

Kurumların bilişim teknolojileri politikalarının uygulanmasında temel almaları gereken aşamalar bilgisayarlaşma, otomasyon, internet kullanıcılığı, web sitesi kurma, yönetimi internete taşıma şeklinde ortaya konmuştur (www.yerelnet.org.tr'den aktaran; Emimi ve Kocaoğlu, 2011: 171).

Kırıkkale İl Özel İdaresi'nin bu aşamalardan ilki olan bilgisayarlaşma açısından durumu anket sonuçlarına göre olumludur. "İş yerinizde size ait internet bağlantılı bir bilgisayar var mı?" sorusuna % 89,3 oranında "evet"; % 7,1 oranında "hayır" cevabı verilmiştir. Diğer yandan "iş yerinizdeki bilgisayarınızın özellikleri, yürütmekle sorumlu olduğunuz işler açısından yeterli mi?" sorusuna ankete katılanların % 29,8'i "çok yeterli", % 51,2'si "yeterli", % 8,3'ü "fikrim yok", % 8,3'ü "yetersiz" ve % 2,4'ü ise "çok yetersiz" cevabını vermiştir. Kurumun 2012 yılı Performans Planı'na göre de kurumda 137 masaüstü, 9 dizüstü bilgisayar, 83 yazıcı, 9 tarayıcı bulunmaktadır. Planda yer alan bilgilere göre, il özel idare teşkilatı, günün şartlarına göre hizmet sunumunu mümkün kılmak için bilgisayar otomasyon sistemi ve internet ağıyla donatılmıştır. Ayrıca süreli ve süresiz yayınlara abone olunarak gerekli bilgi sağlanmış ve bu çalışmalar bilgisayar, fax, fotokopi makinesi gibi teknolojik sistemlerle desteklenmiştir. Ülkemizde yürütülmekte olan e-devlet uygulamaları ile iş ve işlemleri hızlandıracak, gereksiz yazışmalardan kurtularak verimli çalışmalar yürütülmesini sağlayacak teknik gelişmeler izlenmekte ve uygulamaya devam edilmektedir (Kırıkkale İl Özel İdaresi, 2012: 15).

Kurumda bilgi işlem konusunda görevli bir uzmanla yapılan mülakat sonucu edinilen bilgilere göre, kurumda bilgisayar sistemlerinin güvenliği için antivirüs ve kısıt programları kullanılmaktadır. Ancak bu programların her bilgisayara yüklenmesi ve güvenlik duvarını korumayı artırıcı programlar ile desteklenmesi gereklidir. Kurumda e-devlet programı kullanılmaktadır; herkesin e-devlet şifresi vardır. Buna ek olarak Analitik bütçe, bordro ve muhasebe programları ilgili birimlerde, e-içişleri programı ise tüm birimlerde kullanılmaktadır. Kurumun 2012 yılı Performans Planı'na göre, kurumda görev yapan personelin mesai takip otomasyon sistemini kurmak, kurum hizmetlerinden yararlanan tüm gerçek ve tüzel kişiler ile kurum ve kuruluşlara süratli ve verimli hizmet sağlamak, e-özel idare uygulamalarını başlatmak ve sürekliliğini sağlamak ve görev faaliyet alanlarına ilişkin planlama ve yönetim çalışmalarını sağlıklı hale getirilmesi amacıyla ile Coğrafi Bilgi Sisteminin tesisi ve işletmesine öncülük etmek ve desteklemek, ilgili hedefler arasındadır (Kırıkkale İl Özel İdaresi, 2012: 31, 33, 35). Ayrıca kurumun 2010-2014 yıllarını kapsayan Stratejik Planı'nda, İl Kent Güvenlik Sistemi'nin geliştirilmesi, taşıt takip ve akaryakıt takip sistemlerinin faaliyete geçirilmesi hedeflenmiştir (Kırıkkale İl Özel İdaresi, 2010: 48, 59). Buna göre veri güvenliğinin sağlanmasında tam bir aşama kaydedilmemiş olduğu ancak kurumun otomasyon altyapısının mevcut ve yeterli olduğu, yeterli olunmayan alanlarda da gelişmeye açık olduğu söylenebilir.

Bilişim politikalarının uygulanma düzeyini gösteren bir diğer aşama, bilgisayar ve internet kullanıcılığıdır. Bilgisayar ve internet okuryazarlığı olan ve bu özelliği sürekli eğitimlerle geliştirilen nitelikli personel ile kurumda bilişim teknolojilerinden azami fayda sağlanmasının yanı sıra hizmet sunumu ve vatandaş memnuniyeti çitasının yükseltilmesi de mümkün olacaktır. Buna göre, “Bilgisayar ve internet kullanım düzeyiniz için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?” şeklinde sorulan soruya ankete katılanlardan % 27,4’ü “çok iyi”, % 44’ü “iyi”, % 21,4’ü “orta”, % 3,6’sı “kötü” ve % 2,4’ü ise “çok kötü” cevabını vermiştir. “Çalıştığınız yerde bilgisayar kullanımı ve internet üzerine herhangi bir eğitim – kurs aldınız mı?” sorusuna verilen cevapların ise % 54,8’i bilgisayar ve internet kullanımı ile ilgili eğitim – kurs faaliyetlerinin, ilgili kurum tarafından, “kişisel bir eğitim meselesi olarak görüldüğünü” ifade etmiştir. % 16,7’si “yalnızca bilgi işlem bölümünde çalışan personele eğitim verildiğini”; % 27,4’ü ise “tüm personele periyodik olarak eğitim verildiğini” ifade etmiştir. Bunlarla bağlantılı olarak sorulan“ bilgisayar ve internet kullanmayı nerede öğrendiniz?” şeklindeki soruya cevap verenlerin % 55,6’sı “kendi imkanlarıyla (kişisel merak ve ilgi)” cevabını vermiş; çalışanların yalnızca 6,5’i çalıştıkları yerde verilen eğitim ve kurslarla öğrendiklerini ifade etmiştir. Bu veriler ışığında, Kırıkkale İl Özel İdaresi personelinin bilgisayar ve internet okuryazarlığına ortalama bir düzeyde sahip olduğu, bu düzeyin yükseltilmesinin kurum politikası olarak benimsenmediği ve kurum personelinin düzenli eğitimlerle bu alanda desteklenmediği görülmektedir.

Kurumda bilgisayar ve internet okuryazarlığı olan personelin niteliğinin artırılması kadar, yazılım ve donanımla ilgilenen veya herhangi bir sorunla karşılaşıldığında çözen, bilgi ve iletişim teknolojileri eğitimi almış uzman personele de ihtiyaç vardır. Kurum personeline sorulan “kurumunuzda bilgisayar yazılımlarınızı yapan uzman personeliniz var mı?” şeklindeki soruya ankete katılanların % 57,1’i “hayır”; % 41,7’si ise “evet” cevabını vermiştir. “Kurumunuzda bilgi işlem donanımlarının bakım ve onarımı ile ilgilenen uzman personeliniz var mı?” sorusuna ise, ankete katılanların % 82,1’i “evet”, % 16,7’si ise “hayır” yanıtını vermiştir. Buna göre, kuruma bilgi işlem donanımlarının bakım ve onarımını gerçekleştiren uzman personel istihdam edilmektedir ancak bu personel profesyonel niteliklere sahip görünmemektedir. Bununla beraber, ilgili yetkili ile yapılan mülakatta alınan rutin bilgisayar bakımlarının kısmen yeterli olduğu cevabı dikkati çekmektedir. Bu tür ihmallerin kısa vadede kurumun verdiği hizmetlere olumsuz anlamda yansıtacağı göz önüne alınmalı ve gerekli önlemler devreye sokulmalıdır.

Tablo 1’de “Kurumunuzda uygulanan bilişim teknolojileri politikaları doğrultusunda aşağıda sıralanan önermeler ne ölçüde doğrudur?” sorusuna verilen cevapların ortalamaları ve standart sapmaları yer almaktadır.

Tablo 1: Kurumda Uygulanan Bilişim Teknolojileri Politikalarına Yönelik Cevapların Ortalama ve Standard Sapma Değerleri

Değerlendirme	Ortalama	Std. Sapma
Kurumumuzun web sitesi düzenli olarak güncellenmektedir.	4,0488	3,35880
Kurumumuzda bilgi teknolojilerine ayrılacak maddi imkânlarımız yeterlidir.	3,6429	,93966
Kurumumuzca verilen kamu hizmetlerinde kişisel verilerin güvenliği yeterli ölçüde sağlanmaktadır.	3,5904	,78143
Hizmet sunumunda en son bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanmaktayız.	3,5542	,83012
Kurumda çalışan personel, bilgisayar ve interneti kullanma açısından teşvik edilmektedir.	3,5542	,92727
Kurumumuzun web sitesi online hizmet sunumu açısından yeterlidir.	3,5181	,81692
Kurumumuz bilişim sektörü ile ilgili ulusal ve uluslararası gelişmeleri sürekli takip etmektedir.	3,5000	,97561
Bilişim teknolojileri açısından eksiklerimiz var, fakat bunları tamamlama aşamasında ve kendimizi geliştirme çabasında olan bir kurumuz.	3,4691	,96289
Kurumumuzdaki teknolojik altyapı yeterlidir.	3,3415	1,04491
Kurumumuzda çalışan personelin yeni teknolojilere uyumu ve eğitimi yeterlidir.	3,2963	,99303
Kurumumuzda bilgi işlem faaliyetleri ile ilgilenen personel sayısı yeterlidir.	3,1707	1,08645
Kurumumuzda bilgisayar ve internet kullanabilecek uygun ve yetişmiş personel eksikliği bulunmaktadır.	2,8902	1,06581
Yeni teknolojilere kurum içinde direnç gösterilmektedir.	2,7976	1,01530

Notlar: (i) n= 137; (ii) Ölçekte 1= Çok Az, 2= Az, 3= Kısmen, 4= Fazla ve 5= Çok Fazla anlamındadır.

Yerel yönetimlerde bilişim politikalarının uygulanma düzeyini gösteren bir diğer aşama, web sitesi kurmadır. Kırıkkale İl Özel İdaresi'nin 2012 yılı Performans Planı'na göre "kurumun 2003 yılında hizmete giren ve www.kirikaleilozelidare.gov.tr adıyla erişilebilen internet sitesinde kurumun tanıtımı ve vatandaşın yolların kullanımı ile ilgili her türlü konuda bilgilendirilmesi amacıyla mevcut bilgiler güncellenmekte ve yeni bilgiler ilave edilmektedir"

(Kırıkkale İl Özel İdaresi, 2012: 15). Tabloda görüldüğü üzere, kurumun web sitesi, - kurum çalışanlarının algısına göre- düzenli olarak güncellenmektedir.

Kamu kurumlarının internet siteleri, e-Devlet hizmetlerinin vatandaşların kullanımına uygun olup olmadığı ve kurumların e-ortamda hizmet sunma beceri ve deneyimleri için bir göstergedir. Buna göre kurumun web sitesi iyi tasarlanmış olmalı (kullanım kolaylığı, işlevsellik, metinlerin okunabilirliği vs.), dolaşım (site içi dolaşım ve linklere ulaşım, uygun menü vs.), içerik (gerekli bilgiler, e-mail, telefonla ulaşım, doküman sunumu vs.) ve erişilebilirlik (engelliler için erişilebilirlik) açısından gerekli şartları taşımalıdır. (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2006: 91-103). Kurumun web sitesi incelendiğinde, web sitesinin basit ve sade bir şekilde tasarlandığı, açık ve net ifadeler kullanıldığı, kullanımının kolay olduğu ve web sitesi adının akılda kalıcı olduğu görülmektedir. Web sitesi, site içi dolaşım açısından incelendiğinde, linklerin ulaşılabilir olduğu, site içi arama linkinin bulunduğu, başka kurumlara ve işlemlere ilişkin linklerin de mevcut ve kullanılabilir halde olduğu görülmektedir. Site içerik açısından incelendiğinde; kuruma dair adres, telefon, kurumsal yapı ve teşkilat şeması gibi bilgilerin verilmiş olduğu, çeşitli ilanlara, ilgili mevzuata, raporlara bütçe ve planlara ulaşma imkanı olduğu, gerekli dokümanların indirilebileceği veya çeşitli konularda bilgi veya hizmet alınabileceği görülmektedir. Sitede engellilerin erişiminin kolaylaştırılmasına yardımcı olacak herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla, kurumun web sitesi bir kamu kurumu web sitesinin sahip olması beklenen asgari içeriğe sahiptir. Ancak online hizmet sunumu açısından bakıldığında, kurum çalışanları açısından “kısmen yeterli” görülmüştür. Bu durumun iyileştirilmesine yönelik çaba içerisinde bulunduğu, kurumun 2012 yılı Performans Planı’nda yer verilen hedefler arasında bulunan “İl Özel İdare hizmetlerinden yararlanan tüm gerçek ve tüzel kişiler ile kurum ve kuruluşlara süratli ve verimli hizmet sağlamak, e-özel idare uygulamalarını başlatmak ve sürekliliğini sağlamak” (Kırıkkale İl Özel İdaresi, 2012: 34) ifadesinden anlaşılmaktadır.

Şahin’in (2007) yapmış olduğu araştırmada da e-devlet uygulamalarının önündeki en büyük engellerden birinin, “alt yapı eksikliği” ve “yeterli düzeyde kaynak ayrılamaması” olduğu ifade edilmiştir (Şahin, 2007: 535). Anket sonuçlarına göre, kurumda bilgi teknolojilerine ayrılacak maddi imkânlar kısmen yeterlidir. Kurumun en son teknolojiden yararlanma düzeyi ve bilişim alanındaki ulusal ve uluslar arası gelişmeleri takip etme düzeyi de kısmen yeterli bulunmuştur.

Verilen hizmetlerde kişisel verilerin güvenliği kısmen sağlanmaktadır. Bu durum, kurumun teknik ve teknolojik altyapısının yeteri kadar yeterli olmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak kurumun bilişim alanındaki eksiklerinin kısmen de olsa farkında olduğu ve bu eksikliklerini tamamlama ve kendini geliştirme çabasında olduğu anlaşılmaktadır.

Personel bilgisayar ve interneti kullanma açısından yeteri kadar teşvik edildiğini düşünmemektedir. Ayrıca personelin yeni teknolojilere uyumu ve bu alandaki eğitimi de kısmen yeterlidir. Dolayısıyla kurumda bilgisayar kullanabilecek yeterli oranda yetişmiş personel eksikliği bulunmaktadır. Bu sonuç, daha önce ulaşılan, bilgisayar bilgisinin kişiye bırakılması ve gerekli eğitim ve destekleme politikasının kurumda benimsenmemesi savımızı destekleyici niteliktedir.

6. SONUÇ

Bilgi ve teknolojinin çağın gücü olarak değerlendirilmesi, rekabet gücünün artırılması amacıyla devletleri bilgi ve teknoloji temellerini güçlendirmeye itmiştir. Avrupa Birliği açısından bakıldığında, Lizbon Stratejisi çerçevesinde, üye ülkelerin bilgi temelli bir toplum oluşturulması ve bilgi toplumu olma doğrultusunda ortak ilkelerle hareket ettiği görülmektedir. Bu strateji, aday ülkelerde e-Avrupa+ eylem planı adı altında uygulamaya aktarılmış, e-Türkiye adıyla da Türkiye’de merkezi ve yerel yönetimlerde e-dönüşüm süreci başlamıştır.

Bu çalışmada, e-dönüşüm Türkiye projesinin yerel yönetimlere yansımaları, Kırıkkale İl Özel İdaresi üzerinden değerlendirilmiştir. Bu çerçevede yapılan anket ve mülakat çalışmaları, kurumun yerel ağa bağlı bilgisayar sayısı açısından tamamen, bilgisayarların işin gerekleri açısından yeterliliği konusunda ise ortalama düzeyde istenilen noktada olduğuna işaret etmektedir.

Bilgisayar donanımının yeterliliği, teknolojik şartlardaki sürekli değişim göz önüne alındığında, kurumun verdiği hizmetlerin bir süre sonra yetersiz kalmasına neden olabilecektir. Buna göre, kurumda görevini bilgi ve iletişim teknolojileri kullanarak yerine getiren personelin, hizmet içi eğitimle sürekli geliştirilmesi konusunda kendini yenilemesi gerektiği, anket çalışması ile ortaya çıkan bir diğer sonuçtur. Ayrıca, yine anket sonuçlarına göre, kurumun hizmet sunumunda kullanılan bilgi ve iletişim sistemlerinin bakımı, geliştirilmesi ve güncellenmesi ile görevli personel istihdamı ve eğitimi konusunda kendini geliştirmesi gerekmektedir.

Kırıkkale İl Özel İdaresi’nin web sitesinin, bir kamu kurumu web sitesinin taşıması gereken asgari şartlara sahip olduğu görülmektedir. İlâveten, kurumun web sitesinde il açısından önem taşıyan bazı kurumların web sitelerine yönlendiren linkler de mevcuttur. Bununla birlikte kurumun web sitesinin ancak bilgi edinme veya form doldurma amaçlı ziyaret edilebileceği, online hizmet sunumu gibi vatandaşın işini kolaylaştıran bir uygulamanın bulunmadığı dikkati çekmektedir.

Kurumun otomasyon açısından önemli bir aşama kaydettiği ve söz konusu alandaki gelişmelerin devam edeceği söylenebilir. Bu konuda ipucu veren en önemli dökümanlar, kurumun stratejik planı ve performans programıdır. Ayrıca anket

sonuçlarından da anlaşılacağı üzere, kurum bilgi ve iletişim alanındaki politikaların uygulanması açısından eksikliklerinin farkındadır ve bu eksiklikleri ortadan kaldırmak için kendini geliştirmektedir.

KAYNAKLAR

AKAY, A. (2009). “1999’dan 2006’ya, Yerel Yönetimler Portalı:Yerelnet TODAİE / YYAEM”, www.yerelnet.org.tr/yyaem/YerelNET.ppt, (Erişim: 27.12.2009).

Avrupa Komisyonu (2012). “Türkiye İlerleme Raporu”, http://www.abgs.gov.tr/files/strateji/2012_ilerleme_raporu.pdf, (Erişim; 24.09.2013).

BALCI, A. (2003). “E – Devlet: Kamu Yönetiminde Yeni Perspektifler, Fırsatlar ve Zorluklar”, Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Seçkin Yayınları, Ankara, ss. 265-280.

CANSEVDİ, H. (2004). Avrupa Birliği’nin Bilim, Araştırma ve Eğitim Politikaları ve Türkiye’nin Uyumu, İKV Yayınları, İstanbul.

ÇAKIR, Y. (2009). “Avrupa Araştırma Alanı Entegre Projeler ve Mükemmeliyet Ağları”, http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=1386, (30.12.2009).

DENKER, A. (2001). Bilgi Toplumu Yolunda: Bilgi Çağında Bilgi Çığı için Kartopu Etkisi Havelsan, Ankara.

DPT (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı Bilim ve Teknoloji Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

DPT, (2005). “e-Dönüşüm Türkiye Projesi 2003-2004 KDEP Uygulama Sonuçları ve 2005 Eylem Planı”, http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Yayinlar/05090_EDonusumTurkiyeEylemPlaniVeSonuclari.pdf, (Erişim: 20.12.2009).

DPT, (2004). “E-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı (2003-2004)”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/aep/e-dtr/2004.pdf>, (Erişim: 20.12.2009).

DPT (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

EMİNİ, F. T. ve M. KOCAOĞLU (2011). “Avrupa Birliği Bilişim Politikasının Yerel Yankısı: E-Dönüşüm Sürecinde Konya İl Özel İdaresinde Bir Uygulama”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.21, S.2, ss. 162-182.

European Commission (2010). “The European eGovernment Action Plan 2011-2015 Harnessing ICT to Promote Smart, Sustainable & Innovative Government”, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0743:FIN:EN:pdf>, (Erişim; 24.09.2013).

GÜLER, B.A. (2009). “Yerel Yönetimler ve İnternet”, <http://www.inettr.org.tr/inetconf7/Sunum/yerelyonetim.doc>, (Erişim: 16. 12. 2009).

<http://gundem.milliyet.com.tr/ilemod-ile-bilgiye-kolay-ulasin/gundem/gundemdetay/21.02.2012/972278/default.htm> (Erişim: 17.09.2013).

http://www.icisleri.gov.tr/default.icisleri_2.aspx?id=760 (Erişim; 24.09.2013).

http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/avrupa_komisyonu_2011-2015_e-devlet_eylem_planini_acikladi.pdf, (Erişim; 24.09.2013).

<http://www.telepati.com/temmuz02/konu4.htm> (Erişim; 24.09.2013).

<http://www.tubitak.gov.tr/home.do;jsessionid=0080344A0677C3E2CD64113E5AD1544F?ot=1&sid=472&pid=468> (Erişim; 24.09.2013).

<http://www.undp.org.tr/Gozlem2.aspx?WebSayfaNo=108> (Erişim; 24.09.2013).

<http://www.yerelbilgi.gov.tr>, (Erişim: 17.09.2013).

<http://www.yerelnet.org.tr/genel/hakkimizda.php>, (Erişim: 17.09.2013).

KAPLAN, Z. (2004). “Avrupa Birliğinde Bilim ve Teknoloji Politikaları ve Adaylık Sürecinde Türkiye'nin Uyumu”, 3. Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi, ss. 187-195.

Kırıkkale İl Özel İdaresi (2012). “2012 Performans Planı”, http://www.kirikkaleilozelidare.gov.tr/ortak_icerik/kirikkaleilozelidare/planlar/İLÖZEL%20İDARESİ5-6.pdf, (Erişim: 26.11.2012).

Kırıkkale İl Özel İdaresi (2010). “2010-2014 Stratejik Planı”, http://www.kirikkaleilozelidare.gov.tr/ortak_icerik/kirikkaleilozelidare/faaliyetraporu/Kırıkkale%20İl%20Özel%20İdaresi%202010-2014%20Stratejik%20Planı.pdf, (Erişim: 26.11.2012).

KURAN, N. H. (2005). Türkiye için e-Devlet Modeli Analiz ve Model Önerisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

NOHUTÇU, A., D. DEMİREL (2005). “Türkiye’deki E-Devlet Uygulamalar”, Türk İdare Dergisi, Haziran, Sayı:447, ss. 35-58.

PARİS, M. (2005). “Local E-Government and Devolution: Electronic Service Delivery in Northern Ireland”, Local Government Studies , 31(3), ss. 307-319.

SÜNGÜ, E. (2007). “Avrupa Birliğinde e-Dönüşüm Süreci”, Elektrik Mühendisliği, Sayı 432, Aralık, ss. 66-69.

ŞAHİN, A. (2007). “Kamu Çalışanlarının E-Devleti Algılayış Biçimleri:Beklentiler ve Sorunlar”, Kamu Yönetimi Yazıları, Ed.: Eryılmaz Bilal., Musa Eken ve Mustafa Lütfi Şen, 1. Basım, Nobel Yayınları, Ankara, ss. 514-541.

T.C. Sayıştay Başkanlığı (2006). “E-Devlete Geçişte Kamu Kurumları İnternet Siteleri”, <http://www.sayistay.gov.tr/rapor/perdenrap/2006/2006-2Web/2006-Web.pdf>, (Erişim: 26.11.2012).

TORRES, L., V. PINA ve B. ACERETE (2005). “E-Government Developments on Delivering Public Services Among EU Cities”, Government Information Quarterly, 22, ss. 217-238.

TÜİK (2013). “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması”, 2013, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13569>, (Erişim: 17.09.2013).

UÇKAN, Ö. (2003). E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye: Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılanması için Strateji ve Politikalar - I, Literatür Yayınları, İstanbul.

USAL, Z. ve M. ILGAZ (2006). Avrupa Birliği’nin Lizbon Stratejisi, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul.

YILDIZ, M. (2003). “Elektronik E-Devlet Kuram ve Uygulamasına Genel Bir Bakış ve Değerlendirme”, Çağdaş Kamu Yönetimi – 1, Ed.: Acar M., H. Özgür, 1. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, ss. 305-327.

Mülakat Yapılan Şahıslar

Atanur AYDIN (Kırıkkale İl Özel İdaresi Genel Sekreteri)

Özkan ÇİÇEK (Kırıkkale İl Özel İdaresi Bilgi İşlem Müdür V.)

DOĞRUDAN YATIRIMLARDA YABANCI SAHİPLİK YOĞUNLUĞUNUN BELİRLEYİCİLERİ: TÜRKİYE VE ALMANYA ÖRNEKLERİ

Araş. Gör. Dr. Gülşah KULALI ¹

gulsahy@anadolu.edu.tr

Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü

Adres: Anadolu Üniversitesi Yunusemre Kampüsü

İ.İ.B.F. Kat:4 No:409 Eskişehir

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, i) Gelişmekte olan bir ekonomi olarak Türkiye'ye gelen ve gelişmiş bir ekonomi olarak Almanya'ya gelen doğrudan yabancı yatırımlardaki yabancı sahiplik yoğunluğu, Türkiye ve kaynak ülkelerin ticaret hayatı ile ve yatırım çeken şirketler ile ilgili hangi faktörlerin etkisi altında değişmektedir? sorusuna cevap bulmaktır. Araştırmada çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmaktadır. Teorik alan yazında sahiplik stratejisinin oluşturulması ile ilgili on yaklaşım mevcuttur. Araştırma sonucunda her iki ülke için yabancı sahiplik yoğunluğunu açıklayan faktörlerin ortaya konulmasında "işlem maliyeti yaklaşımı"nın geçerli olduğu bulunmuştur. Bu yaklaşımdan başka Türkiye'ye gelen yatırımlarda sahiplik yoğunluğunun açıklanmasında "pazarlık gücü yaklaşımı"nın, Almanya'ya gelen yatırımlarda "örgütsel yeterlilikler" yaklaşımının geçerli olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Yatırım Kararları, Sahiplik Yapısı, Kurumsal Yönetim, Türkiye, Almanya

THE DETERMINANTS OF FOREIGN OWNERSHIP IN DIRECT INVESTMENTS: THE CASES OF TURKEY AND GERMANY

ABSTRACT

The aim of this study is to find answers to the following research questions: i) Which business-life and firm-unique factors have influences over foreign ownership concentration of inward FDI's to Turkey as a developing country, and to Germany as a developed country? Multiple linear regression analysis method is used in this study. There are ten approaches about building ownership strategy in theoretical literature. Results of this research are as follows: "transaction cost approach" is valid for explaining foreign ownership concentration for both countries. Other than that, "bargaining power approach" is applicable to explain foreign ownership concentration of investments to Turkey, whereas "organizational competences approach" is applicable to explain foreign ownership concentration of investments to Germany.

Keywords: International Investment Decisions, Ownership Structure, Corporate Governance, Turkey, Germany

---

¹ Bu çalışma yazarın doktora tezinden ve aynı zamanda 1110E156 no.lu Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesinden faydalanılarak üretilmiştir. Çalışmanın ortaya çıkmasındaki katkılarından dolayı tez danışmanım ve proje yürütücüm Prof. Dr. Nurhan Aydın'a teşekkür ederim.

1. GİRİŞ

Uluslararası doğrudan sermaye yatırımları; uluslararası strateji, uluslararası işletmecilik ve uluslararası iktisat alanlarının önemli araştırma konuları arasındadır. Özellikle 1990'lardan sonra hız kazanan küreselleşme hareketi ile birlikte yatırımcılar doğrudan yabancı yatırımlarını (DYY) arttırmış, dünya üzerinde işletmenin değerini arttırmak adına hangi bölge veya hangi ülke avantajlı ise varlıklarını ve sermayelerini oralara yönlendirmişlerdir.

DYY ve çokuluslu şirketler birbirinin içine geçmiş iki terimdir. İki terimin de iş hayatında birçok örneği mevcuttur. Geniş kapsamda çokuluslu şirket tanımına giren Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) 2010 yılı verilerine göre dünyada 103.768 ana şirket ve bu ana şirketlerin 892.114 bağlı şirketi bulunmaktadır. Bu kavramlar hakkındaki kural veya usullerin hemen hepsinde çok sayıda istisnalar vardır. Bu nedenle bir ülkeye gelen DYY veya bir sektörden çeşitli ülkelere giden DYY ile ilgili genellemeler yapmak çok uygun olmamakta ve konuya durumsal yaklaşım gerekmektedir (Cohen, 2007:12-24). Bu çalışmada da konuya olabildiğince durumsal yaklaşılmaya çalışılmış ve genellemelerden özellikle kaçınılmaya çalışılmıştır. Bir diğer önemli konu DYY ve çokuluslu şirketler hakkında varılan sonuçların doğası gereği öznel olduğudur. Nesnel olan veriler satışlar, karlılık, varlıklar, en çok yatırım çeken ülkeler gibi verilerdir (Cohen, 2007:20). Diğer veriler şirketlerde karar verici konumundaki öznel karar süreçlerinin sonuçlarıdır. Bu araştırmada şirketler ile ilgili öznel ve nesnel veriler bir arada çözümlenmeye çalışılmış ve değerlendirmeler yapılırken çokuluslu şirketlerin dinamik çevre yapıları da dikkate alınarak olabildiğince analitik değerlendirmeler yapılmasına gayret gösterilmiştir.

Bu araştırmada Türkiye'ye ve Almanya'ya gelen DYY'lerdeki sahiplik yapısının araştırılması amaçlanmaktadır. Türkiye, Dünya Bankası Ülkeler Sınıflandırmasına göre gelişmekte olan bir ekonomidir. Türkiye'ye gelen DYY'lerdeki yabancı sahiplik yoğunluğunun, önde gelen gelişmiş ekonomilerden Almanya ile karşılaştırılmalı olarak ortaya konulması araştırmanın derinliğini arttırmakta, aynı zamanda gelişmekte olan bir ekonominin gelişmiş bir ekonomiden farkları veya örnek alabileceği noktalar hakkında ipuçları vermektedir.

Konu, aşağıdaki araştırma problemleri çerçevesinde incelenecektir.

1. Gelişmekte olan bir ekonomi olarak Türkiye'ye gelen DYY'lerin yabancı sahiplik yoğunluğu, Türkiye ve kaynak ülkelerin ticaret hayatı ile ve yatırım çeken şirketler ile ilgili hangi faktörlerin etkisi altında değişmektedir?

2. Gelişmiş bir ekonomi olarak Almanya'ya gelen DYY'lerde yabancı sahiplik yoğunluğu, Almanya ve kaynak ülkelerin ticaret hayatı ile ve yatırım çeken şirketler ile ilgili hangi faktörlerin etkisi altında değişmektedir?

Çalışmanın kapsamı, farklı sektörlerde faaliyet gösteren, Türkiye'de 63 adet ve Almanya'da 97 adet endüstriyel şirket olarak belirlenmiştir. Finansal tablolarındaki farklılıklar ve farklı faaliyet yapıları nedeniyle banka ve sigorta sektöründe faaliyet gösteren şirketler kapsam dışı bırakılmıştır.

Araştırmadaki temel varsayım firma sahiplerinin, şirketlerin varlığını sürdürebilmesi için gereken sorumlulukları almaya razı oldukları ve işletmelerin temel amacı olan hissedarların değerini maksimize etme davranışını, paydaşların kendi değerlerini maksimize etme amacıyla karıştırmıyor olduklarıdır. Eğer firma sahipleri aynı zamanda firmanın paydaşları ise sahip olma sorumluluğunu paydaş olma sorumluluğundan önde tuttukları varsayılmıştır. Bir başka varsayım, DYY’lerde yabancı ortağın ortaklık payının, yatırım yapan taraf ile yatırım yapılan taraf arasında serbestçe belirlenebildiğidir. Bundan başka, ortaklık payının daha fazla veya daha az olmasının tarafları önceki durumlarına göre daha iyi veya daha kötü duruma getirmesi ile ilgili takdirin, durumsal olduğu ve tarafların öznel değerlendirmelerine tabi olduğu varsayılmıştır.

Araştırmanın başlıca sınırlılığı, hem Türkiye hem Almanya’da gerekli finansal bilgilerine eksiksiz ve standart bir şekilde ulaşılabilen şirket sayısının azlığı nedeniyle küçük örnekleme çalışma zorunluluğu olmuştur. Analizde kullanılan finansal verilerin güvenilirliği ve hem ülke içindeki şirketler için hem de farklı ülkelerdeki şirketler için standart bir şekilde derlenmesi araştırmanın sonuçlarını ve yorumları doğrudan etkileyeceği için verilerin elde edilmesinde Almanya kökenli ticari bir veri tabanı olan “Osiris” veri tabanı kullanılmıştır. Böylece analizde yer alan tüm şirketler için tüm finansal kavramlar aynı tanımlara sahip olmanın yanı sıra aynı alt kalemleri içermektedir. Bu standardın bozulmaması için örnekleme dışarıdan veri eklenmemiş, karşılığında örnekleme sayısından feragat edilmek zorunda kalmıştır. Ayrıca, sahiplik yapısı ile ilgili karar alıcı konumundaki “insan” faktörünün karmaşık yapısı nedeniyle analizde ihmal edilen değişken(ler) olabileceği düşünülmektedir. Kurulan modellerin uyum iyiliği kriterinin de düşük olmasının nedenlerinden biri olan bu durum çalışmaya sınırlılık getirmektedir. Desai vd. (2002) tarafından da vurgulandığı gibi; çokuluslu şirketlerin sahiplik tercihlerini açıklamak için elde edilen verilerle oluşturulan fonksiyonda açıklanamayan kısım olacaktır; çünkü, hem sahiplik kararları hem de şirket faaliyetleri ilgili kararlar ölçülemeyen faktörlerin etkisi altındadır. Bazı durumlarda sermayenin geldiği kaynak ülke esasen kayıtlardakinden farklı olabilmektedir. Bu gibi durumların tespitinin neredeyse imkansız olması nedeniyle bu çalışmada gelen sermayenin kaynağının kayıtlardaki ülke olduğu kabul edilmiştir. Çalışmanın sınırlılıklarından biri de budur. Küresel ve bölgesel ekonomik ve finansal krizler geniş bir zaman diliminde çalışmanın uygun olmamasına neden olmuştur. Analiz için en uygun bulunan dönem 2009-2010 dönemi olmuştur. Bu dönemde küresel finans krizinden sonra Avrupa ülkeleri borç krizi yaşarken Türkiye daha avantajlı konumda kalmıştır. Almanya ile karşılaştırma için bu bir sınırlılık oluşturmaktadır; fakat, DYY kararları kısa vadeli değil uzun vadeli kararlar olduğu için borç krizinin etkileri ihmal edilebilecek düzeyde kabul edilmekle birlikte, yorumlarda bu durum göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırmanın sonucunda yatırımlarda yabancı sahiplik yoğunluğunu açıklamada işletme içi faktörlerden daha çok katkısı olan faktörün, işletme dışı bir faktör olan ve pazarlara erişim, gümrük yönetimi, ulaştırma-iletişim altyapısı ve işletme çevresinden oluşan “ev sahibi ülkenin ticaret kolaylığı” olduğu bulunmuştur. Ayrıca yabancı yatırımcıların Türkiye’ye yaptıkları doğrudan yatırımlarda ortaklık payı konusunu değerlendirirken portföy yatırımı gibi düşündükleri ve kararlarını şirketin finansal performansı yerine piyasa kapitalizasyonunun şekillendirdiği

bulunmuştur. Almanya'ya doğrudan yatırım yapan yatırımcılarınsa ortaklık payı ile ilgili kararlarını şirketin finansal performansının belirlediği bulunmuştur.

2. FİRMA SAHİPLİK YAPISINA İLİŞKİN TEORİK VE AMPİRİK ALAN YAZIN

2.1. Teorik Alan Yazın

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları çerçevesinde sahiplik yapısı, doğrudan yatırımın bir ülkeye ilk giriş biçimini ve DYY'nin, işletmenin faaliyetlerini sürdürdüğü zaman dilimi içinde herhangi bir andaki ortaklık payını kapsamaktadır. Teorik alan yazın belli bir noktaya kadar bu iki kavram için açık bir ayırmda bulunmasa da, son yıllarda yapılan ampirik çalışmalarda (örneğin Mani vd., 2007) bu iki karar birbiri ile ilişkili, sıra ile alınan, fakat zaman içinde farklılaşabilen kararlar olarak görülmeye başlanmıştır.

Ortaklık payı konusu ortak girişimlerle ilgilidir ve doğrudan yatırım yapan işletme, sermayedar veya yatırımcının ortak girişimdeki ortaklık payı (yüzdesi) olup, ev sahibi ve kaynak ülke ekonomisi ile ilgili özellikler ve yatırımcı ile yatırım çeken şirketler ile ilgili özelliklerin etkisi altında değişmektedir. Bu araştırmada bu faktörlerden kaynak ülke ve ev sahibi ülke ile ilgili özellikler ve yatırım çeken şirketler ile ilgili özelliklerin etkisi dikkate alınmıştır.

Çokuluslu işletmeler ve diğer yabancı yatırımcılar, yabancı bir ülkeye doğrudan yatırım yapmaya ve ülkeye giriş biçimine karar verdikten sonra sahiplik yapısı kararını verirler. Belirli bir ortaklık payı isteği firmanın amaçları, stratejileri ve sınırlılıkları gibi faktörler tarafından etkilenmektedir (Pan, 1996). DYY projelerinde sahiplik yapısı, yatırımcının projeye kaynak aktarma isteğini etkilemektedir (Asiedu ve Esfahani, 2001). Sahipliği ev sahibi ülke veya yabancı bir ülke ile paylaşp paylaşmama kararının sonucu paylaşma yönünde ise, ortaya ne kadarının paylaşılacağı sorusu çıkar. Yatırımcının yatırım yapmayı düşündüğü bölgenin özellikleri ile firma içi faktörlerin etkisi altında ortaklık payı artar veya azalır (Pan, 2002).

2.1.1. Sahiplik yapısı ve sahiplik stratejisi

Gürsoy (2001:46-49) sahiplik yapısı kavramını sahiplik yoğunluğu ve sahiplik karması boyutlarıyla tanımlamıştır. Sahiplik yoğunluğu, hissedarlar arasındaki pay dağılımı ile ölçülmektedir ve çeşitli şekillerde ifade edilebilmektedir. Bunlar en büyük bir, üç, beş, on veya onbeş hissedar (finansal kurumlar, finans dışı kurumlar, aile üyeleri, bireyler ve diğer taraflar olabilir) tarafından sahip olunan tedavüldeki adi hisse senedi yüzdesi; diğer hissedarların toplam sahiplik yüzdesi ve Herfindahl Endeksi² şeklinde dir. Dünyada ABD ve Birleşik Krallık dışındaki ülkelerde sahiplik yoğunluğu yüksek sayılabilir. Fakat ABD'deki şirketlerde de sanıldığından daha yoğun sahiplik

---

² Herfindahl Endeksi ilk olarak Demsetz ve Lehn (1985) tarafından kullanılmış olan bir endekstir ve her bir hissedarın sahiplik payı yüzdesinin karelerinin toplamı olarak tanımlanmıştır. Tanımdan anlaşılacağı üzere bu endeks, bir ile sahiplerin ortalama sahiplik payı yüzdesi arasında değerler almaktadır. Endeksin bir değerini alması firmanın tek bir ortağının olduğunu (yüksek yoğunluk), endeksin ortalama sahiplik payı değerini alması ise sahipliğin tüm ortaklar arasında eşit olarak dağılmış olduğunu (düşük yoğunluk) göstermektedir.

yapısı görülmektedir (Holderness vd., 1999). ABD’de şirketlerin hangi yoğunlukta sahiplik yapısının ülke ekonomisine daha fazla rekabet avantajı sağlayacağı konusunda finansal iktisatçılar arasında bir görüş birliği yakalanabilmiş değildir (Morck, 2000: 2)

Sahiplik karması, hissedarların ayniyeti ile ilgili bilgi vermektedir. Sahiplik karması Gürsoy (2001) tarafından yabancı sahipliği, devlet sahipliği, holding bağlantıları, aile kontrolü, çapraz sahiplik, dağılmış sahiplik, banka sahipliği, küresel firma sahipliği, yüksek teknoloji firmaları sahipliği, yönetsel sahiplik ve yönetim kurulunda yönetici bulunması şeklinde sınıflandırılmıştır. Esasen sahiplik karması günün gereklerine göre farklı şekillerde var olabilir. 2000’li yıllarda, yatırım fonları, emeklilik şirketleri ve sigorta şirketleri gibi kurumsal yatırımcıların sahipliği bu listeye eklenmiştir.

Bu araştırmada DYY çeken şirketlerin sahiplik karmasındaki yabancı sahipler ele alınmış, bu yabancı sahiplerin sahiplik yoğunluğu ise aynı ülkeden en büyük üç hissedar tarafından sahip olunan tedavüldeki adi hisse senedi yüzdesi olarak tanımlanmıştır. Bu tanımda OECD tarafından yapılan DYY tanımına da bağlı kalınarak pay sahipliği yüzdesi %10’dan düşük olan ortaklar araştırmaya dahil edilmemiştir. Firma sahipliği ile ilgili olarak toplam sahiplik dikkate alınmıştır.

Seçilen sahiplik yapısı, bir firmanın kuruluş maliyetini ve kolaylığını, sahiplerin yükümlülüklerini, yönetsel kontrolün doğasını, sermaye yaratma kolaylığını ve firma kazançlarına / zararlarına bağlı gelir vergisi uygulamalarını etkileyecektir (Prescott vd., 2010:27). Sahiplik yapısını etkileyen faktörler ise, firma büyüklüğü, kar potansiyeli ve hissedar kararlarının kapsamını ve etkisini sınırlayan sistematik düzenlemelerdir (Demtsetz ve Lehn (1985). Bu faktörlerden başka sahiplik yapısını etkileyen faktörler yönetimin riskten kaçınma düzeyi, sermaye maliyeti, kaldıraç, karlardaki oynaklık ve yöneticilerin davranışlarıdır (Prowse, 1992’den aktaran Gürsoy (2001).

2.1.2. DYY’lerde sahiplik stratejisinin oluşturulması

Uluslararası doğrudan yatırımlarla ilgili teoriler firmaların faaliyet kararlarını, karlılığı göz önüne alarak verdiklerini varsayar. Fakat gerçekte firmalar bu türlü kararlarını, araştırmacıların ulaşamayacağı, birtakım durumlara has bilgiler ışığında aldığı için araştırmacıların nedensel ilişkiler belirlemesi çok zor olmaktadır. Firma teorisi; karlılık gibi değişkenlerin, sadece çokuluslu şirketlerin iştiraklerindeki sahiplik payı taleplerine katkıda bulunan ve araştırmacılar tarafından ulaşılabilen faktörleri belirlemede kullanılabileceğini öne sürer (Desai vd., 2002:7). İşletmelere doğrudan yatırım yapan yabancı yatırımcılar ilk olarak yabancı piyasaya giriş biçimine karar vereceklerdir. Daha sonra seçtikleri giriş biçimine göre sahiplik stratejisine ve ortaklık paylarına karar verebilirler. Alan yazında yabancı piyasalarda sahiplik stratejisi ile ilgili geliştirilen yaklaşımlar şunlardır:

Kaynak temelli yaklaşım

Bu yaklaşım işletmeyi yönetsel bir örgüt ve üretken kaynakların toplandığı bir birim olarak değerlendirmektedir. Hiçbir işletme bir diğerinin aynı değildir ve her bir işletme başarı sağlayacak kaynaklara ve yeteneklere sahip olabilir (Vibert, 2004:50). Penrose (1959’dan aktaran Mahoney, 2005:170), kaynakların kendisinin değil, bu

kaynaklardan sağlanan hizmetlerin üretim sürecinin girdisi olduğunu ve her bir firmanın eşsizliğinin bu ayırmadan kaynaklandığını iddia etmiştir. Firmaların amacı, kar elde etmek için iç ve dış kaynakların nasıl kullanılacağını organize etmektir. Hart'a (1995:998) göre firma kısa vadede kar etme ve orta vadede büyüme amaçlarının yanı sıra, uzun vadede rekabet avantajı elde etme amacıyla olacaktır. Kaynak temelli yaklaşıma göre piyasa aksaklıklarından doğan zorluklar ortağın yatırıma kaynakları ile katılımı arttıka azalmaktadır. Bu nedenle çokuluslu şirketler yatırımlarında ortaklık paylarını azaltarak söz konusu kaynaklardan daha fazla faydalanabilirler.

İşlem maliyeti yaklaşımı

İşlem maliyeti yaklaşımı belirli bir yönetim anlayışı altında işletme faaliyetlerini organize etme maliyetlerini en aza indirmekle ilgilidir. Etkin piyasa varsayımı, çokuluslu şirketlerin kendilerine en yakın piyasaları kullandığında, faaliyetlerini etkin bir şekilde yürüteceği için daha iyi durumda olacağını ileri sürmektedir. Fakat gerçek hayatta karşılaşılan piyasa aksaklığı karşı tarafla yapılan işletme faaliyetlerinin maliyetini artırır. Örneğin aksak piyasalarda taraflar arasında sözleşme hazırlama veya ortakların fırsatçı davranışlarını izleme maliyetleri artacaktır (Makino ve Neupert, 2000).

Çokuluslu şirketler işlem maliyetleri yüksek olduğunda yabancı piyasada tamamına sahip oldukları şubeler açarak faaliyetleri içselleştirmeyi daha etkin bulmaktadır. Örneğin hammadde ve ara malzemeler alıcılara özel olduğunda, bilgi birikiminin maliyetinin ve değerinin tahmini zor olduğunda ve taşeronluk sözleşmelerinde kuralların tanımlanması problem olduğunda mal ve hizmet piyasası etkisiz olmakta ve işlem maliyetleri artmaktadır. Bu gibi durumlarda çokuluslu şirketler yatırımlarında %100 sahipliği ortak girişime tercih etmektedir. Ortak girişimler oluşturduklarında ise ortakları ile karşılıklı çıkar ilişkisi yaratmakta ve çıkarlarını kullanarak işlem maliyetlerini düşürmeye çalışmaktadır (Hennart, 1988).

OLI paradigması

Dunning (1988) çokuluslu şirketlerin ihracat yapma, lisans anlaşması yapma, ortak girişim ve tamamına sahip oldukları şirket kurma arasındaki seçimlerini belirleyen faktörleri, firmanın sahiplik avantajları, piyasanın konum avantajları ve firmanın faaliyetlerini içselleştirme avantajları (**O**wnership advantages, **L**ocation advantages, **I**nternalization advantages) olarak sıralamıştır.

Firmanın sahiplik avantajları, firmanın yabancı piyasada faaliyet göstermesinin yüksek maliyetlerini karşılaması için sahip olması gereken, yeterli ekonomik rant kazanan varlıklarıdır. Bunlar ülke deneyimi, çokulusluluk deneyimi, firma büyüklüğü, ürün çeşitliliği ve reklam yoğunluğu olarak sıralanabilir. (Agrawal ve Ramaswami, 1992; Chan, 2002).

Piyasanın konum avantajları, yatırım yapılan piyasanın büyüklüğü ve büyüme oranıdır. Çokuluslu şirketler çekici ve potansiyeli yüksek olan piyasalarda ölçek ekonomisinden faydalanmak, marjinal üretim maliyetlerini düşürmek ve piyasada uzun vadeli varlık göstermek için yüksek kontrol seviyeli giriş biçimini tercih etmektedir. (Hill vd., 1990).

Agrawal ve Ramaswami (1992), firmanın faaliyetlerini içselleştirme avantajlarının, yüksek ve düşük kontrol seviyeli giriş biçimleri arasında yapılacak

seçimin maliyeti ile ilgili olduğunu belirtmiştir. İçselleştirme üzerinde etkisi olan faktörler çokulusluluk deneyimi, pazarlama yoğunluğu, reklam yoğunluğu ve araştırma-geliştirme yoğunluğudur. Todeva (2006:183) yabancı piyasaya giriş biçimini belirleyen faktörleri giriş yapılacak piyasanın koşulları, çokuluslu şirketin finansman kapasitesi ve yatırım yapılacak ülkede yatırım faaliyetine katılacak şirketin örgütsel yeterlilikleri ile üretim kapasitesi olarak sıralamıştır. Çokuluslu şirketler çeşitli nedenlerle faaliyetlerini içselleştirdikçe yüksek kontrol seviyeli giriş biçimini daha çok tercih etmektedir.

Örgütsel yeterlilikler yaklaşımı

Örgütsel yeterlilikler yaklaşımı şirketlerin sahip olduğu bilgi birikiminin kazanç sağlama potansiyeline vurgu yapmakta ve çokuluslu şirketlerin seçtiği giriş biçiminin; var olan bilgi birikiminden faydalanmanın ve yeni bilgi birikimini araştırmanın en etkin yolunu gösterdiğini belirtmektedir. Firmaya özgü bilgi birikiminin, etkin bir biçimde taklidi ve bilgiyi alıp kendi yapısıyla bütünleştirme yeterliliğine sahip olmayan diğer firmalara aktarılması zor olmaktadır. Bu zorluktan endişe eden firmalar faaliyetlerini kendi hiyerarşilerinde içselleştirerek yüksek kontrol seviyeli bir giriş biçimi tercih etmekte, böylece bilgi birikimlerinden elde edilecek kazançlar kendilerine kalmaktadır (Chan, 2002:30-31).

Kültür yaklaşımı

Kültür yaklaşımına göre yatırım yapan şirketin kökeni piyasaya giriş biçimi üzerinde etkili olmaktadır çünkü belli kültürler doğası gereği belli giriş biçimlerini seçmeye eğilimli olurlar. Örneğin Avrupalı şirketler Amerikalı şirketlere göre daha fazla ortak girişim kurma eğilimindedirler. Japon şirketler ise çoğunluk hisseye sahip olmayı Amerikan, Avrupalı ve Çin şirketlerinden daha fazla istemektedir (Pan, 1996).

Uluslararası işletmecilik araştırmalarında Hofstede (1983 ve 2001) tarafından oluşturulan ulusal kültür sınıflaması sıklıkla kullanılmaktadır. Hofstede ulusal kültürü, bireyselcilik/ortaklaşacılık, güç mesafesi, erkeksilik/kadınsılık ve riskten kaçınma boyutlarıyla tanımlar. Daha sonra bu boyutlara beşinci boyut olarak zaman yönelimi de eklenmiştir. Belirsizlikten kaçınma tutumu olan yatırımcı şirketlerin ev sahibi ülkede tamamına sahip oldukları şubeler kurmak yerine ortak girişim kurma olasılıkları daha yüksek olmaktadır. Güce olan mesafenin yüksek olduğu kültürlerde yöneticiler merkezi otorite ve karar alma sorumluluğu gösterirler. Böyle ülkelerden gelen yatırımcılar ev sahibi ülkede daha fazla sahiplik payı talep etmektedir (Erramilli, 1996).

Kültür yaklaşımı aynı zamanda kaynak ülke ile ev sahibi ülke arasındaki kültürel uzaklığın da yatırım yapan şirketin giriş biçimi kararına etkisi olduğunu öne sürer. Kültürel olarak birbirine uzak olan ev sahibi ve kaynak ülkelerdeki işletmeler farklı örgütsel ve yönetsel uygulamalara sahip olduğundan böyle ülkelerde kontrol seviyesi arttıkça yönetim maliyetleri de artmaktadır. Tamamen sahiplik yerine ortak girişim şeklinde kısmi sahiplik gerçekleştirildiğinde ortak, tedarikçi ve müşterilerle ilişkileri ve şirket çalışanlarını yönetmedeki uzmanlığını ortaya koyabilecek, böylece daha etkin olunabilecektir.

Pazarlık gücü yaklaşımı

Pazarlık gücü yaklaşımı firmaların istedikleri sahiplik yapısı ile elde ettikleri sahiplik yapısının birbirinden farklı olabileceğini öne sürmektedir. Yabancı piyasaya giriş biçimi seçimi, çokuluslu şirketle yerli ortak arasındaki müzakerenin çıktısıdır ve iki taraf arasındaki pazarlık gücü farkını yansıtmaktadır. Tarafların görece pazarlık gücü dört faktör tarafından belirlenmektedir. Bunlar; ev sahibi ülke hükümetinin etkisi, kritik kaynakların katkısı, alternatiflerin ulaşılabilirliği ve anlaşmanın taraflar için önemidir. (Gomes-Cassares, 1989; Pan, 1996; Luo ve Park, 2001; Yan ve Gray, 2001; Chan, 2002). Çokuluslu şirketlerin yatırım yaptıkları yerli işletmelere getirebilecekleri sermaye ve diğer kaynaklar çokuluslu şirketlerin yatırım yapacakları ülke hükümeti ile veya yerel ortakları ile, faaliyetler ve getiriler üzerindeki kontrolü artırmak için yüksek sahiplik payı için yapacakları pazarlık gücünü artırmaktadır. Anlaşma bir taraf için stratejik olarak ne kadar önemliyse o tarafın anlaşmaya ve onun çıktısına bağımlılık seviyesi o derece artmakta ve karşı tarafa bağımlı olma riskini o derece göze almaktadır. Bunun sonucu olarak da yüksek kontrol seviyeli sahiplik payı için pazarlık gücü düşmektedir. Benzer şekilde yatırımın yapılacağı ülke yatırımcı için stratejik öneme sahip kısıtlı kaynaklar bakımından ne kadar zenginse veya yatırım için ne kadar çekici ise yatırım yapan çokuluslu şirketin pazarlık gücü azalmakta ve daha düşük sahiplik payına razı olmaktadır.

Yukarıda açıklanan yaklaşımlara ek olarak DYY'lerde sahiplik stratejisi, Jung (2007:8-23) tarafından iki boyutta ele alınmıştır. Bu iki boyut sermayenin kontrol mekanizması ve katılım mekanizması olarak görüldüğü boyutlardır. Sermayenin kontrol mekanizması olarak görülmesi işlem maliyeti yaklaşımı ile ilişkilendirilirken, sermayenin katılım mekanizması olarak görülmesi kaynak temelli yaklaşım ile ilişkilendirilmiştir. Aynı zamanda sermaye hem kontrol hem katılım mekanizması olarak değerlendirilmiş ve işlem maliyeti yaklaşımı ile kaynak temelli yaklaşım birlikte ele alınmıştır. Son olarak sermaye ne kontrol ne katılım mekanizması olarak değerlendirilmiş ve sahiplik stratejisi kültür yaklaşımı ile ilişkilendirilmiştir.

2.2. Ampirik Alan Yazın

Sahiplik yapısı ile ilgili ulaşılabilen çalışmalardan ilki Demsetz ve Lehn (1985) tarafından yapılan çalışmadır. Demsetz ve Lehn'e göre firmanın ekonomik özellikleri sahiplik yoğunluğunu belirlemede anlamlı faktörler olmaktadır. Çalışmada ABD'deki şirketlerde ortaklık payının, firmanın nakit akışlarının oynaklığı ve firma büyüklüğü ile pozitif ilişkisi olduğu bulunmuştur. Blodgett (1991) ise yabancı yatırımlarda özellikle ev sahibi taraf yerel piyasa ile ilgili bir uzmanlığa veya pazarlama kanalları hakimiyetine sahipse, genellikle teknoloji uzmanlığına sahip olan yatırımcı tarafın pay sahipliği konusunda belirleyici olduğunu belirtmiştir. Yerel bilgi sahibi olan tarafın genellikle ilk sözleşmede azınlık payına sahip olduğu ve zamanla bu payın azalma eğiliminde olduğunu bulmuştur.

Pan (1996) Çin'e yapılan ortak girişimlerde yabancı ortağın pay sahipliğinin, yabancı ortağın yerli ortaktan ne istediği ve ne alabildiği ile ilgili olduğunu ve tarafların pazarlık gücü tarafından etkilendiğini belirtmiştir. Aynı zamanda normal şartlar altında hem yerli hem de yabancı ortağın sahiplik yüzdesini maksimize etmeye çalışacağını ifade etmiştir. Amerikan, Avrupalı ve Japon yatırımcıların bu konuda farklı stratejiler izlediklerini söylemiştir. Erramilli (1996) ve Makino & Neupert (2000), güç mesafesi yüksek olan kaynak ülkelerdeki çokuluslu şirketlerin ortak

girişim şeklinde yatırım yapmaktansa şirketin tamamına sahip olacakları yatırımları tercih ettiklerini bulmuştur. Shenkar (2001) riskten kaçınma düzeyi yüksek olan ülkelerdeki çokuluslu şirketlerin, riskten kaçınma düzeyi düşük olan ülkelere göre yabancı yatırımlarında daha fazla işbirliği ve ortaklık arayışına girdiklerini belirlemiştir. Erramilli (1996) ise riskten kaçınma düzeyinin yüksek olduğu ülkelere gelen çokuluslu şirketlerin, yerli ortakla işbirliğini bir belirsizlik kaynağı olarak gördüklerini ve ortak firma üzerinde güçlü kontrol sağlayan çoğunluk sahipliğini tercih ettiklerini; böylece yerli ortağın fırsatçılık gibi istenmeyen davranışlarını engelleyebileceklerini düşündüklerini ileri sürmüştür. ABD’de firma yönetiminin ortaklık payını belirleyen faktörleri araştıran Himmelberg vd. (1999), pay sahipliğini belirleyen faktörlerin firmanın risk düzeyi ile gözlenemeyen firma heterojenliği olduğu sonucuna varmıştır. Daniels ve Iacobucci (2000), Kanada’daki hukuki yapının sahiplik yoğunluğu üzerindeki etkilerini; finansal aracı kurumlar tarafından yapılan yatırımlar üzerindeki kısıtlamalar, bankacılık düzenlemeleri, korumacılık, pazar gücü (firmaların pazarda rekabet üstünlüğü sağlayacak getiriler elde etme yeteneği) ve sahiplik yapısındaki katılıkla açıklamıştır.

Claessens vd. (2000), dokuz Doğu Asya ülkesinde ülkeler arası kontrol yoğunluğu farklılıklarının kanunlardaki farklılıklardan kaynaklandığını belirtmiştir. Genel olarak ülkenin ekonomik kalkınmışlığı arttıkça kontrol yoğunluğunun düştüğü görülmüştür. Kontrol yoğunluğundaki farkların, firmaya özgü yaş ve büyüklük özellikleri ile de ilişkili olduğu belirtilmiştir. Chang ve Rosenzweig (2001) Avrupa ve Japonya’dan ABD’ye 1975 - 1992 yılları arasında kimya ve elektronik sektörlerine gelmiş olan DYY’lerde piyasaya ilk giriş biçimini açıklayan değişkenler ile sonraki yatırımlara ilişkin giriş biçimini açıklayan değişkenlerin aynı olmadığı bulmuştur. İlk giriş biçimini kültürel farklılık, döviz kuru ve ar-ge harcamaları açıklarken, sonraki yatırımlarda giriş biçimini ilk giriş biçiminin ne olduğu açıklamıştır. Pan (2002) 1979-1996 yılları arasında ABD, Avrupa ve diğer ülkeler tarafından Çin’e yapılan DYY’lerde parası değerli olan, borç kullanma maliyeti düşük olan, yatırım yapılacak ülkeye gerçekleştirilen ihracatı yüksek olan ve belirsizlikten kaçınma düzeyi yüksek olan ülkelerdeki yatırımcıların yabancı yatırımlarında daha yüksek ortaklık payına sahip olduğu bulunmuştur. Desai vd. (2002) Amerikan çokuluslu şirketlerinin kısmi pay sahibi olduğu iştirakler üzerinde çalışmıştır. Çokuluslu şirketler yerel piyasa ile yakın temas halinde bulunması gereken durumlarda kısmi sahipliği tercih edilmektedir. İştiraklerin girdilerinin büyük bir bölümünü yerel piyasadan aldığı veya çıktılarının büyük bölümünü yerel piyasaya sattığı durumlarda ortak girişim, diğer sahiplik seçeneklerine göre daha çok tercih edilmektedir. Ana şirket geniş kapsamlı yurtdışı faaliyetlerde bulunuyorsa ve aynı sektörde iştirakler kuruyorsa, yeni kurduğu iştiraklerde azınlık payına sahip olmayı tercih etmektedir. Çoğunluk payı veya tamamı Amerikalı ana şirkete ait olan iştiraklerin, ana şirkete maddi olmayan varlıkların kullanımından doğan telif ücreti ödemesi olasıdır. Aynı zamanda ana şirketin çoğunluk paya veya iştirakin tamamına sahip olduğu yatırımlar, ödeyeceği vergi miktarını azaltmak isteyen şirketler için uygun olmaktadır. Gerçekten de yerli firmaların kısmi sahiplik payı, çokuluslu ana şirketi agresif transfer fiyatlaması yapması konusunda caydırıcı bir etki yapmaktadır. Bu kalıplar göstermektedir ki ana şirket ve iştiraki arasında koordine faaliyetlerden fayda sağlanacaksa, ana şirket iştirakte büyük ihtimalle çoğunluk paya veya iştirakin tamamına sahip olmayı tercih etmektedir. Van der Elst (2004) altı Avrupa ülkesinde hukuk yapısı, kurumsal

yatırımcıların varlığı ve sosyal güvenlik sistemi gibi özelliklerin sahiplik yoğunluğunu açıklamada, sektörle ilgili özellikler ve firma büyüklüğünden daha etkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca rant arayışı içindeki firmalarda sahiplik yoğunluğunu belirlemede firma riski, büyük hissedarın kimliği ve firma yaşı gibi firmayla ilgili özelliklerin sektörle ilgili özelliklerden daha etkili olduğu bulunmuştur.

Tsang (2005) Vietnam'daki ortak girişimlerde yabancı ortağın sahiplik payını belirleyen faktörleri ve aynı zamanda bu yatırımların piyasaya giriş biçimini belirleyen faktörleri araştıran iki parçalı bir araştırma yapmıştır. Yabancı ortağın pay sahipliği yüzdesini açıklayan faktörlerin yatırım yapan ülke ile Vietnam arasındaki kültürel uzaklık, yatırımın süresi ve yerel ortak sayısı olduğu bulunmuştur. Giriş biçimini açıklayan faktörlerin ise yatırım miktarı ile yatırımın süresi olduğu; ülke riski, reklam yoğunluğu ve yatırımın yapıldığı şehir faktörlerinin ise giriş biçimini kısmen açıkladığı bulunmuştur. Leaven ve Levine (2006) 13 Batı Avrupa ülkesinde faaliyet gösteren 1657 adet halka açık şirketin sahiplik yapısını ve tek büyük hissedarı olan, birkaç adet büyük hissedarı olan ve dağınık sahiplik yapısı olan şirketlerin firma değerleri arasındaki farkları araştırmıştır. Birden fazla büyük hissedarı olan şirketlerin piyasa değerinin diğer şirketlerden farklılık gösterdiği bulunmuştur. Ürdün'de faaliyet gösteren ve Amman Borsası'nda kayıtlı şirketlerde sahiplik yapısı, şirket performansı ve iflas riski arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlayan Zeitun ve Tian (2007) 1989- 2002 yılları arasında borsaya kayıtlı, finans dışı sektörlerde faaliyet gösteren 59 şirketle çalışmıştır. En büyük paya sahip beş ortağın pay yüzdesi ile özkaynaklar üzerinden karlılık ve toplam varlıklar üzerinden karlılık arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Raff vd. (2007) çokuluslu şirketlerin yabancı ülkelerde ortak girişimde bulunma kararlarını nasıl belirlediklerini araştırmışlardır. Japon şirketleri ile yapılan analiz sonucunda çokuluslu şirketlerin ev sahibi ülkedeki şirketlerle, ev sahibi şirket yatırım projesine katkıda bulunabilecek değerli varlıklara sahipse, bu varlıkların değeri hakkında bilgi saklamayacaksa ortak girişimde bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca yatırım yapan çokuluslu şirketin üretkenliği arttıkça sahiplik payını da arttırdığı, en üretken şirketlerin tamamen kendi sahipliklerinde olduğu sonucuna varılmıştır.

Dünya Bankası 2010 Yurtdışı Yatırım Raporunda basit korelasyon analizi yapılmış ve yabancı sermaye sahipliği yüzdesi ile DYY arasında zayıf fakat anlamlı pozitif ilişki bulunmuştur. Yabancı sermaye sahipliği yüzdesi ile ülke büyüklüğü arasında anlamlı negatif ilişki bulunmuş; ayrıca küçük ülkelerin büyük ülkelere göre yabancı sermaye sahipliğine daha az kısıtlama getirdiği belirtilmiştir.

3. YÖNTEM, ÖRNEKLEM VE VERİ

Sahiplik yoğunluğunu belirleyen faktörlerin ortaya konulmasında uygun bir regresyon modeli oluşturmak amaçlanmaktadır. Modelde bağımlı değişken yabancı sahiplik yoğunluğu, bağımsız değişkenler ticaret kolaylığı skoru, finansal performans (muhasebe temelli performans göstergesi) ve piyasa kapitalizasyonu (piyasa temelli performans göstergesi) olarak belirlenmiştir. Sektör, firma büyüklüğü, finansal risk ve firma yaşı ise kontrol değişkenleridir. Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında içsellik ilişkisi olup olmadığı Hausman Model Belirleme testi kullanılarak sınanmıştır. İçsellik sorununun olmadığı görülerek sistem yaklaşımı altında eşanlı denklem modellerinin kullanılmasına gerek olmadığına karar verilmiş ve değişkenler

arasındaki ilişkiler için kurulan çoklu doğrusal regresyon modeli en küçük kareler tahmincisi ile tahmin edilmiştir.³

DYY istatistiklerinin faydalılığı, bu istatistiklerin bazı kalite parametrelerine uygunluğu ile yakından alakalıdır. Bu parametreler OECD (2008:14) tarafından uluslararası standartlara uygunluk, ülkeler arasında tutarsızlıkların olmaması, zaman içinde tutarlı istatistik serilerinin oluşturulması, zamanlılık ve partner ülkeler arasında veri değişiminin olabilmesi olarak sıralanmıştır. Bu kalite parametrelerine uygunluğun sağlanabilmesi amacıyla bu çalışmada sahiplik yapısı verileri ile şirketler ile ilgili diğer finansal ve finansal olmayan veriler OSİRİS⁴ veri tabanından elde edilmiştir.

Şirketlerin bilanço ve gelir tablolarıyla yapılan çalışmalarda karşılaşılan en büyük zorluklardan biri, farklı ülkelerde faaliyet gösteren şirketlerin farklı formatlarda finansal tablo hazırlaması nedeniyle ülkeler arası karşılaştırma yapmanın güç olmasıdır. Hatta bazı durumlarda aynı ülkede faaliyet gösteren şirketler için bile bu güçlük söz konusu olabilmektedir. Bu çalışmada bu güçlük, veri tabanının tüm şirketler için standart formatlarda ve her ülke için aynı para birimi (ABD Doları) üzerinden finansal tablo sunması ile aşılmıştır. Böylece kullanılan verilerin güvenilirliği artmıştır.

Şirketler hakkındaki verilerin standart formatlarda kullanıma hazır hale getirilmesi için veri tabanından veriler şu kriterler kullanılarak süzdürülmüştür: i) OECD üye ülkelerinde ticaret siciline kayıtlı olmak, ii) En az %10 ortaklık payına sahip en az bir yabancı ortağı bulunmak, iii) Yabancı ortağı uluslararası vergi cenneti merkezlerinde kayıtlı bulunmamak, iv) Finans dışı sektörlerde faaliyet göstermek. Veri tabanından verilerin alındığı dönem olan Aralık 2011- Mart 2012 tarihleri arasında, yukarıda bahsi geçen kriterlere sahip, Türkiye’den 63 adet ve Almanya’dan 97 adet şirket örnekleme dahil edilmiştir. Örneklemlerde yer alan şirket isimleri yazardan alınabilir.

Veri tabanında yapılan çalışmalar sonucunda en fazla bilgiye ulaşılabilen ve Türkiye’de ekonomik ve finansal bir krizin yaşanmadığı normal bir dönemi temsil edebilecek dönem olarak 2009-2010 yılları belirlenmiştir. Verilerin toplandığı Aralık 2011- Mart 2012 döneminde, 2011 yılına ilişkin verilerde büyük eksiklikler olduğu için 2011 yılına ait veriler analize dahil edilememiştir. Birden fazla yabancı ortağı olan her şirket için tüm yabancı ortaklar dikkate alınmış ve her bir kaynak ülke için ortaklık paylarının, o kaynak ülke bazındaki en büyük üç ortaklık payı toplamı ile değerlendirilmesine karar verilmiştir. Örneğin Türkiye’de faaliyet gösteren bir şirketin, ortaklık payları %12 ve %18 olan iki Fransız ortağı varsa “bu şirkette %30 Fransız ortaklığı var” şeklinde değerlendirilmiştir. Böylece yatırımcıların spesifik olarak hangi şirket oldukları veya kişi olarak kim oldukları değil, hangi kaynak ülkeden geldikleri değerlendirilmiştir. Farklı kaynak ülkelerde kayıtlı olan, birden fazla yabancı ortağının

---

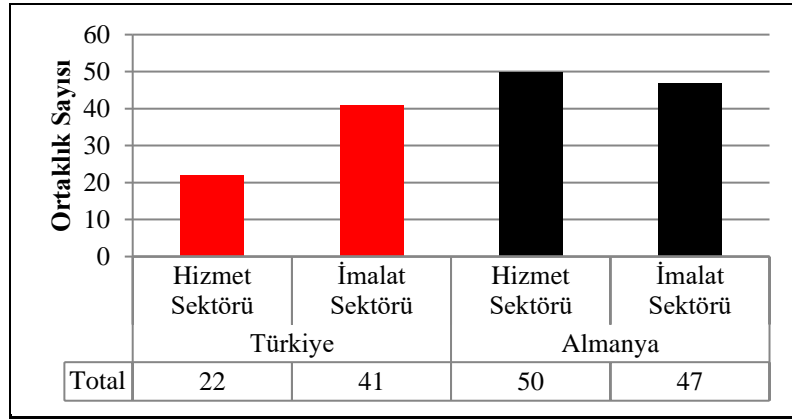
³ Çoklu doğrusal regresyon hakkında detaylı bilgiye Verbeek (2008) ve Baltagi (2011) kaynaklarından ulaşılabilir.

⁴ OSİRİS veri tabanı, Almanya kökenli BureauVanDijk Elektronik Yayıncılık’a ait bir veri tabanı olup, farklı ülkelerde faaliyet gösteren yaklaşık 47 bin adet özel ve kamu işletmesinin karşılaştırılabilir finansal ve finansal olmayan bilgilerini içeren, toplam 382 Türk şirketinin finansal verisini de barındıran, uluslararası işletmecilik literatürü uygulamalarında sıklıkla kullanılan güvenilir bir veri tabanıdır.

olduğu tespit edilen şirketlerde yatırımcıların örneklemeden dışlanması analizinin etkinliğini azaltacağından farklı ülkeden gelen her doğrudan yabancı yatırımcı için şirket tekrar örnekleme dahil edilmiştir. Türkiye’de bu durumda olan sekiz adet şirket varken Almanya’da bu durumda olan şirket yoktur. Ayrıca Türkiye’deki bir şirketin sadece 2010 yılı finansal tabloları bulunduğundan söz konusu şirketin sadece 2010 yılı verileri kullanılmıştır.

Türkiye’de DYY çeken toplam ortaklık sayısı 22’si hizmet 41’i imalat sektöründe olmak üzere 63 adet, Almanya’da 50’si hizmet 47’si imalat sektöründe olmak üzere 97 adettir (Bkz. Şekil 1). İki ülkeye gelen DYY'lere ilişkin sahiplik karması bilgileri ise Tablo 1 ve Tablo 2’de yer almaktadır. Türkiye’ye ve Almanya’ya gelen DYY’lerde sahiplik karması farklılık göstermektedir. Türkiye’deki şirketlere doğrudan yatırım yapan yabancıların %70’inin endüstriyel şirketler, %19’unun finansal şirketler, kalan %11’inin ise bankalar ile yatırım ve emeklilik fonları olduğu görülmektedir. Almanya’daki şirketlere doğrudan yatırım yapan yabancıların ise %67’sinin endüstriyel şirketler, %10’unun finansal şirketler, kalan %23’ünün ise bankalar, özel sermaye şirketleri, yatırım ve emeklilik fonları, kişi ya da aileler, sigorta şirketleri ile vakıf ve araştırma enstitüleri olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Türkiye ve Almanya’da Sektörlere Göre DYY Çeken Ortaklık Sayıları

Tablo 1. Türkiye’ye Gelen DYY’lerde Sahiplik Karması

Yatırımcı Tipi	Şirket Sayısı
Endüstriyel Şirket	44
Finansal Şirket	12
Banka	4
Yatırım ve Emeklilik Fonları	3
Toplam	63

Tablo 2. Almanya’ya Gelen DYY’lerde Sahiplik Karması

Yatırımcı Tipi	Şirket Sayısı
----------------	---------------

Endüstriyel Şirket	65
Finansal Şirket	9
Banka	7
Özel Sermaye Şirketi	5
Yatırım ve Emeklilik Fonları	5
Kişi ya da Aile	3
Sigorta Şirketi	2
Vakıf / Araştırma Enstitüsü	1
Toplam	97

3.1. Analizde Kullanılan Değişkenler

OECD ölçütlerine göre bir şirketteki sahiplik payı %10 ve daha fazla olan yabancı ortaklar, şirketin bulunduğu ülkeye DYY yapmış kabul edilmektedir. Örneklemedeki şirketlerin ilk olarak yabancı ortakların kaynak ülkeleri ve sahiplik yoğunlukları derlenmiştir. Daha sonra alan yazına bağlı olarak sahiplik yoğunluğu ile birlikte değerlendirilen diğer değişkenler elde edilmiştir. Aşağıda değişkenlere ilişkin tanım ve açıklamalar düzey değerleri ile gösterilmiştir. Kümeleme analizinde düzey değerler kullanılmış fakat regresyon analizinde büyüklükler üzerinden yapılan karşılaştırmanın denklem çözümlemesinde değişen varyans sorunu ile ilgili bazı sakıncaları olduğu için, kullanılan değişkenlerden uygun olanlara (göreceli ticaret kolaylığı skoru, firma büyüklüğü, firma yaşı ve piyasa kapitalizasyonu) logaritmik dönüşüm uygulanmıştır. OSİRİS veri tabanında tüm bilanço ve gelir tablosu rakamları bin Amerikan Doları cinsinden ifade edilmiştir.

Yabancı Sahiplik Yoğunluğu (YSY) : Şirketin, aynı yabancı ülkeden en büyük üç hissedarı tarafından sahip olunan tedavüldeki adi hisse senedi yüzdesidir. Ulaşılabilen veri sayısının mümkün olan en yüksek sayıda olması için yabancı sahiplik yoğunluğu verisi, verilerin elde edildiği Aralık 2011 - Mart 2012 döneminde veri tabanında en son ulaşılabilen sahiplik yapısı bilgilerinden derlenmiştir. Leaven ve Levine (2006) de sahiplik yapısı verileri ile ilgili 1996-1999 yılları için aynı yaklaşımı izlemiştir. Ayrıca Facio ve Lang (2002) ve La Porta vd. (1999) sahiplik yapısının zamanla çok büyük değişiklikler göstermediğini belirtmiştir. Bu nedenle sahiplik yoğunluğundaki kısa süreli dalgalanmaların analizi çok etkilemeyeceği düşünülmüştür.

Ticaret Kolaylığı Skoru (TKS): WEF tarafından düzenli olarak yıllık olarak Küresel Ticaret Kolaylığı Raporu (Global Enabling Trade Report) yayınlanmaktadır. Bu raporda ülkelerin ticaret kolaylığı analizi, Ticaret Kolaylığı Endeksine dayandırılmaktadır. Ticaret Kolaylığı Endeksi bireysel ekonomilerin kurumları, politikaları ve ürün ile hizmetlerin serbest dolaşımını sağlayan hizmetleri nasıl geliştirdiğini ölçmektedir. Bu endeks dört alt endeksten oluşmaktadır. Alt endeksler pazarlara erişim, gümrük yönetimi, ulaştırma-iletişim altyapısı ve işletme çevresinden oluşmaktadır. Alt endeksler, farklı değişkenleri içeren dokuz yapısal bloktan oluşmaktadır. Endeks, ülkelerin belirtilen özellikler bakımından bir ile yedi arasında almış oldukları skorları yansıtmaktadır. Endeks ve endeksin hesaplanması hakkında ayrıntılı bilgi Ek 5'te yer almaktadır.

Bu çalışmada bahsi geçen endeks skorlarının 2009-2010 yılı ortalamaları kullanılmıştır. Yatırımın kaynak ülkesi ile ev sahibi ülkenin skorlarının karşılaştırılabilmesi için bu endeksten yeni bir endeks türetilmiştir. Oluşturulan bu yeni endekste ev sahibi ülkenin skoru 100 kabul edilmiş ve ev sahibi ülkeye doğrudan yatırım yapan yatırımcıların kaynak ülkelerinin skorları 100'e göre ifade edilmiştir. Kaynak ülkelerin ev sahibi ülkeye göre göreceli durumu aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır:

$$\text{Göreceli Ticaret Kolaylığı Skoru: } \frac{\text{Ev sahibi ülke skoru}}{\text{Kaynak lke skoru}} \times 100 \quad (1)$$

Sektör (SEK): şirketlerin faaliyet gösterdiği sektör nitel bir değişken olarak analizlerde yer almaktadır.  Haneli Standart Uluslararası Sektör Kodları (SIC), uluslararası işletmecilik çalışmalarında yaygın olarak kullanıldığı için bu çalışmada şirketlerin faaliyet gösterdiği sektörler bu kodlarla tanımlanmıştır.  Haneli SIC ve açıklamaları yazardan temin edilebilir. Sektör kodları imalat (0) ve hizmet (1) sektörü olarak ikili şekilde gruplandırılmış ve analizde nitel değişken olarak yer almıştır. şirketlerin tümü 2009 ve 2010 yılında aynı sektörde faaliyet göstermiştir.

Firma Büyüklüğü (BUY): Firma büyüklüğü çeşitli çalışmalarda farklı şekillerde temsil edilmiştir. Toplam varlıklar üzerinden, toplam satışlar üzerinden ve çalışan sayısı üzerinden firma büyüklüğü hesaplanabilmektedir. Bu alışma kapsamında firma büyüklüğü Laeven ve Woodruff'un (2004) alışmasında olduğu gibi çalışan sayısı üzerinden değerlendirilmiştir. alışan sayısı verisi bazı şirketlerde hem 2009 hem 2010 yılları için mevcutken, bazı şirketlerde bu yıllardan sadece biri için mevcuttur. Her iki yıl için de verisi olan şirketler için iki yılın ortalaması kullanılmıştır. Bu yıllardan sadece birine ilişkin verisi bulunan şirketler için ise örneklem sayısının klmemesi adına mevcut olan yılın verisi kullanılmıştır.

$$\text{Firma Büyüklüğü: alışan sayısı} \quad (2)$$

Finansal Performans (PERF): Firma performansı muhasebe temelli ve piyasa temelli olmak üzere değişik şekillerde ifade edilebilmektedir. Bu çalışmada muhasebe temelli finansal performans, zkaynak karlılığı ve satışların karlılığına eşit ağırlık verilerek hesaplanmıştır. Muhasebe temelli performansın göstergesi olarak toplam varlık karlılığını veya zkaynak karlılığını kullanan akademisyenler, varlıkların ve özkaynakların, karşılaştırmalarda satış hasılatından daha istikrarlı bir temel oluşturacağını savunmaktadır. Satışların dış çevrenin etkisiyle yıldan yıla önemli dalgalanmalar gösterebileceğini ne sürmektedirler. Satışlar üzerinden karlılığı kullanan akademisyenler ise satışların, parasal olarak varlıklar ve zkaynaklardan daha güncel ifade edildiğini; çünkü, varlıkların uzun zamandır firma bünyesinde olduğunu ve defter değeri ile gösterildiğini ne sürmektedirler (Tallman ve Li, 1996; Brouthers vd., 2003). Alan yazında Zhang ve Rezaee (2009) ile Kyaw ve Theingi (2009) muhasebe temelli finansal performansı ölçerken bu iki oranı regresyon modellerinde birlikte kullanmıştır. Bu çalışmada zkaynak karlılığı ve kar marjının saçılım diyagramı çizilmiş ve iki oranın büyük ölçüde birlikte hareket ettiği grlmştir. Çoklu doğrusal bağıntı sorunundan kaçınılması için oranların bu şekilde

eşit ağırlıklandırılarak kullanılması uygun bulunmuştur. Şirketlerin söz konusu oranları için 2009 ve 2010 yıllarının ortalaması kullanılmıştır.

$$\text{Finansal Performans: (Özkaynak karlılığı + Kar marjı)/2} \quad (3)$$

$$\text{Özkaynak Karlılığı} = \frac{\text{Vergi öncesi kar veya zarar}}{\text{Özkaynaklar}} \times 100 \quad (4)$$

$$\text{Kar Marjı} = \frac{\text{Vergi öncesi kar veya zarar}}{\text{Satışlar}} \times 100 \quad (5)$$

Oranlar hesaplanırken net kar yerine faaliyet karının kullanılmasının, ülkeler arasındaki vergi farklarını ortadan kaldırarak firma performansını daha iyi temsil edeceği düşünülmüştür.

Finansal Risk (RISK): Şirketlerin risk durumunu göstermek için borç oranı değişkeninin kullanılması uygun bulunmuştur. İşletme varlıklarının hangi ölçüde yabancı kaynaklar ile finanse edildiğini gösteren borç oranının yüksek olması işletmenin riskli bir biçimde finanse edildiğini, kredi kullandıranlar açısından emniyet payının dar ve işletmenin faiz yükümlülüklerini yerine getirememesi olasılığının yüksek olduğunu anlatmaktadır. Çalışmada şirketlerin borç oranlarının 2009 ve 2010 yılları ortalaması kullanılmıştır.

$$\text{Borç Oranı} = \frac{\text{Yabancı Kaynaklar}}{\text{Toplam Varlıklar}} \times 100 \quad (6)$$

Firma Yaşı (YAS): Firma yaşı 2010 yılına göre tanımlanmış firma yaşı olup, alan yazında doğrudan yatırım yapmak isteyen yatırımcılar tarafından önemli bulunan bir değişkendir.

Piyasa Kapitalizasyonu (KAP): Piyasa kapitalizasyonu şirketin hisse senedi sayısı ile hisse senedi piyasa değerinin çarpılması ile elde edilmekte ve şirketin yatırımcıların nazarındaki piyasa değerini göstermektedir. Bu çalışmada piyasa kapitalizasyonu, piyasa temelli performansın göstergesi olarak düşünülmüştür. Söz konusu değer 2009 ve 2010 yılları ortalaması kullanılmıştır.

$$\text{Piyasa Kapitalizasyonu: Hisse Senedi Sayısı} \times \text{Hisse Senedi Piyasa Değeri} \quad (7)$$

4. AMPİRİK BULGULAR

Türkiye'ye ve Almanya'ya gelen DYY'lerde yabancı sahiplik yoğunluğunun hangi faktörlerin etkisi altında değiştiğinin belirlenmesi amacıyla her iki ülke için ayrı ayrı aşağıdaki regresyon modeli test edilmiştir.

$$\text{YSY}_i = \beta_0 + \beta_1 * \text{TKS}_i + \beta_2 * \text{SEK}_i + \beta_3 * \text{BUY}_i + \beta_4 * \text{PERF}_i + \beta_5 * \text{RISK}_i + \beta_6 * \text{YAS}_i + \beta_7 * \text{KAP}_i + \varepsilon_i \quad (8)$$

β = regresyon parametresi

$i = 1, 2, \dots, n$

n = örneklem büyüklüğü

ε = hata terimi

Modelde bağımlı değişken yabancı sahiplik yoğunluğu, bağımsız değişkenler ticaret kolaylığı skoru, finansal performans (muhasabe temelli performans göstergesi) ve piyasa kapitalizasyonu (piyasa temelli performans göstergesi) olarak belirlenmiştir. Sektör, firma büyüklüğü, finansal risk ve firma yaşı ise kontrol değişkenleridir. Bu değişkenlerden ticaret kolaylığı skoru, firma büyüklüğü, firma yaşı ve piyasa kapitalizasyonuna logaritmik dönüşüm uygulanmıştır. Diğer değişkenlerse oransal ifadelerdir.

Tablo 3 ve Tablo 4'te Türkiye'deki ve Almanya için kurulan modellerdeki değişkenlere ilişkin betimleyici istatistikler yer almaktadır.

Tablo 3. Türkiye İçin Kurulan Modeldeki Değişkenlerin Betimleyici İstatistikleri

<i>Değişkenler</i>	<i>Örneklem Büüklüğü</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Ortanca</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>En Büyük</i>	<i>En Küçük</i>
YSY	63	43.37	40.00	25.30	99.28	10.00
TKS	63	4.79	4.82	0.09	4.89	4.52
SEK	63	0.35	0.00	0.48	1.00	0.00
BUY	63	6.65	6.99	2.25	9.90	0.69
PERF	63	5.59	5.10	10.33	38.90	-23.71
RISK	63	44.84	41.34	22.87	91.17	0.27
YAS	63	3.41	3.58	0.53	4.19	2.20
KAP	61	12.43	12.45	1.64	16.54	9.43

Tablo 4. Almanya İçin Kurulan Modeldeki Değişkenlerin Betimleyici İstatistikleri

<i>Değişkenler</i>	<i>Örneklem Büüklüğü</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Ortanca</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>En Büyük</i>	<i>En Küçük</i>
YSY	97.00	42.46	32.57	28.20	99.98	10.00
TKS	97.00	4.58	4.58	0.06	4.64	4.38
SEK	97.00	0.52	1.00	0.50	1.00	0.00
BUY	95.00	6.46	6.48	1.96	11.17	1.39
PERF	97.00	-2.45	2.51	40.73	144.18	-257.62
RISK	97.00	41.95	38.63	22.04	98.99	-9.91
YAS	97.00	3.54	3.56	1.06	5.26	1.39
KAP	97.00	11.58	11.58	1.88	15.60	6.04

Modellerdeki β parametreleri sıradan en küçük kareler tahmincisi ile tahmin edilmiştir. Çoklu doğrusal regresyon modeli, açıklayıcı değişkenler arasında doğrusal bir ilişkinin olmadığını varsaymaktadır. 5 ve 6 numaralı Türkiye ve Almanya için kurulan modellere ilişkin korelasyon tablolarından, açıklayıcı değişkenler arasında problem sayılabilecek seviyede korelasyon ilişkisinin olmadığı görülebilir. Değişkenler arasında büyük sayılabilecek tek korelasyon Almanya'daki şirketlerin piyasa kapitalizasyonu ile firma büyüklüğü arasındadır. Alan yazın çoklu doğrusal bağıntı sorunu için değişkenler arasında %80'den daha yüksek korelasyonu kritik olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle bahsi geçen korelasyon ihmal edilmiş ve bununla ilgili bir değişiklik yapılmamaya karar verilmiştir.

Tablo 5. Türkiye için kurulan modeldeki değişkenler arasındaki korelasyonlar

Korelasyon	TKS	SEK	BUY	PERF	RISK	YAS	KAP
TKS	1.00						
SEK	-0.08	1.00					
BUY	0.15	-0.21	1.00				
PERF	-0.08	0.20	0.12	1.00			
RISK	-0.11	-0.14	0.50	-0.14	1.00		
YAS	0.03	-0.61	0.07	-0.24	-0.09	1.00	
KAP	0.23	-0.03	0.35	-0.01	0.23	-0.09	1.00

Tablo 6. Almanya için kurulan modeldeki değişkenler arasındaki korelasyonlar

Korelasyon	TKS	SEK	BUY	PERF	RISK	YAS	KAP
TKS	1.00						
SEK	-0.09	1.00					
BUY	0.09	-0.24	1.00				
PERF	0.13	-0.08	0.22	1.00			
RISK	0.15	0.00	-0.17	0.19	1.00		
YAS	0.15	-0.30	0.36	0.12	-0.05	1.00	
KAP	0.15	-0.13	0.78	0.12	0.01	0.21	1.00

Türkiye ve Almanya'ya ilişkin kurulan modellerin parametre tahminleri Tablo 7'de yer almaktadır. Hem Türkiye hem de Almanya için kurulan modeller binde beş düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Modellerdeki parametre tahminlerinin istatistiksel olarak anlamlılığı, % 95 güven aralığında değerlendirilmiştir.

Tablo 7. Doğrusal Regresyon Bulguları

Değişkenler	Türkiye	Almanya
-------------	---------	---------

Sabit Terim	-400.32 (-2.52) [0.015]**	678.00 (2.99) [0.004]****
Göreceli Ticaret Kolaylığı Skoru	73.55 (2.24) [0.030]**	-141.37 (-2.82) [0.006]***
Sektör	4.65 (0.59) [0.558]	-9.40 (-1.65) [0.104]
Firma Büyüklüğü	-3.69 (-2.23) [0.030]**	-3.55 (-1.41) [0.161]
Finansal Performans	-0.57 (-1.66) [0.104]	0.19 (2.68) [0.009]***
Finansal Risk	0.27 (1.66) [0.103]	0.02 (0.14) [0.89]
Firma Yaşı	14.12 (1.94) [0.058]*	6.35 (2.24) [0.028]**
Piyasa Kapitalizasyonu	4.54 (2.36) [0.022]**	1.42 (0.57) [0.568]
<hr/>		
R-kare	0.33	0.20
Düzeltilmiş R-kare	0.24	0.14
F istatistiği	3.78 [0.002]****	3.17 [0.005]****

Örneklem Büyüklüğü (n)	61	95
* $p \leq 0.10$; ** $p \leq 0.05$; *** $p \leq 0.01$; **** $p \leq 0.005$		
Parantez içindeki değerler t istatistikleridir.		
Köşeli parantez içindeki değerler p değerleridir.		
Türkiye ve Almanya modellerinde bağımlı değişken yabancı sahiplik yoğunluğudur.		

Ticaret kolaylığı skorunun Türkiye'ye gelen DYY'lerde yabancı sahiplik yoğunluğunu pozitif yönde etkilediği bulunmuştur. Yatırımı yapan kaynak ülkenin Türkiye'ye kıyasla endeks skoru arttıkça yatırımdaki ortaklık payı da artmaktadır. Bir diğer deyişle kendi ülkesinde ticari altyapısı daha gelişmiş ve pazarlara erişim, gümrük yönetimi, ulaştırma - iletişim altyapısı ve işletme çevresi konularında daha ileri olan yatırımcıların Türkiye'de yapmış oldukları yatırımlarda kontrolü daha fazla olmaktadır. Pan (1996), ticaret kolaylığı ile yakından ilişkili olan ev sahibi ülkedeki rekabet yoğunluğu arttıkça yabancı yatırımcının pay sahipliğinin arttığını bulmuştur.

Piyasa temelli performansın göstergesi olan piyasa kapitalizasyonunun Türkiye'ye gelen DYY'lerde yabancı sahiplik yoğunluğu üzerinde pozitif etkisi bulunmuştur. Yabancı yatırımcılar piyasa değeri daha yüksek olan şirketlere daha yüksek payla, piyasa değeri daha düşük olan şirketlere daha düşük payla ortak olmaktadır. Pedersen ve Thomsen (2003) Avrupa'da devlet sahipliğindeki işletmelerin dışındaki işletmelerde piyasada değeri/defter değerinin firma sahiplik yoğunluğu üzerinde pozitif etkisinin olduğunu bulmuştur.

Firma büyüklüğünün Türkiye'ye gelen DYY'lerde yabancı sahiplik yoğunluğunu negatif yönde etkilediği bulunmuştur. Daha büyük şirketlere yapılan yatırımlarda yabancı yatırımcılar daha az ortaklık payına sahip olurken, daha küçük şirketlere yapılan yatırımlarda daha yüksek ortaklık payına sahip olmaktadır. Demsetz ve Lehn (1985) ABD'deki şirketlerde, Thomsen ve Pedersen (1996) altı Avrupa ülkesinde, Claessens vd. (2000) ise Doğu Asya ülkelerinde sahiplik yoğunluğunun firma büyüklüğü ile ilişkili olduğunu bulmuştur.

Muhasebe temelli finansal performansın, sektörün, finansal riskin ve firma yaşının Türkiye'ye gelen DYY'lerde yabancı sahiplik yoğunluğunu açıklamada %5 düzeyinde anlamlı bir etkisinin olmadığı bulunmuştur.

Almanya'ya gelen DYY'lerde ticaret kolaylığı skorunun yabancı sahiplik yoğunluğunu negatif yönde etkilediği bulunmuştur. Kendi ülkesinde ticaret yapmak Almanya'ya kıyasla daha zor olan ekonomilerden gelen yatırımcılar Almanya'da yapmış oldukları yatırımlarda daha çok kontrole sahip olmaktadır. Ticaret kolaylığı endeksiyle bire bir örtüşmese de, bu endeksi oluşturan faktörlerden biri olan ülke riski ve ile ilgili olarak Pan (1996), ev sahibi ülkenin ülke riski azaldıkça şirketlere yatırım yapan yabancı şirketlerin ortaklık payının arttığını bulmuştur.

Almanya'ya gelen DYY'lerde yabancı yatırımcıların ortaklık payı üzerinde, muhasebe temelli finansal performansın pozitif etkisi bulunmuştur. Yabancı yatırımcılar daha yüksek finansal performansla sahip işletmelerde daha yüksek paya sahip olurken, daha düşük finansal performansla sahip işletmelerde daha düşük paya sahip olmaktadır. Alan yazında Zeitun ve Tian (2007) Ürdün'deki şirketler için en büyük paya sahip beş ortağın pay yüzdesi ile öz kaynaklar üzerinden karlılık ve toplam

varlıklar üzerinden karlılık arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bhattacharya ve Graham (2009) Finlandiya şirketlerinde finansal performansın kurumsal yatırımcıların ortaklık payına ilişkin isteğini etkilediğini bulmuştur.

Almanya'ya gelen yabancı yatırımlarda firma yaşı da yabancı sahiplik yoğunluğunu açıklamada anlamlı pozitif bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha deneyimli olan şirketlere yapılan yatırımlarda yabancı yatırımcılar daha fazla ortaklık payını elinde bulundururken, daha yeni şirketlere yapılan yatırımlarda yabancı yatırımcılar daha az ortaklık payına sahip olmaktadır. Claessens vd. (2000) Doğu Asya ülkelerinde kontrol yoğunluğundaki farkların, firmaya özgü yaş ve büyüklük özellikleri ile ilişkili olduğunu bulmuştur.

Almanya'ya gelen DYY'lerde piyasa kapitalizasyonunun, sektörün, finansal riskin ve firma büyüklüğünün yabancı sahiplik yoğunluğu üzerinde %5 düzeyinde anlamlı bir etkisinin olmadığı bulunmuştur.

İki ülke birlikte değerlendirildiğinde, yabancı sahiplik yoğunluğunu açıklamada, istatistiksel olarak iki ülke için de anlamlı olan ortak değişkenin, işletme dışı tek faktör olan ticaret kolaylığı skoru olduğu görülmektedir. Buna karşılık ne Türkiye ne de Almanya'da DYY çeken işletmelerin imalat veya hizmet sektöründe faaliyet göstermesinin, yabancı yatırımcıların ortaklık payını açıklamada anlamlı bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. Benzer şekilde doğrudan yatırım yapılan şirketin finansal risk düzeyinin göstergesi olan borç oranının ne Türkiye ne de Almanya'da, yabancı yatırımcıların ortaklık payını açıklamada anlamlı bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. Şirketin daha fazla veya daha az borç kullanması yabancı yatırımcının sahiplik payında bir değişim yaratmamaktadır.

Türkiye için istatistiksel olarak anlamlı olan açıklayıcı değişkenlerin üçü de (TKS, KAP ve BUY) logaritmik formdadır. Bu nedenle bağımlı değişkeni etkileme güçleri katsayılar bakılarak karşılaştırılabilir. Bu değişkenler arasında yabancı sahiplik yoğunluğunu açıklamada açık ara en güçlü değişken ticaret kolaylığı skorudur. Daha sonra sırasıyla piyasa kapitalizasyonu ve firma büyüklüğü gelmektedir. Almanya için istatistiksel olarak anlamlı olan açıklayıcı değişkenlerden ikisi (TKS ve YAS) logaritmik formdayken, biri (PERF) oransal bir ifadedir ve negatif değerleri içerdiği için logaritmik değerleri kullanılamamıştır. Bu değişkenlerden logaritmik formda olanların bağımlı değişkeni etkileme güçleri karşılaştırılabilir, fakat oransal olarak ifade edilen değişken için böyle bir karşılaştırma yapmak sağlıklı olmayacaktır. Katsayılar bakılarak bu değişkenlerden ticaret kolaylığı skorunun, yabancı sahiplik yoğunluğunu açıklamada firma yaşına göre çok daha etkili olduğu söylenebilir.

Türkiye'ye ilişkin tahmin edilen model:

$$\begin{aligned} \text{YSY} = & -400.32 + 73.55 * \text{TKS} + 4.65 * \text{SEK} - 3.69 * \text{BUY} - 0.57 * \text{PERF} + 0.27 * \text{RISK} \\ & + 14.12 * \text{YAS} + 4.54 * \text{KAP} \end{aligned} \quad (9)$$

Almanya'ya ilişkin tahmin edilen model:

$$\begin{aligned} \text{YSY} = & 678.00 - 141.37 * \text{TKS} - 9.40 * \text{SEK} - 3.55 * \text{BUY} + 0.19 * \text{PERF} + 0.02 * \text{RISK} \\ & + 6.35 * \text{YAS} + 1.42 * \text{KAP} \end{aligned} \quad (10)$$

Bu çalışmada kurulan regresyon modellerinde çoklu doğrusal bağıntı testinin yanı sıra regresyon hatalarına ilişkin varsayımların da geçerlilik testleri yapılmıştır. %5 anlamlılık düzeyinde model hatalarının normal dağılıma sahip olduğu ve hataların sabit varyanslı olduğu belirlenmiştir. Varsayım testlerine ilişkin tablolar yazardan temin edilebilir.

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

Küresel boyutta DYY ve çokuluslu şirketlerin heterojen yapıda oluşu, bu kavramlarla ilgili çalışmaların durumsal yaklaşım gerektirmesi ve belki de kurumsallığın en üst seviyede olduğu düşünülen çokuluslu şirketlerde bile kararların insan faktörü tarafından alınmasından kaynaklanan öznellik, bu çalışmanın sonuçlarının ortaya konulmasında bir çerçeve oluşturmaktadır.

DYY'ler 2007 yılının son çeyreğinde başlayan küresel finans krizinden önemli derecede etkilenmiştir. Küresel DYY akımları 2008'de %16 ve 2009'da %37 gerilemiştir. Türkiye'ye gelen DYY akımları küresel düşüşe paralel olarak 2008 yılında %17 ve 2009 yılında %54 azalmıştır. UNCTAD bu düşüşü uluslararası birleşme ve satın alma faaliyetlerindeki azalmayla ve ihracata dayalı sektörlerdeki daralmayla ilişkilendirilmiştir. 2010 yılından itibaren yatırımlarda düzelme hareketleri başlamıştır.

Regresyon analizi ile Türkiye ve Almanya'daki örneklerde yer alan şirketlerde yabancı sahiplik yoğunluğunun hangi faktörlerin etkisi altında değiştiği ortaya konulmuştur. Ev sahibi ülkelere kıyasla kaynak ülkelerdeki ticaret hayatı ile ilgili faktörler ve DYY çeken şirketlere özgü faktörler dikkate alınmıştır. Modelde yer alan açıklayıcı değişkenler işletme içi ve işletme dışı faktörlerden oluşmaktadır. Örneklem sayısı ve değişken sayısının uyumu için değişken sayısının olabildiğince az olması gerekmiş ve işletme dışı faktörler "ticaret kolaylığı skoru" değişkeni ile temsil edilmiştir. İşletme içi faktörler için benzer bir birleştirme uygun olmamıştır.

Hem Türkiye hem de Almanya için yabancı sahiplik yoğunluğunu açıklamada katkısı diğer değişkenlere göre daha fazla olan değişken, işletme dışı faktörleri yansıtan ticaret kolaylığı endeksi olmuştur. Buradan anlaşılabilir ki yabancı yatırımcıların ortaklık payı konusundaki tercihleri veya pazarlıktan elde ettikleri sonuç üzerinde, kaynak ülkenin ev sahibi ülkeye göreceli olarak; yerli ve yabancı pazarlara erişimi, gümrük yönetiminin ve ithalat-ihracat prosedürlerinin etkinliği, gümrük yönetiminin şeffaflığı, ulaşım-iletişim altyapısı ve hizmetlerinin kalitesi, işletmenin düzenleyici çevresi ve fiziksel güvenlik konularındaki gelişmişlik ve kolaylık düzeyi, yatırım yapılan işletmeye has özelliklerden daha etkili olmaktadır. İki ülke için de bunun geçerli olması, hem gelişmekte hem de gelişmiş ekonomiler için işletme dışı faktörlerin işletme içi faktörler üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktadır. Dess vd. (2008) işletme çevresini; demografik, sosyo-kültürel, politik-yasal, teknolojik, ekonomik ve küresel elemanları içeren genel çevre ve Porter'in piyasaya yeni girişler, alıcıların rekabet gücü, tedarikçilerin rekabet gücü, ikame ürün ve hizmetler ve rekabet yoğunluğu elemanlarını içeren rekabetçi çevre olmak üzere iki boyutta ele almıştır. İşletmelerin faaliyet gösterdiği sektördeki rekabet yapısının ve işletmelerin karlılığının bu faktörlerden yoğun olarak etkilendiğine yer vermiştir. Ticaret kolaylığı, genel çevre elemanları kapsamında değerlendirilebilir.

İşletme stratejileri genel çevre elemanlarından önemli derecede etkilenmekle birlikte, işletmelerin genel çevredeki trendleri tahmin etme yeteneği az olmakta, çevrede meydana gelen gelişmeler üzerinde kontrolü ise daha da az olmaktadır. İşletmelerin yapması gereken; çevresel değişimleri olabildiğince tahmin etmek için sürekli olarak çevreyi izleme, çevreyi denetleme, faaliyet gösterilen sektörü tanıma ve rakiplerin güçlü ve zayıf yönlerini tespit etme faaliyetlerinde bulunmak ve stratejilerini bu faktörlerden bağımsız olarak oluşturmamaktır (Dess vd., 2008: 40-44).

Araştırmanın örnekleminde yer alan şirketlerin yabancı yatırımcılarının yatırım kararları üzerinde, firmaya özgü özelliklerden daha çok ülkede ticaret yapmanın kolaylığı, kurumsal yönetim prensiplerinin uygulanabilirliği ve işletme çevresinin iş yapmaya elverişliliği etkili olmaktadır. Bu konuda Van der Elst (2004) altı Avrupa ülkesine gelen yatırımlarla ilgili olarak ev sahibi ülkelerdeki hukuk yapısı, kurumsal yatırımcıların varlığı ve sosyal güvenlik sistemi gibi özelliklerin sahiplik yoğunluğunu açıklamada, sektörle ilgili özellikler ve firma büyüklüğünden daha etkili olduğunu bulmuştur. Chang ve Rosenzweig (2001) ise ABD'ye gelen yatırımlarda giriş biçimini belirleyen faktörlerin zaman içinde firma dışı faktörlerden, deneyim ve öğrenme gibi firma içi faktörlere kaydığını bulmuştur.

İşletme içi bir sonuç olan yabancı yatırımcının ortaklık payı üzerinde, işletme dışı faktörlerin işletme içi faktörlere göre daha etkili olması, ülkelerin uluslararası politika geliştirmesinde de son derece önemli bir bilgidir. Bu bilgi ile DYY'ler konusunda sorumluluğun, yatırım çekecek işletmeler kadar, belki de daha fazla, ekonomiye ve iş hayatına yön veren düzenleyici kurumlara düştüğü ortaya çıkmıştır.

Kendi ülkesinde ticaret yapmanın göreceli olarak daha kolay ve az maliyetli olduğu yatırımcıların, Türkiye'de yapmış oldukları yatırımlarında ortaklık payının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Buna karşılık kendi ülkesinde ticaret yapmanın daha kolay ve az maliyetli olduğu yatırımcıların Almanya'da yapmış oldukları yatırımlarında ortaklık payının daha düşük olduğu bulunmuştur. Bunun nedeni Türkiye'nin ticaret hayatının, gelen yatırımların kaynak ülkelerinin ticaret hayatından genel olarak daha düşük olması, Almanya'nın ticaret hayatınınsa gelen yatırımların kaynak ülkelerinin ticaret hayatından genel olarak daha yüksek olması olabilir. Doğrudan yatırımcıların amacı kar elde etmek ve faaliyetlerini sorunsuz bir şekilde sürdürmek olduğundan bu yatırımcılar belirsizliklerin ve istikrarsızlıkların daha çok ve ticaret yapmanın daha zor olduğu bir ülkede artan risk karşısında daha etkili bir kontrol elde etmek için yapacakları yatırımda daha fazla hakimiyete sahip olmak ve işletme kararlarında daha fazla söz hakkına sahip olarak yönetimde daha aktif rol almak isteyeceklerdir. Buna karşılık kendi ticaret hayatlarından daha rahat bir ticari hayatın yaşandığı bir ülkedeki yatırımlarında ortaklık payı konusunda daha rahat davranabileceklerdir. İşletme faaliyetleri ile ilgili kararları işletme yöneticilerine devrederek kontrol seviyelerini azaltmayı sorun etmeyebileceklerdir. Yabancı yatırımcıların bu eğilimi sahiplik stratejisi oluşturma yaklaşımlarından "işlem maliyeti yaklaşımı" na uymaktadır.

Regresyon analizinden çıkarılacak bir diğer sonuç, Türkiye'ye doğrudan yatırım yapan yabancıların ortaklık payı konusunda piyasa temelli performansı dikkate alırken, Almanya'ya yatırım yapan yabancıların muhasebe temelli performansı dikkate alıyor olmasıdır. Muhasebe temelli performansın şirkete ilişkin daha uzun vadeli faaliyet sonuçlarını yansıttığı, buna karşılık piyasa temelli performansın daha

kısa vadeli hisse senedi fiyat performansını yansıttığı düşünülebilir. Türkiye'nin ülke riskinin Almanya'dan daha yüksek olduğu göz önüne alındığında, yatırımcıların Türkiye'ye yaptıkları yatırımlarında Almanya'ya yaptıkları yatırımlara kıyasla daha kısa yatırım ufuklarının olması beklenen bir sonuçtur. Fakat buradaki sorun Türkiye'deki doğrudan yatırımlarda kısa vadeli bakış açısıyla yatırımcıların doğrudan yatırımları portföy yatırımı gibi değerlendirmesi ve her an yatırımlarından çekilmeye hazır davranmasıdır. Halbuki Türk şirketlerine uzun vadede rekabet avantajı sağlayacak olan, uzun vadeli bakış açısı olan doğrudan yatırımcılarla karşılıklı katma değer yaratan ilişkililerdir. Bunun için hükümete düşen görev istikrarlı bir ekonomik çevre yaratmak, politik istikrarsızlıkları en aza indirmek ve ticaret hayatını hızlandıracak ve daha az maliyetli duruma getirecek tedbirleri almaktır. İşletmelere düşen görevse istikrarlı bir yönetim felsefesi ile etkinliği artırarak faaliyet gösterilen pazarlarda sürdürülebilir yüksek performans sağlamaktır.

Yatırım çeken şirketlerin yabancı yatırımcıya transfer etmeye razı oldukları ortaklık payı, yatırım yapan şirketin veya yatırımcının performansına, kapasitesine, dağıtım kanallarının gücüne ve itibarına bağlı olarak değiştiği için, şirketlerin bu konudaki talepleri hakkında kesin bir yargıya varmak doğru olmayacak ve söylenenler yoruma açık olacaktır. Türkiye'ye gelen DYY'lerden örnekteki şirketlerde yabancı yatırımcılar piyasa kapitalizasyonu daha yüksek olan şirketlere daha yüksek payla, piyasa kapitalizasyonu daha düşük olan şirketlere daha düşük payla ortak olmaktadır. Yabancı yatırımcılar piyasa kapitalizasyonu düşük olan şirketleri daha riskli buldukları için, şirketle ilgili herhangi bir olumsuzlukta yatırımlarından daha hızlı çekilebilmek için daha az payla ortak olmayı tercih ediyor olabilirler. Daha risksiz olarak değerlendirdikleri şirketlere ise daha büyük payla ortak olmayı göze aldıkları söylenebilir. Almanya'ya gelen DYY'lerden örnekteki şirketlerde ise yabancı yatırımcılar daha yüksek performansa sahip işletmelerde daha az paya sahip olurken, daha düşük performansa sahip işletmelerde daha yüksek paya sahip olmaktadır. Burada Almanya'nın gelişmiş bir ekonomi olmasının yanı sıra, satışların kar marjının yüksek olmasının ve öz kaynak karlılığının yüksek olmasının, doğrudan yatırım çeken Alman şirketlere sahiplik payı konusunda pazarlık gücü kattığı düşünülebilir. Finansal performansı daha düşük olan şirketlerin yatırımcıları ile ortaklık payı pazarlığında performansı yüksek olan şirketler kadar tutucu olmadığı ve şirketlerinin daha çok hissesini transfer ettikleri düşünülebilir.

Firma büyüklüğünün Türkiye'ye gelen DYY'lerde yabancı sahiplik yoğunluğunu negatif yönde etkilediği bulunmuştur. Daha büyük şirketlere yapılan yatırımlarda yabancı yatırımcılar daha az ortaklık payına sahip olurken, daha küçük şirketlere yapılan yatırımlarda daha yüksek ortaklık payına sahip olmaktadır. Bu durum sahiplik stratejisi ile ilgili yaklaşımlardan "pazarlık gücü yaklaşımı" na uymaktadır. Daha büyük firmaların yabancı yatırımcının karşısında pazarlık gücü daha yüksek olduğu için ortaklık payı küçük firmalara nazaran daha yüksek olmaktadır diye düşünülebilir.

Almanya'ya gelen yabancı yatırımlarda firma yaşı yabancı sahiplik yoğunluğunu açıklamada anlamlı pozitif bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha deneyimli olan şirketlere yapılan yatırımlarda yabancı yatırımcılar daha fazla ortaklık payını elinde bulundururken, daha yeni şirketlere yapılan yatırımlarda yabancı yatırımcılar daha az ortaklık payına sahip olmaktadır. Bu durum ise sahiplik

stratejisi ile ilgili yaklaşımlardan “örgütsel yeterlilikler yaklaşımı” ile ilişkilendirilebilir. Deneyimli yerli firmaların bilgi birikiminden faydalanmak ve uygulama ve adaptasyon maliyetlerini en aza indirmek isteyen yatırımcılar yatırımlarında ortaklık payını artırmak isteyecektir.

Biri imalat ve ikisi hizmet sektöründe faaliyet gösteren üç şirketin üst düzey finans yöneticisi ile yapılan görüşmede yöneticilerden konu hakkında Ek 7’de yer alan sorular çerçevesinde fikir alınmıştır. Katılımcıların üçü de çalıştıkları şirketin kurumsal bir yapıda olduğunu, sahiplik ve yönetimin birbirinden ayrılmış durumda olduğunu belirtmiştir. Türk ve yabancı şirket sahipleri yönetim kurulunda fiziksel bir varlık göstermemekte, firma ile ilgili kararlara seçtikleri yöneticiler aracılığıyla katılmaktadır. Üç şirkette de yabancı ortaktan memnuniyet duyulmakta, yabancı ortağın marka değerinin şirkete kattıklarından ve karşılıklı çıkar ilişkisinin varlığından bahsedilmektedir. Yabancı ortağın bilgi birikiminden, üretim bilgilerinden ve iş yapma sisteminden faydalanmak avantaj, buna karşılık finansal raporlamada iki ülke arasındaki farklılıklar zorluk olarak görülmektedir. Her üç yöneticinin ortak görüşüne göre karar alma ve kontrol konusunda %50 ortaklık payı eşiğı önem teşkil etmektedir.

Yabancı yatırımcının azınlık pay sahibi olduğu şirketlerde kararları alan Türk ortaklar ve yöneticiler olmakta, yabancı ortak satışlar veya brüt kar rakamını önemsemekte, bu rakamlarda sorun olmadığı takdirde yabancı ortağın baskısı çok olmamaktadır. Bu şirketlerin birinin yöneticisi, yabancı ortağın şirketteki ortaklık payı konusundaki kararın şirket sahiplerinin inisiyatifinde olduğunu ve sahipler yabancı yatırımcıya ne kadar pay vermek isterse o kadar pay vereceğini söylemiştir. Buna karşılık yabancı yatırımcının çoğunluk pay sahibi olduğu şirkette tüm kararlar alınırken yabancı ortağa danışılmaktadır. Bu şirketin yöneticisi yabancı ortağın şirketteki ortaklık payı konusunda yatırımcının şirketin faaliyetleri ile ilgili kararlarda söz sahibi olma isteğinin belirleyici olduğunu söylemiştir.

Yöneticiler yabancı yatırımcının ortaklık payını belirleyen faktörleri; şirketin faaliyet oranları, finansal performansı, yabancı ortağın risk iştahu ve gördüğü fırsatlar, şirketin verimliliğı ve sistemlerinin etkinliğı, şirketin değeri, şirketin pazarı genişletme potansiyeli, şirketin büyüme potansiyeli ve firma itibarı olarak sıralamıştır. Sıralanan faktörler arasında Türkiye’deki ticaret ve yatırım iklimine ilişkin bir faktör olmaması, yatırım çeken şirketlerin yabancı yatırımcıların sahiplik payı konusuna yaklaşımını çok iyi anlayamıyor olabildiğini göstermektedir. Nitekim regresyon analizi sonucunda, ev sahibi ülkedeki ticaret hayatı ile ilgili faktörlerin, yabancı yatırımcının ortaklık payını açıklamada katkısının, yöneticilerin saydığı firmaya özgü faktörlerden çok daha fazla olduğu bulunmuş idi.

Yabancı ortağın yönetim faaliyetlerine katılmasıyla ilgili olarak yabancı ortağın yönetim kuruluna üye dahil ederek yönetime ana stratejiler konusunda katkı yaptığını ve problem yaşandığı durumlarda operasyonel konularda kontrol faaliyetlerini yürüttüğünü belirtmişlerdir.

Yabancı ortağın sermayeden başka şirkete katkıları; marka katkısı, patent katkısı, fuarlara beraber katılma, düzenlenen etkinlik ve eğitimlere katılma, uluslararası ilişkileri geliştirme fırsatı, lobi yapma fırsatı, yeni pazarlara erişim fırsatı, deneyim aktarımı, yurt dışı uygulama başarılarının aktarımı ve yazılım sağlama olarak belirtilmiştir.

Bu araştırma konusu ile ilgili ileride yapılabilecek bazı çalışmalar farklı yatırımcı tiplerinin ortaklık paylarının firma performansı ile ilişkilendirilmesi, DYY'lerde kaynak ülkelerin ve ev sahibi ülkelerin firma performansı ile ilişkilendirilmesi, Türkiye ile aynı gelişmişlik seviyesinde olan ülkelere giden DYY'lerde sahiplik yapısının araştırılması, zaman boyutunun konuya dahil edilerek başka zaman dilimleri için analizin tekrarlanması, uluslararası girişimcilik faaliyetleri ile uluslararası doğrudan yatırım faaliyetlerinin ve sahiplik yapısının ilişkilendirilmesi ve çokuluslu şirketlerin sahipleri ile mülakat yapılarak sahiplik yapısının şirketlere etkilerinin nitel olarak araştırılması olarak örneklendirilebilir.

Kaynakça

Agrawal, S. & Ramaswami, S. N. (1992). Choice of foreign market entry mode: impact of ownership, location and internalization factors. *Journal of International Business Studies*, 23 (1), 1-28.

Asiedu, E. & Esfahani, H. S. (2001). Ownership structure in foreign direct investment projects. *The Review of Economics and Statistics*, 83(4), 647-662.

Baltagi, B. H. (2011). *Econometrics* (5th edition). Berlin: Springer Science+Business Media.

Bhattacharya, P. S. & Graham, M. A. (2009). On institutional ownership and firm performance: A disaggregated view. *Journal of Multinational Financial Management*, 19(5), 370-394.

Blodgett, L. L. (1991). Partner contributions as predictors of equity share in international joint ventures. *Journal of International Business Studies*, 22(1), 63-78.

Brouthers, K. D., Brouthers, L. D. & Werner, S. (2003). Transaction cost-enhanced entry mode choices and firm performance. *Strategic Management Journal*, 24(12), 1239-1248.

Chan, M. C. (2002). *Institutional perspective of foreign direct investment strategy: The case of Japanese multinational corporations*. A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctoral of Philosophy. Hong Kong: The Chinese University of Hong Kong.

Chang, S. J. & Rosenzweig, P. M. (2001). The choice of entry mode in sequential foreign direct investment. *Strategic Management Journal*, 22(8), 747-776.

Claessens, S., Djankov, S. & Lang, L. H. P. (2000). The separation of ownership and control in East Asian corporations. *Journal of Financial Economics*, 58(1), 81-112.

Cohen, S. D. (2007). *Multinational corporations and foreign direct investment: avoiding simplicity, embracing complexity*. New York: Oxford University Press.

Daniels, R. J. & Iacobucci, E. M. (2000). *Ownership structures and the decision to go public. Concentrated corporate ownership* (Ed: Randall K. Morck). Chicago: The University of Chicago Press, 3. Ünite.

Demtsetz, H. & Lehn K. (1985). Managerial ownership of voting rights: Causes and consequences. *Journal of Political Economy*, 93(6), 1155-1177.

Desai, M. A., Foley, C. F. & Hines, J. R. (2002). *International joint ventures and the boundaries of the firm*. USA: International Investment Division, Bureau of Economic Analysis, US Department of Commerce.

Dess, G. G., Lumpkin, G. T. & Aisner, A. B. (2008). *Strategic management: Text and cases* (4th edition). China: McGraw-Hill Irwin.

Dunning, J. (1988). *Explaining international production*. London: Unwin Hyman.

Erramilli, M. K. (1996). Nationality and subsidiary ownership patterns in multinational corporations. *Journal of International Business Studies*, 27(2), 225-248.

Facio, M. & Lang, L. H. P. (2002). The ultimate ownership of Western European corporations. *Journal of Financial Economics*. 65(1), 365-395.

Gomes-Casseres, B. (1989). Ownership structures of foreign subsidiaries: Theory and evidence. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 11(1), 1-25.

Gürsoy, Güner (2001). *Equity ownership structure and its consequences: An empirical investigation in Turkish firms*. Thesis for Doctor of Philosophy in Business Administration. Ankara: Bilkent University.

Hart, S. (1995). A natural-resource based view of the firm. *Academy of Management Review*, 20(4), 986-1014.

Hennart, J. F. (1988). A transaction cost theory of equity joint ventures. *Strategic Management Journal*, 9(4), 361-374.

Hill, C. V. L., Hwang, P. & Kim, W. C. (1990). An eclectic theory of the choice of international entry mode. *Strategic Management Journal*, 11(2), 117-128.

Himmelberg, C. P., Hubbard, R. G. & Palia, D. (1999). Understanding the determinants of managerial ownership and the link between ownership and performance. National Bureau of Economic Research Working Paper Series, Working Paper: 7209.

Hofstede, G. (1983). The cultural relativity of organizational practices and theories. *Journal of International Business Studies*, 14(2), 75-89.

Hofstede, G. (2003). What is culture? A reply to Baskerville. *Accounting, Organizations and Society*, 28 (7), 811-813.

Holderness, C. G., Crossner, R.S. & Sheehan, D. P. (1999). Were the good old days that good? Changes in managerial stock ownership since the great depression. *The Journal of Finance*, 54(2), 435-469.

Jung, J. C. (2007). *The varying patterns of ownership strategy of MNEs: A Japan- US comparison*. Dissertation for the degree of doctor of philosophy. Ontario: University of Western Ontario, Richard Ivey School of Business.

Kyaw, N. A. & Theingi, H. (2009). A performance analysis of wholly owned subsidiaries and joint ventures: Electrical and electronic industry in Thailand. *International Journal of Business Studies*, 17(1), 107-125.

La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A. & Vishny, R. (1999). Corporate ownership around the world. *Journal of Finance*, 54(2), s.471-517.

Laeven, L. & Woodruff, C. (2004). *The quality of the legal system, firm ownership, and firm size*. World Bank Policy Research Paper 3246.

Leaven L. & Levine, R. (2006). *Complex ownership structures and corporate valuations*. National Bureau of Economic Research Working Paper Series, Working Paper: 12675.

Luo, Y. & Park, S. H. (2001). Strategic alignment and performance of market-seeking MNCs in China. *Strategic Management Journal*, 22(2), 141-155.

Mahoney, J. T. (2005). *Economic foundations of strategy*. California: Sage Publications, Inc.

Makino, S. & Neupert K. E. (2000). National culture, transaction cost, and the choice between joint venture and wholly owned subsidiary. *Journal of International Business Studies*, 31(4), 705-713.

Mani, S., Antia, K. D. & Rindfleisch, A. (2007). Entry mode and equity level: A multilevel examination of foreign direct investment ownership structure. *Strategic management journal*, 28(8), 857-866.

Morck, R. K. (2000). *Concentrated corporate ownership*. Chicago: The University of Chicago Press.

OECD (2008). *OECD benchmark definition of foreign direct investment*. (4th edition). OECD Publishing.

Pan, Y. (1996). Influences on foreign equity ownership level in joint ventures in China. *Journal of International Business Studies*, 27(1), 1-26.

Pan, Y. (2002). Equity ownership in international joint ventures: The impact of source country factors. *Journal of International Business Studies*, 33(2), 375-384.

Pedersen, T. & Thomsen, S. (2003). Ownership structure and value of the largest European firms: The importance of owner identity. *Journal of Management and Governance*, 7(1), 27-55.

Prescott, G., Madden, E. K. & Foster, R. M. (2010). Forms of business ownership: A primer for commercial lenders. *Comercial Lending Review*, 25(6), 27-55.

Raff, H., Ryan, M. & Stahler, F. (2007). *Whole versus shared ownership of foreign affiliates*. Christian Albrechts Universitat Kiel Economics Working Paper No: 2007-18.

Shenkar, O. (2001). Cultural distance revisited: Towards a more rigorous conceptualization and measurement of cultural differences. *Journal of international business studies*, 32(3), 519-535.

Tallman, S. & Li, J. (1996). Effects of international diversity and product diversity on the performance of multinational firms. *Academy of Management Journal*, 39(1), 179-196.

The World Bank Investment Climate Advisory Services (2010). *Investing across borders 2010: Indicators of FDI regulation in 87 economies*. Washington, DC: The World Bank Publication.

Thomsen, S. & Pedersen, T. (1996). Nationality and ownership structures: The 100 largest companies in six European Nations. *Management International Review*, 36 (2), 149-166.

Todeva, E. (2006). *Business networks: Strategy and structure*. New York: Routledge, Taylor and Francis Group.

Tsang, E. W. K. (2005). Influences on foreign ownership level and entry mode choice in Vietnam. *International Business Review*, 14(4), 441-463.

UNCTAD (2010). *World investment report 2010 Overview*. Geneva: United Nations Publication.

Van der Elst, C. (2004). *Industry specificities and size of corporations: determinants of ownership structures*. Utrecht: Universiteit Utrecht, Tjalling C. Koopmans Research Institute Discussion Paper Series: 04-19.

Verbeek, M. (2008). *A guide to modern econometrics* (3rd edition). USA: John Wiley & Sons, Inc.

Vibert, C. (2004). *Theories of macro organizational behavior*. New York: M. E. Sharpe, Inc.

World Economic Forum (2010). *The global enabling trade report 2010*. Geneva, Switzerland: World Economic Forum Publishing.

Yan, A. & Gray, B. (2002). Negotiating control and achieving performance in international joint ventures: a conceptual model. *Journal of International Management*, 7(4), 295-315.

Zeitun, R. & Tian, G. G. (2007). Does ownership affect a firm's performance and default risk in Jordan? *The International Journal of Business in Society*. 7(1), 66-82.

Zhang, R. & Rezaee, Z. (2009). Do credible firms perform better in emerging markets? Evidence from China. *Journal of Business Ethics*, 90(2), 221-237.

TÜRKİYE-KUZEY AFRIKA TİCARETİNİN TEMEL KARAKTERİSTİKLERİ MAIN CHARACTERISTICS OF TRADE BETWEEN TURKEY AND NORTH AFRICA

Doç. Dr. Adem DOĞAN
Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü.
ademdogan@cumhuriyet.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye'nin Kuzey Afrika Ülkeleriyle dış ticaretinin temel karakteristiklerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda üç ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde Kuzey Afrika bölgesinin Dünya ticaretindeki yeri ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde Kuzey Afrika Bölgesi'nin Türkiye dış ticaretindeki yeri belirginleştirilmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ticaretinin ikibin yılından günümüze gelişimi ve Türkiye ile bölge ülkeleri arasında nasıl bir ticaret deseninin hüküm sürdüğü incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Afrika Ülkeleri, Dış Ticaret, Türkiye.

ABSTRACT

This study, attempts to find out the main characteristics of Turkey's foreign trade with North African countries. In the first part of the study, it is introduced the place of North Africa in the world trade. In the second part of the study, it has tried to demonstrate the place of North Africa in Turkey's foreign trade. In the last part of the study, it has examined the development of Turkey's trade with countries in the region from 2000 to the present and the trade patterns between Turkey and the countries of the region.

Key Words: North African Countries, Foreign Trade, Turkey.

1. GİRİŞ

Kuzey Afrika; Mısır, Libya, Cezayir, Tunus ve Fas olmak üzere beş ülkeden oluşan yaklaşık 170 milyon nüfusa sahip bir bölgedir. Cezayir ve Libya bölgenin doğal kaynak zenginini, Mısır, Fas ve Tunus ise, doğal kaynak fakiri ülkeleridir.

Türkiye yakın coğrafyasında bulunan Kuzey Afrika ülkeleriyle ticari ilişkilerini geliştirmek amacıyla yakın yıllarda önemli adımlar atmıştır. 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi" stratejisi hazırlanmış ve bu strateji doğrultusunda birçok Afrika ülkesinde Ticaret Müşavirlikleri açılması yoluna gidilmiştir. 2005 yılı Türkiye'de Afrika Yılı ilan edilmiş, Afrika Birliği'nde Türkiye'yi stratejik ortak olarak kabul etmiştir. 2008 yılında ise, Türkiye, Afrika Kalkınma Bankası'na bölge dışı üye olarak kabul

edilmiştir. Yine Ağustos 2008’de Türkiye Afrika işbirliği zirve toplantısı İstanbul’da yapılmıştır. Bu zirve toplantısına 49 ülke katılmış Türkiye ile Afrika arasındaki işbirliği resmen onaylanmıştır. Keza, 2004 yılında Fas ve Tunus’la, 2007 yılında da Mısır’la serbest ticaret anlaşmaları yürürlüğe konulmuştur. Bütün bu adımlarla birlikte Türkiye’nin Kuzey Afrika ülkeleriyle dış ticaretinde önemli artışlar yaşanmıştır.

Arap baharı olan isimlendirilen bölgede yaşanan son jeopolitik süreç Türkiye’nin Kuzey Afrika ile ticaretini sekteye uğratsa da uzun vadeli bakıldığında Türkiye’nin bölgeyle ticaretinin artmaya devam ettiği gözlenmektedir.

Türkiye’nin Kuzey Afrika bölgesiyle dış ticaretinin temel karakteristiklerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın girişi izleyen ilk bölümünde Kuzey Afrika bölgesinin dünya ticaretindeki yeri belirginleştirilmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Kuzey Afrika bölgesinin Türkiye dış ticaretinde nasıl bir yer işgal ettiğini somutlaştırma çabasına girilmektedir. Üçüncü bölümde de Türkiye’nin bölge ülkeleriyle ülke bazında dış ticaretinin iki bin yılından günümüze nasıl bir gelişim gösterdiği ve Türkiye’nin bölge ülkelere en çok ihraç ettiği ve bölge ülkelerinden en çok ithal ettiği on ürün gurubu örneğinde Türkiye ile bölge ülkeleri arasında nasıl bir ticaret deseninin hüküm sürdüğü incelenmektedir.

Çalışmada genellikle T.C. Ekonomi Bakanlığı’nın ve Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) dış ticaret verileri kullanılmıştır. Türkiye’nin Kuzey Afrika Ülkelerine en çok ihraç ettiği ve en çok ithal ettiği ürünlere ilişkin verilerde 2012 yılının dikkate alınmasının nedeni, çalışma yayına hazırladığında konuyla ilgili 2013 yılı verilerinin kesin olmayan geçici veriler olması nedeniyledir.

2. KUZEY AFRİKA BÖLGESİNİN DÜNYA TİCARETİNDEKİ YERİ

Afrika kıtasının ihracatı, hem gelişmekte olan ülkelere hem de gelişmiş ülkelere daha hızlı artmaktadır. 2001-2006 arasında Afrika’nın dünyaya ihracatı nominal değerlerle yıllık ortalama olarak yüzde 17,5 düzeyinde artış göstermiştir. Bu rakam hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkeler arasındaki ihracat artışının oldukça üzerindedir. Aynı dönemde gelişmekte olan ülkeler arasında ve gelişmiş ülkeler arasında ihracat artışı sırasıyla %11,5 ve %9,3 olarak gerçekleşmiştir. 2007-2011 arasında da benzer bir eğilim gözlenmektedir. Bu dönem de Afrika’nın ihracatı yıllık ortalama olarak hem gelişmekte olan hem de gelişmiş dünyadan daha hızlı büyümüştür. 2007-2011 arasında Afrika’nın ihracatı yüzde 12,2 artarken gelişmekte olan ülkelerin ve gelişmiş ülkelerin ihracatları sırasıyla %9,9 ve %7,4 artmıştır. Benzer bir durum Afrika’nın dünyadan ithalatı içinde geçerlidir yani nominal değerlerle Afrika’nın ithalatı hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerin yaptıkları ithalattan daha hızlı büyümektedir (UNCTAD, 2013: 10).

Dış ticaretindeki hızlı büyümeye rağmen Afrika hala dünya ticaretinde küçük bir oyuncu durumundadır. 2000-2010 arası on yıllık dönemde Afrika'nın dünya ihracatındaki payının %2,8 dünya ithalatındaki payının ise, %2,5 düzeyinde gerçekleştiği gözlenmektedir. Aynı dönemde Kuzey Afrika bölgesinin dünya ihracatındaki payı %1 dünya ithalatındaki payı ise, %0,9 düzeyinde gerçekleşmiştir. Önceki on yıla (1990-1999) göre 2000-2010 arası on yıllık dönemde Kuzey Afrika'nın dünya ihracatındaki payının arttığı (%0,8' den %1'e) arttığı dünya ithalatındaki payının ise değişmediği gözlenmektedir (UCTAD, 2013: 12).

Kuzey Afrika bölgesinin ana ticaret ortağının Avrupa Birliği (AB) olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü 2012 yılı itibariyle Kuzey Afrika'nın toplam ihracatının %59,4'ü AB'ye yapılırken, Kuzey Afrika'nın toplam ithalatının %43'ü AB'den yapılmıştır. Kuzey Afrika'nın AB'den sonra en fazla ithalat yaptığı ikinci ülke ise Çin'dir. 2012 yılı itibariyle Kuzey Afrika'nın toplam ithalatının %8,74'ü Çin kaynaklıdır (WTO, 2013).

Tekil ülkeler çerçevesinde değerlendirildiğinde, Kuzey Afrika bölgesinde 2012 yılı itibarıyla dünya mal ihracatında en yüksek paya (%0,39) sahip ülkenin Cezayir, en düşük paya (%0,09) sahip ülkenin ise, Tunus olduğu görülmektedir. Keza, aynı yıl itibarıyla dünya mal ithalatında en yüksek paya (%0,37) sahip Kuzey Afrika ülkesi Mısır iken, en düşük paya (%0,12) sahip Kuzey Afrika ülkesi Libya'dır. Hizmet ürünleri ticareti açısından bakıldığında ise, 2012 yılı itibarıyla dünya hizmet ürünleri ihracatında ve ithalatında en yüksek paya (sırasıyla %0,49 ve %0,37) sahip Kuzey Afrika ülkesinin Mısır, en düşük paya sahip Kuzey Afrika ülkesinin ise, (sırasıyla, %0,00 ve %0,12) Libya olduğu görülmektedir (WTO, 2013).

Ülkelerin dış ticarete bağımlılıklarını ölçmede geleneksel olarak kullanılan yöntem, ülkenin mal ve hizmet ihracat ve ithalat değerinin kendi gayri safi yurt içi hâsılası içindeki payının ölçülmesidir. Bu oran ne derece yüksek olursa, o ülkenin dış ticarete bağımlılığının da o ölçüde yüksek olduğu kabul edilmektedir (Seyidoğlu, 2009: 4). Bu kıstasla değerlendirildiğinde 2010-2012 itibarıyla Kuzey Afrika'nın dış ticarete bağımlılığı en yüksek olan ülkesinin Tunus (104,2) olduğu görülmektedir. Dış ticarete bağımlılık açısından yüksekten düşüğe olmak üzere Kuzey Afrika ülkeleri Tunus, Libya (96,1), Fas (81,6), Cezayir (66,8), Mısır (46,3) şeklinde sıralanmaktadır (WTO, 2013).

Tablo 1'den izlenebileceği gibi, 2012 yılı itibarıyla Kuzey Afrika bölgesinde en fazla ihracat yapan ülke Cezayir'dir. En fazla ithalat yapan ülke ise, Mısır'dır. Cezayir ve Libya dış ticaret bilançosu fazlasına sahipken diğer üç ülkenin dış ticaret bilançosu açık vermektedir.

Tablo 1. Kuzey Afrika Bölgesinde Toplam İhracat ve İthalatta Ülkelerin Payı (2012)

Ülkeler	İhracat		İthalat	
	Değer (milyon dolar)	Bölgedeki Payı	Değer (milyon dolar)	Bölgedeki Payı
Cezayir	74.330	30,5	58.490	23,8
Fas	34.533	14,1	51.358	20,1
Libya	62.246	25,5	23.603	9,6
Mısır	50.721	20,8	84.722	34,5
Tunus	21.915	9,0	27.553	11,2
Toplam	243.745		245.726	

Kaynak: World Trade Organization Trade Profiles 2013.

3. KUZEY-AFRİKA BÖLGESİNİN TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNDEKİ YERİ

2000 yılında Türkiye'nin Kuzey Afrika ile yaptığı dış ticaretin (ihracat+ithalat) değeri 3.644 milyon dolar iken, bu rakam 2005 yılında 6.756, 2010 yılında 11.331, 2013 yılında ise 13.556 milyon dolara yükselmiştir. 2000 yılından 2013 yılına Türkiye'nin Kuzey Afrika'yla yaptığı dış ticarete yaklaşık 4 kat artış yaşanmıştır. Türkiye'nin bölgeyle dış ticaretinde önemli bir artış yaşanmasına rağmen, Türkiye'nin toplam dış ticaret hacminde bölgenin payının artmadığı hatta azaldığına da dikkat çekmek gerekir. Nitekim 2000 yılında Türkiye'nin toplam dış ticaret hacminde Kuzey Afrika'nın payı yaklaşık olarak %4,4 iken bu payın 2013 yılına gelindiğinde yaklaşık %3,3 düzeyine gerilediği görülmektedir. Türkiye'nin Kuzey Afrika'ya ihracatı ise, 2000 yılında 1.087 milyon dolar iken, bu rakamın 2005 yılında 2.544, 2010 yılında, 7.025, 2013 yılında ise, 14.159 milyon dolara yükseldiği görülmektedir. 2000-2013 arasında Türkiye'nin Kuzey Afrika'ya ihracatı 13 kat artmıştır. Bu artış, Türkiye'nin bölgeyle dış ticaretindeki artışın yaklaşık 4,5 katı bir artışa tekabül etmektedir. 2000-2013 arasında Türkiye'nin Kuzey Afrika'dan yaptığı ithalat ise, aynı dönemde bölgeye yapılan ihracat artışın oldukça altında bir artışla, yaklaşık 1,5 kat artış göstermiştir (Tablo: 2). 2007 yılına kadar Türkiye'nin Kuzey Afrika'dan yaptığı ithalat her yıl Türkiye'nin kuzey Afrika'ya yaptığı ihracatın üzerinde seyrederken, bu eğilimin 2007 yılıyla tersine döndüğü bu yıldan günümüze her yıl bölgeye ihracatın bölgeden ithalatın üzerinde seyrettiği gözlenmektedir. Türkiye'nin dış ticaret verileri Afrika özelinde incelendiğinde; Türkiye'nin Afrika kıtasıyla yaptığı toplam ticaretin yaklaşık %70'ini Kuzey Afrika ülkeleri ile gerçekleştirdiği görülmektedir (Sümer, 2014: 9).

Tablo 2. Türkiye'nin Kuzey Afrika'yla Dış Ticaretinin Gelişimi (2000-2013, Milyon Dolar)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
İhracat	1.087	2.544	3.097	4.030	5.850	7.445	7.025	6.701	9.448	10.046
İthalat	2.257	4.212	4.878	3.616	5.267	3.542	4.306	3.342	3.338	3.508
Dış Ticaret Hacmi	3.344	6.756	7.975	7.646	11.117	10.987	11.331	11.714	15.487	13.554

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (Erişim Tarihi: 17.02.2014).

2013 yılı itibarıyla Türkiye'nin Kuzey Afrika bölgesinde en fazla ticaret yaptığı ülkenin Mısır olduğu görülmektedir. Bu ülkeyi sırasıyla Libya, Cezayir, Fas ve Tunus izlemektedir. Mısır'ın Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmindeki payının %1,2, Türkiye'nin Kuzey Afrika ile dış ticaretindeki payının ise yaklaşık olarak %35,6 düzeyinde olduğu görülmektedir. (Tablo: 3).

Tablo 3. 2013 Yılı İtibarıyla Türkiye'nin Dış Ticaretinde Kuzey Afrika Ülkelerinin Payı

Ülkeler	Türkiye ile Dış Ticareti (Milyon Dolar)	Türkiye'nin Toplam Dış Ticaret Hacmindeki Payı (%)	Türkiye'nin Kuzey Afrika Bölgesi ile Dış Ticaretindeki Payı (%)
Mısır	4.831	1,2	35,6
Libya	3.058	0,8	22,5
Cezayir	2.717	0,7	20,0
Fas	1.766	0,4	13,0
Tunus	1.182	0,3	8,7
Toplam	13.554	3,3	100

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (Erişim Tarihi: 28.02.2014).

2013 yılı itibarıyla Türkiye'nin Kuzey Afrika'ya bölgesine yaptığı ihracatın bölge ülkelerine dağılımına bakıldığında, en yüksek payın yaklaşık %32 ile Mısır'a ait olduğu görülmektedir. Bu ülkeyi sırasıyla, Libya, Cezayir, Fas ve Tunus izlemektedir. Türkiye'nin Kuzey Afrika bölgesinden yaptığı ithalatın bölge ülkelerine dağılımına bakıldığında da yine en yüksek pay yaklaşık %46,5 ile Mısır'a aittir. Mısır'ı sırasıyla Cezayir, Fas, Libya ve Tunus izlemektedir. Türkiye'nin toplam ihracatında Kuzey Afrika'nın payı yaklaşık olarak %6,6 iken, toplam ithalatındaki payı ise yaklaşık olarak %1,3 düzeyindedir. Türkiye'nin toplam ihracatında %1'in üzerinde paya sahip olan Kuzey Afrika bölgesi ülkeleri Mısır, Libya ve Cezayir iken, Türkiye'nin toplam ithalatında Kuzey Afrika ülkelerinin hepsinin payının %1'in altında olduğu dikkat çekmektedir (Tablo: 4).

Tablo 4. 2013 Yılı İtibarıyla Türkiye'nin İhracat ve İthalatında Kuzey Afrika Ülkelerinin Payı

Ülkeler	Türkiye'nin Toplam İhracatındaki Payı (%)	Türkiye'nin Kuzey Afrika'ya İhracatındaki Payı (%)	Türkiye'nin Toplam İthalatındaki Payı (%)	Türkiye'nin Kuzey Afrika'dan İthalatındaki payı (%)
Mısır	2,10	31,88	0,64	46,43
Libya	1,81	27,44	0,18	8,66
Cezayir	1,31	19,93	0,28	20,35
Fas	0,78	11,88	0,22	16,30
Tunus	0,58	8,88	0,11	8,23
Kuzey Afrika	6,61		1,39	

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (Erişim Tarihi: 28.02.2014).

4. TÜRKİYE'NİN KUZAY AFRIKA ÜLKELERİ İLE DIŞ TİCARETİ

Bu bölümde Türkiye'nin Kuzey Afrika ülkeleriyle dış ticaretinin ikibin yılından günümüze gelişimi ve Türkiye ile bölge ülkeleri arasında nasıl bir ticaret desenin geçerli olduğu tekil ülke düzeyinde incelenecektir.

4.1. Türkiye-Mısır Dış Ticareti

Mısır Afrika kıtasında Güney Afrika Cumhuriyeti ve Nijerya'dan sonra üçüncü büyük ekonomidir. Gelişmekte olan Mısır ekonomisi önemli ölçüde dış ticaret açığı vermekle birlikte, bu açık, turizm, Süveyş Kanalı ve işçi gelirleriyle kapatılmaya çalışılmaktadır. Ülke ekonomisinin en önde gelen sektörleri petrol sanayi, hazır giyim ve tekstildir. Bu sektörleri çelik, çimento, kimya ve ilaç sektörleri izlemektedir. Turizm, doğal gaz ve Süveyş Kanalı gelirleri ekonominin lokomotifi durumundadır (Taştepe Bilgi, 2013: 3).

2005-2012 yılları arasında ortalama olarak %5 büyüyen Mısır'ın 2012 yılı itibariyle GSYİH' sının 257 milyar dolar olduğu görülmektedir. 2012 yılı itibarıyla 69 milyar dolarlık ithalatıyla dünyanın en büyük 44. ithalatçısı, 29 milyar dolarlık ihracatıyla da dünyanın en büyük 66. ihracatçısı durumundadır (WTO, 2013: 60).

2012 yılı verilerine göre, Mısır'ın en fazla ihracat yaptığı ülke İtalya'dır. Bu ülkeyi Hindistan, ABD, S. Arabistan, Türkiye ve Libya izlemektedir. Mısır'ın en fazla ithalat yaptığı ülke ise, Çin Halk Cumhuriyetidir. Çin'den sonra en fazla ithalat yapılan ülkeler ise, ABD, Almanya, Rusya, Ukrayna ve Türkiye olarak sıralanmaktadır. Türkiye, Mısırın en fazla ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında beşinci, en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında ise, altıncı sırada yer almaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014a:7).

Mısır'ın en fazla ihraç ettiği ürün grubu mineral yakıtlardır. Ülke ihracatının yaklaşık üçte biri (%30,2) mineral yakıtlardan oluşmaktadır. Kıymetli taş ve madenler, gübreler, plastik-kauçuk ve mamulleri ile elektrikli makine ve cihazlar en fazla ihraç edilen diğer ürün grupları olarak sıralanmaktadır. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubu yine mineral yakıtlardan oluşurken, bu ürün grubunu nükleer reaktör, makine ve cihazlar, hububat, demir-çelik, elektrikli makine ve cihazlar izlemektedir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014a: 6).

Türkiye ile Mısır arasındaki ticaretin 2000 yılından günümüze seyri tablo 5'te sergilenmektedir. 2000-2013 arasında Türkiye'nin Mısır'la dış ticareti yaklaşık 9 kat artış göstererek, 517 milyon dolar düzeyinden 4 milyar 830 milyon dolar düzeyine yükselmiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin Mısır'a ihracatı da yaklaşık 8,5 kat

artmıştır. Sözkonusu dönemdeki her yılda Türkiye'nin Mısır'a ihracatı, bu ülkeden ithalatının üzerinde gerçekleştiğinden dış ticaret dengesi Türkiye lehine fazla vermektedir. Türkiye ile Mısır arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması'nın Mart 2007'de yürürlüğe girmesiyle, Mısır'ın Türk meşeli ürünlere uyguladığı gümrük vergilerinin kademeli olarak indirilmesinin kararlaştırılması ve Türkiye'nin Mısır'a başlattığı Ro-Ro seferleri Türkiye'nin Mısır'a ihracatının daha da artmasına yol açacaktır (Berksoy, 2012: 113).

Tablo 5. Türkiye-Mısır Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	376	141	517	235
2001	421	92	513	329
2002	326	118	444	208
2003	346	189	535	157
2004	473	255	728	218
2005	687	267	954	420
2006	709	393	1.102	316
2007	903	653	1.556	250
2008	1.426	886	2.312	540
2009	2.599	642	3.241	1.957
2010	2.251	926	3.177	1.325
2011	2.759	1.382	4.141	1.377
2012	3.680	1.342	5.022	2.338
2013	3.201	1.629	4.830	1.572

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (Erişim Tarihi: 25.04.2014).

2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin Mısır'a en fazla ihraç ettiği ürün grubu, petrol ve petrolden elde edilen ürünlerdir. Bu ürünlerin bu ülkeye yapılan toplam ihracattaki payı %41,4'tür. Türkiye'nin Mısır'dan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise tekstil ürünleridir. Bu ürün grubunun Türkiye'nin Mısır'dan yaptığı toplam ithalat içerisindeki payı ise %15,7 civarındadır. En çok ticareti yapılan ürünler açısından bakıldığında Türkiye Mısır ticaretinde endüstri içi ticaretin önemli bir yer işgal ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim, petrol, petrolden elde edilen ürünler, demir ve çelik, tekstil ürünleri ve giyim eşyası ürün grupları Türkiye'nin Mısır'a toplam ihracatının %64,2'sini oluştururken, aynı ürün grupları Türkiye'nin Mısır'dan toplam ithalatının %42,5'ini teşkil etmektedir (Tablo: 6).

Tablo 6. Türkiye'nin Mısır'a İhracatındaki ve Mısır'dan İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2012)

İhracattaki İlk 10 Ürün			İthalattaki İlk 10 Ürün		
Ürün Adı	Değer (milyon dolar)	Pay (%)	Ürün Adı	Değer (milyon dolar)	Pay (%)
Petrol, Petrolden Elde Edilen Ürünler	1.525	41,4	Tekstil Ürünleri	211	15,7
Demir ve Çelik	533	14,4	Petrol, Petrolden Elde Edilen Ürünler	188	14,0
Tekstil Ürünleri	264	7,1	İlk Şekillerde	171	12,7

			Plastikler		
Demir, Çelik, Bakır, Nikel, Alüminyum ve Diğer Adi Metallerden Eşya	130	3,5	İnorganik Kimyasal Ürünler	161	11,9
Elektrik Makineleri, Cihazları ve Aletleri	104	2,8	Giyim Eşyası ve Bunların Aksesuarları	88	6,5
Kağıt, Karton ve Kağıt Hamurundan Eşya	91	2,4	Başka Yerde Belirtilmeyen Kimyasal Maddeler ve Ürünler	82	6,1
Giyim Eşyası ve Bunların Aksesuarları	85	2,3	Demir ve Çelik	79	5,8
Diğer Genel Endüstri Makine/Cihazların Aksamları	81	2,2	Organik Kimyasal Ürünler	50	3,7
Meyve ve Sebzeler	76	2,0	Mineral Kimyasal Gübreler	47	3,5
Kauçuk ve Kauçuktan Eşya	66	1,7	Demir İhtiva Etmeyen Madenler	42	3,1
Liste Toplamı	2.953	80,2	Liste Toplamı	1.119	83,3
Ülke toplamı	3.680	100,0	Ülke Toplamı	1.342	100,0

Kaynak TÜİK, <http://rapor.tuik.gov.tr/rwservlet?diŝticaretdb2=&report=IHT0130.RDF&p-ko...> (Erişim tarihi: 26.06.2014)

Türkiye ile Mısır arasındaki ticarete günümüz itibariyle en önemli ürün inŝaat demiridir. Küresel krizin dünya ticaretini kısıtladığı 2009 yılında dahi Türkiye'nin Mısır'a, yaklaşık olarak 1 milyar dolarlık inŝaat demiri ihraç etmesi önemli bir gelişmedir. Mısır'ın inŝaat demiri üretimi, talebini karşılayacak düzeyde değildir. Hızla çoğalan genç bir nüfusa sahip bulunan ülkede, orta gelir düzeyinde bulunanların sayısının ve kentleşmenin giderek artması nedeniyle büyük bir konut ihtiyacı bulunmaktadır. Gelecek 10-15 yıllık dönemde her yıl ortalama 600-800 bin konut üretileceği tahmin edilmektedir. Şu an itibariyle ülkede 3 milyon konut eksiği bulunduğu ifade edilmektedir. Mevcut durumda üretilen konutlar, hızla artan nüfus göz önüne alındığında ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktır. Ülkenin büyük konut ihtiyacının uzun yıllar devam edecek olması göz önüne alındığında, Mısır'ın inŝaat demiri ithal etmeye devam edeceği anlaşılmaktadır (Taştepe Bilgi, 2013: 23).

4.2. Türkiye-Libya Dış Ticareti

Libya, küçük nüfusu ve enerji sektöründen elde edilen gelirler sayesinde kişi başına düşen milli gelir bakımından Afrika'nın en zengin ülkelerinden biridir. Ülke ekonomisinin temel belirleyicisi hidrokarbonlardır. Ülkenin ihracat gelirlerinin %95'i, kamu gelirlerinin %90'ı ve GSMH'sının %25'i hidrokarbonlardan (petrol, doğalgaz) oluşmaktadır (Sezgin, 2013a: 4).

2005-2009 yılları arasında ortalama olarak %4 büyüyen Libya'nın 2009 yılı itibarıyla GSYİH' sının 62 milyar dolar olduğu görülmektedir¹. 2012 yılı itibarıyla 62 milyar dolarlık ihracatıyla dünyanın en büyük 53. ihracatçısı, 23 milyar dolarlık ithalatıyla da dünyanın en büyük 73. ithalatçısı durumundadır. Dış ticaretin GSYİH'ya oranının %96 düzeyinde olduğu Libya ekonomisi, dışa açık bir ekonomi manzarası çizmektedir (WTO, 2013: 109).

2012 yılı verilerine göre, Libya'nın en fazla ihracat yaptığı ülke İtalya'dır. Bu ülkeyi Almanya, Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa ve İspanya izlemektedir. Libya'nın en fazla ithalat yaptığı ülke yine İtalya'dır. İtalya'dan sonra en fazla ithalat yapılan ülkeler ise, Çin Halk Cumhuriyeti, Türkiye, Mısır, G. Kore ve Yunanistan olarak sıralanmaktadır. Türkiye, Libya'nın en fazla ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında onsekizinci, en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında ise, üçüncü sırada yer almaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014b: 7).

Libya'nın en fazla ihraç ettiği ürün grubu mineral yakıtlar ve mineral yağlardır. Ülke ihracatının hemen hemen tümü (%99,4) mineral yakıtlardan ve mineral yağlardan oluşmaktadır. Demir çelik ve inci, kıymetli taş ve metal mamulleri ihraç edilen diğer ürün grupları olarak sıralanmaktadır. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubu yine mineral yakıtlardan ve mineral yağlardan oluşurken, bu ürün grubunu motorlu kara taşıtları, nükleer reaktörler, elektrikli makine ve cihazlar ve hububat izlemektedir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014b: 6).

Türkiye ile Libya arasındaki ticaretin 2000 yılından günümüze seyri tablo 7'de sergilenmektedir. İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 2000 yılında 881 milyon dolar düzeyinde iken, bu rakamın 2013 yılı itibarıyla yaklaşık 3,5 kat artarak 3 milyar 57 milyon dolar düzeyine yükseldiği görülmektedir. Keza, Türkiye'nin, Libya'ya ihracatı 2000 yılındaki 96 milyon dolar düzeyinden yaklaşık 28,5 kat artışla 2013 yılı itibarıyla 2 milyar 753 milyon dolar düzeyine yükselmiştir. 2000-2013 döneminde Türkiye'nin Libya'ya ihracatının önceki yıla göre azaldığı yıllar 2001 ve 2011 yıllarıdır. İlk yıl Türk ekonomisinin kriz yılı ikinci yıl ise Libya'da siyasi istikrarsızlığın en üst düzeyde olduğu yıl olarak dikkati çekmektedir. Diğer yıllarda Türkiye'nin bu ülkeye ihracatının önceki yıla göre arttığı görülmektedir. Türkiye'nin Libya ile dış ticaret dengesi 2000 ve 2001 yıllarında açık verirken, 2002 yılından günümüze her yıl fazla vermiştir.

---

¹ Ülkedeki siyasi karışıklık ve belirsizlikler dolayısıyla 2009 sonrası GSYİH rakamları gerçekçi değildir.

Tablo 7. Türkiye-Libya Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	96	786	882	-690
2001	67	848	915	-781
2002	165	42	207	123
2003	255	68	323	187
2004	337	83	420	254
2005	384	195	579	189
2006	489	241	730	248
2007	643	260	903	383
2008	1.074	336	1.410	738
2009	1.799	357	2.156	1.442
2010	1.932	426	2.358	1.506
2011	748	140	888	608
2012	2.140	416	2.556	1.722
2013	2.753	304	3.057	2.449

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (.Erişim Tarihi: 25.04.2014).

2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Libya'ya ihracatında ilk sırayı demir ve çelik ürün grubu almaktadır. Bu ürünlerin bu ülkeye yapılan toplam ihracattaki payı %16,5'tir (Tablo:8).

Tablo 8. Türkiye'nin Libya'ya İhracatındaki ve Libya'dan İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2012)

<i>İhracattaki İlk 10 Ürün</i>			<i>İthalattaki İlk 10 Ürün</i>		
<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>	<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>
Demir ve Çelik	354	16,5	Petrol, Petrolden Elde Edilen Ürünler	218	52,4
Elektrik Makineleri, Cihazları ve Aletleri	202	9,4	Petrol Gazları, Doğal Gaz ve Diğer Mamul Gazlar	72	17,3
Tekstil Ürünleri	181	8,4	Demir ve Çelik	61	14,6
Mobilya	165	7,7	Altın, Parasal Olmayan (altın madeni ve konsantreleri hariç)	50	12,0
Başka Yerde Belirtilmeyen Çeşitli Mamul Eşyalar	137	6,4	İşlenmemiş Kösele, Deri, Kürk	3	0,7
Demir, Çelik, Bakır, Nikel, Alüminyum ve Diğer Adi Metallerden Eşya	120	5,6	Demir İhtiva Etmeyen Madenler	2,4	0,5
Hububat ve Hububat Ürünleri	117	5,4	Balıklar ve Diğer Deniz Ürünleri	2	0,4
Taş, Alçı, Çimento, Amyant, Cam, Seramik vb Maddeden Eşya.	101	4,7	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer Eşyalar ve Para	1,3	0,3
Giyim Eşyası ve Bunların Aksesuarları	99	4,6	Demir, Deniz, Havayolu Taşıtları ile	1,1	0,2

			Bunların Aksam ve Parçaları		
İlk Şekilde Olmayan Plastikler	62	2,8	Metal Cevherleri, Döküntüleri, Hurdaları	0,7	0,1
Liste Toplamı	1.538	71,8	Liste Toplamı	411,5	98,9
Ülke toplamı	2.140	100,0	Ülke Toplamı	416	100,0

Kaynak TÜİK, <http://rapor.tuik.gov.tr/rwservlet?diŝticaretb2=&report=IHT0130.RDF&p-ko...> (Erişim tarihi: 26.06.2014).

Bölgede yer alan Türk müteahhit firmalarının da bolluğu bu sektöre ilişkin ciddi bir talebin varlığını göstermektedir. Libya’da faaliyet gösteren Türk müteahhitlik firmalarının üstlendiği projelerin tutarı 15 milyar dolar civarındadır (Ergün ve İnanlı: 2011: 5). Türkiye’nin Libya’dan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise petrol, petrolden elde edilen ürünlerdir. Bu ürün grubunun Türkiye’nin Libya’dan’ yaptığı toplam ithalat içerisindeki payının %52,4 olduğu görülmektedir. Bu ürün grubuna Türkiye’nin Libya’dan en fazla ithal ettiği ikinci ürün grubu olan petrol gazları, doğal gaz ve diğer mamul gazlar dâhil edildiğinde, Türkiye’nin Libya’dan ithalatının yaklaşık %70’inin petrol ve doğalgaz temelli doğal kaynak ürünleri olduğu gözükmektedir (Tablo: 8).

4.3. Türkiye-Cezayir Dış ticareti

Cezayir, büyük doğalgaz yataklarına ve diğer hidrokarbonlara sahip, alt orta gelirli bir ülkedir. Hidrokarbonlar sektörü ekonominin temel taşı olup, ülke ihracat gelirlerinin %98’ini ve GSYİH’sının yaklaşık %46’sını sağlamaktadır (Sezgin, 2013b: 3). Dünyada onuncu en büyük doğal gaz rezervlerine sahip olan Cezayir, dünyanın altıncı büyük doğalgaz ihracatçısıdır. Petrol rezervleri bakımından da dünyanın en büyük on altıncı ülkesidir (Sümer, 2014: 45).

2005-2012 yılları arasında ortalama olarak %3 büyüyen Cezayir’in 2012 yılı itibarıyla GSYİH’ sının 208 milyar dolar olduğu görülmektedir. 2012 yılı itibarıyla 71 milyar dolarlık ihracatıyla dünyanın en büyük 50. ihracatçısı, 47 milyar dolarlık ithalatıyla da dünyanın en büyük 54. ithalatçısı durumundadır. (WTO, 2013: 9).

2012 yılı verilerine göre, Cezayir’in en fazla ihracat yaptığı ülke ABD’dir. Bu ülkeyi İtalya, İspanya, Fransa ve Kanada izlemektedir. Cezayir’in en fazla ithalat yaptığı ülke ise, Fransa’dır. Fransa’dan sonra en fazla ithalat yapılan ülkeler ise, Çin Halk Cumhuriyeti, İtalya, İspanya ve Almanya olarak sıralanmaktadır. Türkiye, Cezayir’in en fazla ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında dokuzuncu, en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında ise, yedinci sırada yer almaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014c: 6).

Cezayir'in en fazla ihraç ettiği ürün grubu mineral yakıt ve yağlardır. Ülke ihracatının hemen hemen tümü (%98,4) sözkonusu ürünlerden oluşmaktadır. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubunu ise, motorlu kara taşıtları oluştururken, elektriksiz makine ve cihazlar, demir çelik ve elektrikli makineler ve cihazlar izlemektedir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014c: 5).

Türkiye ile Cezayir arasındaki ticaretin 2000 yılından günümüze seyri tablo 9'da sergilenmektedir. Türkiye'nin Cezayir'e ihracatı 2000 yılındaki 383 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 5 kat artışla 2013 yılında 2 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Diğer taraftan kayıt dışı ekonomi kapsamında değerlendirilen bavlul ticareti yoluyla da yıllık yaklaşık 100-150 milyon dolar tutarında bir ihracat gerçekleştirildiği tahmin edilmektedir. Bunun yanı sıra İspanya, Fransa ve İtalya limanları üzerinden ülkemiz menşeli malların re-export yoluyla veya Magrep Birliği üyesi ülkelere transit olarak Cezayir'e geldiği ve bu ticaretin yıllık toplamının yaklaşık 300-350 milyon dolar civarında bir rakama ulaştığı tahminleri sözkonusudur (Turkishtime, 2013: 14). Cezayir'den ithalat ise, 2013 yılı itibarıyla 714 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu rakamın 2000 yılındaki 1,1 milyar dolarlık ithalat seviyesinden daha düşük olduğu dikkat çekmektedir. 2000'li yılların başlarında Cezayir'le ticaretinde genellikle açık veren Türkiye'nin 2000'li yılların ortalarından itibaren sürekli fazla verdiği gözlenmektedir.

Tablo 9. Türkiye-Cezayir Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	383	1.192	1.575	-809
2001	421	1.063	1.484	-642
2002	514	558	1.072	-44
2003	573	501	1.074	72
2004	806	626	1.432	180
2005	807	862	1.669	-55
2006	1.020	719	1.739	301
2007	1.231	944	2.175	287
2008	1.613	1.588	3.201	25
2009	1.780	769	2.549	1.011
2010	1.504	1.068	2.572	436
2011	1.470	1.150	2.620	320
2012	1.813	925	2.738	888
2013	2.003	714	2.717	1.289

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (Erişim Tarihi: 30.02.2014).

2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Cezayir'e ihracatında ilk sırayı motorlu kara taşıtları almaktadır. Bu ülkeye yapılan toplam ihracatın yaklaşık beşte birini kara ulaşım araçları oluşturmaktadır. Bu ürün grubundan sonra en çok ihraç edilen ürün grupları, demir ve çelik, elektrikli makine ve cihazlar ve metallere nihai ürünler olarak sıralanmaktadır. Türkiye'nin Cezayir'den en fazla ithal ettiği ürün grubu ise,

petrol gazları, doğal gaz ve diğer gazlar grubudur. Bu ürün grubunu, petrol ve petrolden elde edilen ürünler takip etmektedir. Bu iki ürün grubunun Türkiye'nin Cezayir'den yaptığı toplam ithalat içerisindeki payının oldukça yüksek (yaklaşık %98) olduğu görülmektedir (Tablo: 10). Türkiye genellikle Cezayir'e imalat ürünleri satmakta bu ülkeden ise doğal kaynak ürünleri satın almaktadır.

Tablo 10. Türkiye'nin Cezayir'e İhracatındaki ve Cezayir'den İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2012)

<i>İhracattaki İlk 10 Ürün</i>			<i>İthalattaki İlk 10 Ürün</i>		
<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>	<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>
Motorlu Kara Taşıtları	392	21,6	Petrol Gazları, Doğal Gaz ve Diğer Gazlar	846	91,4
Demir ve Çelik	211	11,6	Petrol, Petrolden Elde Edilen Ürünler	58	6,2
Elektrik Makine ve Cihazlar	152	8,3	Mineral Kimyasal Gübreler	7	0,7
Metallerden Nihai Ürünler	127	7,0	Hayvansal ve Bitkisel Gübreler	3	0,3
Giyim Eşyası ve Aksesuarları	117	6,4	Giyim Eşyası ve Bunların Aksesuarları	2	0,2
Tekstil Ürünleri	98	5,4	İşlenmiş Deri ve Köseleler	1,7	0,1
Değişik Sanayi Kollarında Kullanılan Makine ve Cihazlar	94	5,1	İnorganik Kimyasal Ürünler	1,5	0,1
Belirli Sanayi Kollarında Kullanılan Makine ve Cihazlar	90	4,9	Altın, Parasal Olmayan (Altın Madeni ve Konsantreleri Hariç)	1,4	0,1
Metal İşleme Makineleri	50	2,7	Kağıt-Karton ve Kağıt-Karton Esaslı Mamuller	0,3	0,0
Metal Dışı Mineral Mamuller	37	2,0	Demir İhtiva Etmeyen Madenler	0,3	0,0
Liste Toplamı	1.368	75,4	Liste Toplamı	921,2	99,5
Ülke Toplamı	1.813	100,0	Ülke Toplamı	925	100,0

Kaynak: TÜİK, <http://rapor.tuik.gov.tr/rwservlet?disticaretdb2=&report=IHT0130.RDF&p-ko...> (Erişim tarihi: 26.06.2014)

4.4. Türkiye-Fas Dış Ticareti

Dünya'nın en büyük fosfat yataklarına sahip olan Fas, ekonomisini tarım, imalat, balıkçılık ve turizm sektörü gelirleri ve dış ülkelerde çalışan Faslıların ülkeye getirdikleri dövizlerle ayakta tutmaktadır. Orta gelir düzeyinde bir ülke olan Fas'ta son on yılda ekonominin tarım ve fosfat sektörlerine bağımlılığı azalmış, imalat ve hizmet sektörlerinin GSYH'daki payları artmıştır. (Özden, 2013: 3).

2005-2012 yılları arasında ortalama olarak %5 büyüyen Fas'ın 2012 yılı itibariyle GSYİH'ının 96 milyar dolar olduğu görülmektedir. 2012 yılı itibarıyla 21,5 milyar

dolarlık ihracatıyla dünyanın en büyük 71. İhracatçısı, 44,5 milyar dolarlık ithalatıyla da dünyanın en büyük 56. İthalatçısı durumundadır. (WTO, 2013: 128).

2012 yılı verilerine göre, Fas'ın en fazla ihracat yaptığı ülke Fransa'dır. Bu ülkeyi, İspanya, Brezilya, Hindistan ve ABD izlemektedir. Fas'ın en fazla ithalat yaptığı ülke ise, İspanya'dır. İspanya'dan sonra, en fazla ithalat yapılan ülkeler, Fransa, Çin Halk Cumhuriyeti, ABD ve S. Arabistan olarak sıralanmaktadır. Türkiye, Fas'ın en fazla ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında onuncu, en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında ise, dokuzuncu sırada yer almaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014d: 7).

Fas'ın en fazla ihraç ettiği ürün grubu elektrikli makine ve cihazlardır. Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları ve gübreler diğer başlıca ihraç ürünleridir. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubunu ise, mineral yakıtlar ve yağlar oluştururken, bu ürünü nükleer reaktörler, ve elektrikli makine ve cihazlar izlemektedir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014d: 6).

Tablo 11'den izlenebileceği gibi, Türkiye'nin Fas'a ihracatı 2000 yılındaki 70 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 17 kat artışla 2013 yılında 1 milyar dolar seviyesini aşmıştır. 2000-2013 arasında sadece 2009 yılı hariç olmak üzere Türkiye'nin Fas'a ihracatının her yıl bir önceki yıla göre arttığı gözlenmektedir. Fas'tan ithalat ise, 2000 yılındaki 72 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 8 kat artışla 572 milyon dolar seviyesine yükselmiştir. 2000-2013 arasında Fas'tan ithalatın bir önceki yıla göre azaldığı yıllar Türkiye'nin söz konusu dönemde sırasıyla %5,7 ve %4,8 küçüldüğü 2001 ve 2009 yıllarıdır (T.C. Ekonomi Bakanlığı: 2013: 109). 2000-2013 arasında Türkiye ile Fas ticaretinde 2000 yılı dışında ticaret dengesinin Türkiye lehine olduğu görülmektedir.

Tablo 11. Türkiye-Fas Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	70	72	142	-2
2001	98	38	136	60
2002	138	68	206	70
2003	180	76	256	104
2004	330	105	435	225
2005	370	143	513	223
2006	551	173	724	378
2007	721	198	919	523
2008	957	360	1.317	597
2009	600	234	834	366
2010	623	396	1.019	227
2011	920	419	1.339	501
2012	1.016	429	1.445	583
2013	1.193	572	1.765	621

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...>(Erişim Tarihi: 30.02.2014).

2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Fas'a ihracatında ilk sırayı tekstil ürünleri almaktadır. Bu ülkeye yapılan toplam ihracatın yaklaşık beşte birini tekstil ürünleri oluşturmaktadır. Bu ürün grubundan sonra en çok ihraç edilen ürün grupları, demir ve çelik, motorlu kara taşıtları ve elektrik makine ve cihazları olarak sıralanmaktadır. Türkiye'nin Fas'dan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise, inorganik kimyasallardır. Türkiye'nin bu ülkeden ithalatının yaklaşık üçte birini inorganik kimyasallar oluşturmaktadır. Bu ürün grubunu, hayvansal ve bitkisel gübreler ile demir ihtiva etmeyen madenler takip etmektedir. (Tablo: 12)

Tablo 12. Türkiye'nin Fas'a İhracatındaki ve Fas'dan İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2012)

<i>İhracattaki İlk 10 Ürün</i>			<i>İthalattaki İlk 10 Ürün</i>		
<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>	<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>
Tekstil Ürünleri	213	20,9	İnorganik Kimyasal Ürünler	125	29,1
Demir ve Çelik	160	15,7	Hayvansal ve Bitkisel Gübreler	68	15,8
Motorlu Kara Taşıtları	139	13,6	Demir İhtiva Etmeyen Madenler	42	9,7
Elektrik Makineleri, Cihazları	76	7,4	Giyim Eşyası ve Bunların Aksesuarları	42	9,7
Demir, Çelik, Bakır, Nikel, Alüminyum ve Diğer Adi Metallerden Eşya	68	6,6	Kâğıt Hamuru ve Kullanılmış Kâğıt	28	6,5
Diğer Genel Endüstri Makine/Cihazların Aksamları	50	4,9	Petrol, Petrolden Elde Edilen Ürünler	25	5,8
Başka Yerde Belirtilmeyen Çeşitli Mamul Eşyalar	42	4,1	Altın, Parasal Olmayan (Altın Madeni ve Konsantreleri Hariç)	23	5,3
Özelliği Olan Belirli Sanayiler İçin Makineler ve Aksamları	32	3,1	Elektrik Makineleri, Cihazları	20	4,6
Kauçuk ve Kauçuktan Eşya	23	2,2	Motorlu Kara Taşıtları	17	3,9
Hububat, Hububat Ürünleri	20	1,9	Tekstil Ürünleri	6	1,3
Liste Toplamı	823	81,0	Liste Toplamı	376	87,6
Ülke Toplamı	1.016	100,0	Ülke Toplamı	429	100,0

Kaynak: TÜİK, <http://rapor.tuik.gov.tr/rwservlet?disticaretdb2=&report=IHT0130.RDF&p-ko...> (Erişim tarihi: 26.06.2014)

4.5. Türkiye-Tunus Dış Ticareti

Tunus ekonomisi, tarımdan, madencilğe, petrolden turizme kadar uzanan geniş bir yelpazeye sahiptir. Dünya fosfat üretiminde ilk sıraları alan Tunus, fosfatı işleyerek

fosforik asit ve gübreye dönüştürmektedir. Ülkede petrol ve gaz üretilmektedir. İmalat sektöründe ise, tekstil ve deri ürünleri en önemli ihrac kalemlerini oluşturmaktadır. Üretimde ve ihracatta fosfatın ve petrolün ağırlığının giderek azaldığı ülkede tekstil, gıda işleme ve elektrikli ürünlerin ağırlığının ise, giderek arttığı gözlenmektedir (Sümer, 33).

2005-2012 yılları arasında ortalama olarak %3 büyüyen Tunus'un 2012 yılı itibariyle GSYİH' sının 45,6 milyar dolar olduğu görülmektedir. 2012 yılı itibarıyla 17 milyar dolarlık ihracatıyla dünyanın en büyük 74. ihracatçısı, 24,5 milyar dolarlık ithalatıyla da dünyanın en büyük 70. ithalatçısı durumundadır. (WTO, 2013: 185).

2012 yılı verilerine göre, Tunus'un en fazla ihracat yaptığı ülke Fransa'dır. Bu ülkeyi, İtalya, Almanya, ABD ve İspanya izlemektedir. Tunus'un en fazla ithalat yaptığı ülke ise Fransa'dır. Fransa'dan sonra, en fazla ithalat yapılan ülkeler, İtalya, Almanya, Çin ve İspanya olarak sıralanmaktadır. Türkiye, Tunus'un en fazla ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında on dördüncü, en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında ise, sekizinci sırada yer almaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014e: 6). Tunus'un en fazla ihrac ettiği ürün grubu elektrikli makine ve cihazlardır. Mineral yakıtlar ve yağlar, örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları ve örme giyim eşyası ve aksesuarları, diğer başlıca ihrac ürünleridir. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubunu ise, mineral yakıt ve yağlar oluştururken, bu ürün grubunu elektrikli makine ve cihazlar, nükleer reaktörler ve motorlu kara taşıtları izlemektedir T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014e: 5).

Tablo 13'den izlenebileceği gibi, Türkiye'nin Tunus'a ihracatı 2000 yılındaki 162 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 5,5 kat artışla 2013 yılında 892 milyon dolar seviyesini yükselmiştir.

Tablo 13. Türkiye-Tunus Dış Ticareti (2000-2012, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	162	65	227	97
2001	141	73	214	68
2002	121	72	193	49
2003	220	98	318	122
2004	256	100	356	156
2005	295	117	412	178
2006	325	150	475	175
2007	530	230	760	300
2008	778	365	1.143	413
2009	646	235	881	411
2010	714	281	995	433
2011	802	250	1.052	552
2012	797	196	993	601
2013	892	289	1.181	603

Kaynak: <http://ekonomi.gov.tr/index...> (Erişim Tarihi: 30.02.2014).

2000-2013 arasında 2001, 2002 ve 2009 yılları dışında diğer yıllarda Türkiye'nin Tunus'a ihracatının her yıl bir önceki yıla göre arttığı gözlenmektedir. Tunus'tan ithalat ise, 2000 yılındaki 65 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 4,5 kat artışla 289 milyon dolar seviyesine yükselmiştir. 2000-2013 arasında Türkiye ile Tunus ticaretinde ticaret dengesinin sürekli Türkiye lehine olduğu görülmektedir.

Tablo 14'te, Tunus'la en fazla ticaretini yaptığımız ürünler verilmiştir.

Tablo 14. Türkiye'nin Tunus'a İhracatındaki ve Tunus'tan İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2012)

<i>İhracattaki İlk 10 Ürün</i>			<i>İthalattaki İlk 10 Ürün</i>		
<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>	<i>Ürün Adı</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>
Tekstil Ürünleri	168	21,0	Mineral Kimyasal Gübreler	68	34,6
Motorlu Kara Taşıtları	101	12,6	Petrol, Petrolden Elde Edilen Ürünler	34	17,3
Giyim Eşyası ve Bunların Aksesuarları	94	11,7	İnorganik Kimyasal Ürünler	24	12,2
Demir ve Çelik	60	7,5	Giyim Eşyası ve Bunların Aksesuarları	14	7,1
Demir, Çelik, Bakır, Nikel, Alüminyum ve Diğer Adi Metallerden Eşya	44	5,5	Elektrik Makineleri, Cihazları ve Aletleri	10	5,1
Elektrik Makineleri, Cihazları ve Aletleri	41	5,1	Tekstil Ürünleri	5	2,5
Özelliği Olan Belirli Sanayiler İçin Makineler ve Aksamları	34	4,2	Diğer Genel Endüstri Makine/Cihazların Aksamları	5	2,5
Diğer Genel Endüstri Makine/Cihazların Aksamları	25	3,1	Meyve ve Sebzeler	3	1,5
Başka Yerde Belirtilmeyen Çeşitli Mamul Eşyalar	22	2,7	Altın, Parasal Olmayan (Altın Madeni ve Konsantreleri Hariç)	2	1,0
Tütün ve Tütün Ürünleri	18	2,2	Başka Yerde Belirtilmeyen İşlenmiş Deri ve Köseleler	2	1,0
Liste Toplamı	607	76,1	Liste Toplamı	167	85,2
Ülke Toplamı	797	100,0	Ülke Toplamı	196	100,0

Kaynak: TÜİK, <http://rapor.tuik.gov.tr/rwservlet?diesticaretdb2=&report=IHT0130.RDF&p-ko...> (Erişim tarihi: 26.06.2014)

2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Tunus'a ihracatında ilk sırayı tekstil ürünleri almaktadır. Bu ürün grubu ihracatının Tunus'a yapılan toplam ihracattaki payı %21'dir. Tekstil ürünlerinden sonra en çok ihraç edilen ürün grupları, motorlu kara taşıtları ve giyim eşyası ve aksesuarları olarak sıralanmaktadır. Türkiye'nin

Tunus'tan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise, mineral kimyasal gübrelerdir. Türkiye'nin Tunus'tan yaptığı toplam ithalatın üçte birini mineral kimyasal gübreler oluşturmaktadır. Bu ürün grubundan sonra bu ülkeden en fazla ithal edilen ürün gurupları petrol, petrolden elde edilen ürünler ve inorganik kimyasal ürünler olarak sıralanmaktadır. (Tablo: 14).

5. SONUÇ

Son on yılda Afrika kıtasının dış ticaretinin gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkeler ortalamasından daha hızlı arttığı görülmektedir. Hernekadar Afrika dünya ticaretinde küçük bir yer işgal etse de dünya ticaretindeki payı giderek artmaktadır. Kıtanın geneli için geçerli olan bu durumun Kuzey Afrik'a bölgesi için de geçerli olduğu gözlenmektedir. Nitekim Kuzey Afrika bölgesinin dünya ihracatındaki payı 2000-2010 arası on yıllık dönemde önceki on yıla göre artış göstermiştir.

Kuzey Afrika bölgesinin ana ticaret ortağı Avrupa Birliği'dir. 2012 yılı itibariyle Kuzey Afrika'nın dış ticaretinin yaklaşık %51'i Avrupa Birliği ile gerçekleştirilmiştir. Bölgenin en fazla ihracat yapan ülkesi Cezayir, en fazla ithalat yapan ülkesi ise Mısır'dır. Keza bölgenin dış ticarete bağımlılığı en yüksek ülkesi Tunus, en düşük ülkesi ise, Mısır'dır.

2000-2013 arasında Türkiye'nin Kuzey Afrika'yla yaptığı dış ticarete yaklaşık 4 kat artış yaşanmıştır. Türkiye'nin bölgeyle dış ticaretinde önemli bir artış yaşanmasına rağmen, Türkiye'nin toplam dış ticaret hacminde bölgenin payının 2000 yılına göre artmadığı gözlenmektedir. 2013 yılı itibariyle Türkiye'nin toplam ihracatında Kuzey Afrika'nın payı yaklaşık olarak %6,6 iken, toplam ithalatındaki payı ise yaklaşık olarak %1,3 düzeyindedir. Aynı yıl itibariyle Türkiye'nin Kuzey Afrika bölgesinde en fazla ticaret yaptığı ülke Mısır'dır. Mısır'ın Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmindeki payı %1,2 iken, Türkiye'nin Kuzey Afrika ile dış ticaretindeki payı ise yaklaşık olarak %35,6 düzeyindedir.

2000-2013 arasında Türkiye'nin Mısır'la dış ticareti yaklaşık 9 kat, Mısır'a ihracatı da yaklaşık 8,5 kat artmıştır. Söz konusu dönemdeki her yılda dış ticaret dengesi Türkiye lehine fazla vermiştir. 2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin Mısır'a en fazla ihraç ettiği ürün grubu, petrol ve petrolden elde edilen ürünler iken Mısır'dan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise tekstil ürünleridir. Türkiye Mısır ticaretinde endüstri içi ticaret önemli bir yer işgal ettiğini söylemek mümkündür.

Türkiye'nin, Libya'ya ihracatı 2000-2013 yılları arasında yaklaşık 28,5 kat artış göstermiştir. Türkiye'nin Libya ile dış ticaret dengesi 2000 ve 2001 yıllarında açık verirken, 2002 yılından günümüze her yıl fazla vermiştir. 2012 verilerine göre,

Türkiye'nin, Libya'ya en fazla ihraç ettiği ürün grubu demir ve çelik, bu ülkeden en fazla ithal ettiği ürün grubu ise petrol, petrolden elde edilen ürünlerdir. Türkiye Libya'ya genellikle imalat ürünleri ihraç ederken petrol ve doğalgaz temelli doğal kaynak ürünleri ithal etmektedir.

2000-2013 arasında Türkiye'nin Cezayir'e ihracatı yaklaşık 5 kat artış göstermiştir. 2000'li yılların başlarında dış ticaret dengesi Türkiye aleyhine açık verirken, 2000'li yılların ortalarından itibaren sürekli Türkiye lehine fazla vermeye başlamıştır. 2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Cezayir'e en fazla ihraç ettiği ürün grubu motorlu kara taşıtlarıdır. Türkiye'nin Cezayir'den en fazla ithal ettiği ürün grubu ise, petrol gazları, doğal gaz ve diğer gazlar grubudur. Bu ürün grubunu, petrol ve petrolden elde edilen ürünler takip etmektedir. Bu iki ürün grubunun Türkiye'nin Cezayir'den yaptığı toplam ithalatın içerisindeki payının oldukça yüksek (yaklaşık %98) olduğu görülmektedir. Türkiye genellikle Cezayir'e imalat ürünleri satmakta bu ülkeden ise doğal kaynak ürünleri satın almaktadır.

2000-2013 arasında Türkiye'nin Fas'a ihracatı yaklaşık 17 kat, bu ülkeden ithalatı ise, yaklaşık 8 kat artış göstermiştir. Aynı dönemde Türkiye ile Fas ticaretinde 2000 yılı dışındaki diğer tüm yıllarda dış ticaret dengesi Türkiye lehine fazla vermiştir. 2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Fas'a en fazla ihraç ettiği ürün grubu tekstil ürünleri iken, en fazla ithal ettiği ürün grubu ise, inorganik kimyasallardır.

Türkiye'nin Tunus'a ihracatı 2000-2013 yılları arasında yaklaşık 5,5 kat artarken, aynı dönemde bu ülkeden ithalatı da yaklaşık 4,5 kat artış göstermiştir. Türkiye ile Tunus ticaretinde dış ticaret dengesi sürekli Türkiye lehine fazla vermektedir. 2012 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Tunus'a en fazla ihraç ettiği ürün grubu tekstil ürünleri iken, en fazla ithal ettiği ürün grubu mineral kimyasal gübrelerdir. Türkiye'nin Tunus'tan yaptığı toplam ithalatın üçte birini mineral kimyasal gübreler oluşturmaktadır.

Kuzey Afrika bölgesinde siyasi istikrarın sağlanmasıyla birlikte Türkiye'nin bölge ülkelerine ihracatının daha da artacağı söylenebilir. Bölgenin yeniden yapılanma sürecindeki ihtiyaçları dikkate alındığında, bölge ülkelerine ihraç potansiyeli en yüksek ürün grubu olarak demir ve çelik öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

BERKSOY, B. O, (2012) Sektörel Olarak Komşu Ülkelerde Türkiye'nin İhracat Potansiyeli, İstanbul Ticaret Odası Yayınları Yayın No: 2012-28. İstanbul.

EGÜN, K.Ö ve T. İNANLI (2011), Kuzey Afrika Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkisi, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Araştırma Raporu. Mart.

ÖZDEN, Y.S. (2013), Fas Ülke Raporu, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=6A92AD> (Erişim tarihi: 05.06.2014).

SEYİDOĞLU, H. (2009), Uluslararası İktisat, Geliştirilmiş 17. Baskı, Güzem-Can Yayınları, İstanbul.

SÜMER, G. (2014), Kuzey Afrika Pazarı Araştırması, www.fka.org.tr/ (14.02.2014)

SEZGİN, T. (2013a), Libya Ülke Raporu, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=609ABC9644> (Erişim tarihi: 01.06.2014).

SEZGİN, T. (2013b), Cezayir Ülke Raporu: Cezayir, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=6F96A48E5C849D> (Erişim tarihi: 05.05.2014).

TAŞTEPE BİLGİ, Z. (2013), Mısır Ülke Raporu, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=61376F9CE15C9D> (Erişim tarihi: 01.06.2014)

T.C. Ekonomi Bakanlığı (2014a), Ülke Sunumu: Mısır, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/B18692BD...> (Erişim tarihi: 11-06-2014).

T.C. Ekonomi Bakanlığı (2014b), Ülke Sunumu: Libya, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/B1782CBE...> (Erişim tarihi: 11-06-2014).

T.C. Ekonomi Bakanlığı (2014c), Ülke Sunumu: Cezayir, (<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/2120C8BD> ... (Erişim tarihi: 11-06-2014).

T.C. Ekonomi Bakanlığı (2014d) Ülke Sunumu: Fas, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/B131AOBD...>(Erişim tarihi: 11-06-2014).

T.C. Ekonomi Bakanlığı (2014e) Ülke Sunumu: Tunus, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/B1AOA66C...>(Erişim tarihi: 11-06-2014).

T.C. Ekonomi Bakanlığı, (2013), Dış Ticaret ve Başlıca Ekonomik Göstergeler 2012, Ankara, Şubat.

Türkishtime Global Export MENA (2013), “MENA Türkiye’yi Çağırıyor”, Haziran, <http://timakademi2023.org/wp-content/themes/a23/doc/...> (Erişim tarihi: 01.04.2014).

UNCTAD, (2013), Economic Development in Africa Report 2013 Intra-African Trade: Unlocking Private Sector Dynamism, United Nations.

WTO, (2013), Trade Profiles, www.wto.org/statistics (10.02.2014).

CRITIQUE OF CAPITAL CONTROLS IN THE AXIS OF EFFICIENCY-GROWTH AND FACTOR PRODUCTIVITY

Prof.Dr. Ekrem GÜL (Sakarya University) and Ünsal Ozan KAHRAMAN (Sakarya University)

Abstract

Behind the most important tip how to analyze an economic phenomenon, event or policy and how to deal with the matter and which tools to use, while a total combination of instruments belonging to the economic theory are available, lies the fact that the discussed phenomenon has a long or short term character. One of the most important lessons we take from the economic literature is that obstacles on price mechanism such as the long-term price rigidities and contracts are removed and so the curve of aggregate supply is detected to be quite upright and therefore the total demand (shifting left or right that is to say increase or decrease) does not have much effect on the output. This intuition provides us an insight in laying emphasis on supply-side and needing to find other ways to move the upright supply curve right. This classical price mechanism approach, which regards economy as a matrix of prices, in which a large number of goods and services are in the same kind, has two key categories: growth and efficiency. The main issue in this picture, where each supply creates its own demand, is to increase the total supply (or more precisely to shift the curve of the long-term potential total supply to the right) or to reach the most effective cost and resource allocation which maximize the social welfare, while supply is used as a data. At this point, a total tool of microeconomics borrowed from classical economics stand in front of us. One of the most important shortages in the literature of capital controls is the fact that such a primary distinction is often not made and the microeconomics aspect of the matter is often not be included.

1. Introduction

The main axis of the economic literature on capital controls is to read the problematic of capital controls through the principles of macroeconomics. However, limitation of macroeconomic analysis is quite obvious. The average-based approach used by this analysis cannot reflect the economic picture as a whole for some of the cases, events or economies. Let us assume that there is a list of the success of students on any course in a classroom and the average score on this list is 53 out of 100. Reducing the students' overall success to one number and representing that success with that number makes our job easier. And perhaps there are no students in this class that have a score of 53. However, this average can be compared with the past ones or with the average of the other classes and as a result meaningful analysis can be carried out for the success of teachers, the interests of the students or similar topics. However, a deeper analysis such as the distribution of the success of the

students in this class or the achievement trend of very successful or very unsuccessful students or the effect of successful and unsuccessful students on other students, requires to make a holistic assessment by discussing the students' status individually. So in some cases the microeconomics gap of the principles of macroeconomics or its limitation could come to the fore. Indeed, the real economy functions through micro-actors and channels. Average macroeconomic variables derived based on them, are only artificial variables to illustrate better the reality of field in our minds or make manageable. Therefore, flexible and holistic approach requires a consideration of the contents of microeconomics. Indeed, sectorial analyzes and even studies conducted on a company scale play an important role in order to better understand the globalizing and deepening markets and economies. As mentioned earlier, a tradition of thinking produced by the compromising of the economy literature indicates the relative importance of the micro-analysis in which growth and activity categories are discussed in the long-term when price mechanism gains flexibility. So that during this period, the macro analysis considering the potential output level to be constant, gives its position to the micro-analysis describing the changes of potential output based on the continuous evolution of the effectiveness and productivity axis as a result of micro-actors' expectations, decisions and functions.

When evaluating the content of the microeconomic studies done on capital controls analytically, the facts of activity, productivity and growth can be determined to constitute the main topics. As another finding, these all studies can be said to point to the negative effect capital controls under the main headings. And the studies constituting these entire studies often correspond to each other unlike macroeconomic studies.

2. Literature Review and Analytic Structure

The article of Forbes dated 2005 is an important study which conveys the microeconomic analysis carried out on capital controls with a systematic and analytic language. Forbes discusses supply of capital, the behavior of market mechanisms and the companies and individuals as the key categories in the study. In this study capital supply can be evaluated in the growth axis, while the market mechanism and the behavior of individuals and firms can be evaluated in the activity and productivity axis. According to the empirical analysis examined in the study, liberalization of capital markets on an international scale increases the supply of capital by reducing the cost of capital and by eliminating financial constraints. The increase in capital supply can be said to encourage growth through companies that find cheaper and easier external sources for the investments. However, the main interest of Forbes at this point (rather than investments stimulated by the increase in capital supply and thus, growth arising out of the increase in the capital goods accumulation) focuses on the fact that the small scale firms that and / or do not have a government concession

and / or cannot enter into international financial markets benefit more the financial liberalization. Thus these 'small' firms play a key role in developing countries for the growth and employment. Although this kind of a finding bears a resemblance to the finding that the abolition of capital controls increases efficiency and growth in the economy by directing the capital to more productive firms, the key relationships here is rather a small company category rather than the activity¹.

In fact, Forbes handles the relationship between capital controls and the market mechanism market and thus the activity category in the section called as market discipline. The analytical finding of Forbes focuses on the fact that the abolition of capital controls increases efficiency in the economy by canalizing the capital to the companies working more effectively and by increasing competition. Forbes presents two more titles in the analysis of market mechanism called as the effect of the government's redistribution of capital and pricing, however these titles can also be considered under the first title. While Forbes underlines the decreasing potential ability of the government to determine the applications which privilege and reduce the activity of the government's redistribution of capital in the liberalization process of the capital market, it is clear at this point that there is an activity category in deeper. And Forbes also underlines the fact that in the liberalization process of the capital market, the ability of the market mechanism (increased liquidity) to price the assets accurately and having potential to convey an accurate information and signal about capital products. And it is clear that under that statement lies in deeper the opinion of an increasing efficiency by canalizing the capital to more productive firms through correct price and the signals. Behaviors of the companies and individuals, which is the latest analytical category of Forbes can be handled in the market mechanism or activity axis, as previously mentioned. So that companies abstaining from paying similar taxes as an indication of capital controls and false income statements of individuals or tricks of avoiding constraints circulating in the back of them and the intuition that changes in the optimization decisions decrease the effectiveness are included in this section. The main emphasis should be put on the activity loss resulting from the deviation of the initial optimization decisions of the actors who avoid capital controls rather than (lies and tricks and the transaction costs tolerated to do them) on the redistribution of the resources from companies to the government or vice versa (Forbes, 2005: 1-30).

Abiad and others criticize the thesis that financial liberalization increases efficiency by equalizing the cost of capital for all firms (manufacturers) in the study carried on

---

¹ While each study is analyzed, the points proposed by the study should not be 'swallowed' as a whole. On the contrary, every word, phrase, sentence, paragraph and article should be internalized by inserting the rail logic we perceive things in our own minds, that is to say 'should be 'chewed'. So that internalization or internalization process used here, refers to the fact that information and comments obtained from outside now become a part of our own mental world.

microeconomic analysis of capital controls (Abiad and others, 2004: 5). This equality does not represent activities when non-economic obstacles are taken into account.

In the microeconomic literature pointed out by the analysis based on the Pareto optimality criteria, the thesis stating that the optimal condition in which it is not possible to improve the situation of any other actor without deteriorating the situation of the other actor, occurs when the prices are same for all actors, can be proved easily through the tangency intuition and convex isoquant curves according to the origin. However, taking the non-economic obstacles into account (exceeding the redundant price category) equalizing of the cost of marginal products for each actor constitutes a basis. . Marginal profit of the company is set to zero in the profit maximization process; so that it indicates that the firm obtains all positive marginal profit until the marginal profit is zero. Thus the firm equalizes the marginal income to the marginal cost or marginal product revenue to the marginal production cost. Therefore, under the assumption of the companies' perfect competition to function over the price of the same goods in the commodity market, the equality of the marginal products represents the equality of marginal production cost and thus the activity. Indeed Abiad and others and Larrain and Stumpner evaluate the activity in their respective analysis through the marginal product category.

At this point, the equality of marginal product revenues to the marginal production cost in the firm's profit maximization process should be interpreted in an analytical way that capital is canalized to more productive companies and thus the effectiveness of the activity increases. The financial liberalization provides access to the funding markets of the firms and thus equalizes the cost of the marginal product of capital and so it is clear that it makes investments in direct proportion to the productivity of each company and thus manufactures. Indeed, the company's profit optimization, as previously the logic of which was stated, refers to the equality of the marginal product revenue to the marginal production cost and thus companies with a more upward marginal product revenue curve will demand capital /investment on a larger scale and manufacture. At this point it should be internalized that there is a perfect competition in the commodity markets in which firms sell their goods and so that the assumption that the differences in the marginal revenue curve of the firms arise from the productivity differences is made. Also it should not be overlooked that this analytical finding requires the status of the diminishing capital returns. As the used capital increases, the marginal product revenue falls to the standard value of the marginal production cost, so firms that are more productive and in which the marginal product revenue curve is higher, provide this equality at a higher level of capital/ investment and production.

In the same analysis, Abiad and others separate financial deepening and financial liberalization based on the activity categories (Abiad and others, 2004: 28). So that financial liberalization contributes to the efficiency by equalizing the international

cost of the capital and financial deepening often arise in this process with financial liberalization. However, financial deepening or increase in the trading volume of financial markets is not theoretically a necessary condition for the financial liberalization. Therefore, at this point an original causality analysis should be made according to each situation. Indeed, it is emphasized in the empirical analysis like the one of Abiad and others addressing microeconomic analysis of capital constraints that the financial liberalization rather than financial deepening is decisive in the activity and growth

In his work conducted on financial liberalization and growth, Gehringer indicates that the financial liberalization encourages the growth based on total factor productivity in the economy. It is a fact that in the background of Gehringer's thesis underlies the increase in the total productivity induced by a more efficient allocation of capital and so on. However, the main emphasis of Gehringer is on the importance of explaining the microeconomic channels providing such an increase in the productivity and the asymmetry of the benefits of the financial liberalization to different sectors. So that it should be perceived to be noted at this point that analyses should be done to fill the micro-gaps of macroeconomic analysis by taking into account the specific features and structures of sectors and even firms. It is clear that microeconomic studies about the capital constraints, as previously mentioned, are conducted much less than the macroeconomic studies and there are so small number of analyses based on a specific character on such a company or industry scale in the microeconomic literature (Gehringer, 2013: 17).

The main topic of the study carried out by Larrain and Stumpner on the financial liberalization and the total productivity is similar to the main studies examined before. So that Larrain and Stumpner stress that financial liberalization increases activity in the economy and thus total factor productivity by channeling the capital to more productive firms and efficiency category is represented by the equality of the marginal product, or more clearly, by a decrease in the variance of the marginal product as the data section between firms and by other similar factors. These factors are considered as an increase in the covariance between the company's market share and the capital's marginal product, a decrease in covariance between the company productivity and the marginal product of the capital, and an increase in the covariance between total debt of the company and the marginal product of the capital (Larrain and Stumpner, 2012).

The economic logic behind the increasing factors of the covariance between company's market share and the marginal product of the capital, and total debt of the firm and the marginal product of the capital is based on the intuition that market share of the company is determined by the productivity level of the company and the more productive firms can borrow more, while promoting the expansion of the more productive firms by eliminating the debt constraints. The economic logic behind the

representation of the decreasing factor of the covariance between the firm productivity and the marginal product of the capital positive effects of financial liberalization on the effectiveness is based on the intuition that while financial liberalization encourage the expansion of more productive firms by eliminating debt constraints and the use of more capital, the marginal product of capital decreases under the diminishing output assumption. While the economic logic behind the increasing factor of covariance between company's market share and marginal product of the capital and the company's total debt and the capital's marginal product is discussed, the result does not change when the intuition of the decreasing marginal product of capital is taken into account under the assumption of diminishing returns. When looked at in a wider perspective, it is obvious that less productive firms prior to the financial liberalization produce by borrowing or using more capital and it is true that the capital's marginal product falls as they borrow and increase the amount of the capital and the production. Therefore, it should be perceived that the position of the marginal product curve of capital, i.e. being at the bottom or on the top is decisive in comparing the previous and after status of financial liberalization.

In the study the perfect competition assumption is made in the labor market and the marginal product of the labor can be said to be the same for all companies, as marginal product revenue of labor is equalized to the marginal production cost of the labor, i.e., to the wage (and under the assumption that there is a perfect competition in the commodity market in which firms buy their goods) in the company's profit optimization process. Therefore, the financial liberalization does not affect the variance of the marginal product of labor and the covariance between market share of the labor and so on and other variables. Thus, it can be concluded that unlike the labor the financial liberalization increases the general activity in the economy by increasing the efficiency in the distribution of capital. Larrain and Stumpner, reveal the relative unit impact of the financial liberalization on the productivity between different industries in the empirical part of the study. In the study, industries with a higher financial dependence benefit more from the financial liberalization and, therefore, industries are classified according to the degree of financial dependence. Assuming that the one unit absolute impact of the financial liberalization on the productivity of the industry with the lowest financial dependence is zero, it is concluded that the financial liberalization increases the total factor productivity by nearly 35 percent, if a sealing technique that goes back in which all the relative effects of the financial liberalization on different industries are gathered (Larrain and Stumpner, 2012).

Several factors can be said to be missed in the economic literature on the efficiency, productivity and economic growth problematic. (i) The explanatory dynamic character of the efficiency is beyond doubt. However, while the activity category is analyzed, it is considered statically according to the definition of this term. So when

discussing the issue of efficiency, whether the resources actually used and the distribution of goods and services produced maximize the social welfare is questioned and the phrases 'actually used' and 'produced' must be underlined. Unused resources but having the potential of being used and goods not produced but having the potential of being produced are excluded in the economy in which the production is made either at the level of Keynesian or classical. However, despite having such a kind of static character, it is clear that the category of activity produces dynamic results. So that the efficiency achieved in the current period, increases the material well-being and knowledge and skills by increasing the total factor productivity and growth and the economy is expected to be more efficient and productive in the future periods through a more productive and better equipped markets (and the institutions built on them). Thus, the increase in the importance of the activities as a set of processes that feed each other should be emphasized again. Furthermore, we can energize the initial description of the activity category including the time dimension in our minds by increasing the number of dimensions considered. So that companies and consumers can be assumed to take into account the profits and benefits in the current period as well as future periods. The only difference in the perception in which one price intuition constitutes an essential basis for each actor in the ensuring of the efficiency in the distribution of resources and commodity (pareto optimal distribution in which it is not possible to improve the situation any other one without worsening the situation of the other) is to determine the state of the actors by taking the future period of the indifference curves into account. However, such a definition moves away from reality by increasing the rationality degree of the 'rational' actors and it is often not possible to assign numerical values to the profit or gain for the situations of the game theory in a deterministic line, according to dualistic similar characteristics of the markets in which the actors function.

3. Concluding Remarks

The explanatory global character of the activity matter is beyond doubt. However, the microeconomic literature on capital constraints evaluates the efficiency category maximum at the level of three nationwide. If we design a single world exceeding beyond the borders in our minds and it can be mentioned about global efficiency in the distribution of resources and goods and welfare increases in the country scale can be detected as the individual parts of this great picture. Such a perception provides the abolition of capital constraints or encourages the increasing activity of the financial liberalization for both sides engaged in trading. Furthermore, the positive effects reflecting on the country's economy in which the increased activity on the other side or in the country is discussed and and integrated micro analysis that captures the math and the logic of the matter should be made by taking (the other side) positive effects in the opposite direction into account. (ii) The explanatory limitations of the activity issue is beyond doubt. The activity category in the

economic literature is limited primarily by the property and current, actual benefits and the profits of the actors. The pareto optimal distribution is required in which it is not possible to improve the situation of one without worsening the situation of one of the resources and goods. If this presupposition is exceeded, it is clear that the issue will become subjective and the challenge of finding an objective measuring and instrument generally accepted at this point. Even if the purpose of maximizing social welfare without making a distinction in the initial benefit and profit distribution includes that every individual has an equal share in the social indifference curve, it is not possible to compare the marginal benefit of the individuals (they obtain from an asset) and as a more inclusively, or it is not possible to support it with a substantial and objective analytical basis, as the marginal benefits of the money is different for everyone. Also the consistency of such a perception that disregards the ownership in terms of cumulative effort in the previous period is also controversial. However, it should not be overlooked in the economic matrix that some interventions motivated by this perception have the potential of increasing the productivity. For example, granting tax privileges or subsidies of the state to more productive firms or industries increases the total factor productivity in the economy. However redistribution of income through taxes or changes in relative tax is clearly not effective according to pareto optimal criteria. Therefore, it is not true to use the activity category constantly instead of continuous productivity or total factor productivity. If a person, firm or country use resources effectively, productivity increases, but there are other areas of the productivity apart from the efficiency. So that factors such as a person's intelligence or climate of the country are one of the determinative variables of the productivity. (iii) The economic literature on capital constraints and similar problematic focuses on the fact that the increase in activity stimulated by the financial liberalization increases the total factor productivity and this increase promotes the channel of growth. However it should also be perceived that there is a transition from the growth in the same chain and the increase in total factor productivity to the effectiveness and causality or effect channel. So that growing and expanding markets in developing economies in which the productivity increases (and institutions that are built upon them) will enable the economy by producing more accurate information and signal and reducing asymmetric information and moral hazard.

References

- ABIAD, A., N. OOMES ve K. UEDA (2004), 'The Quality Effect: Does Financial Liberalization Improve the Allocation of Capital?', International Monetary Fund Research Department, Working Paper: WP/04/112.
- BARRO, R. J. ve X. SALA-I- MARTIN (2004), 'Economic Growth', The Mit Press, İkinci Baskı, Cambridge, MA.
- CARDENAS, M. ve F. BARRERA (1997), 'On the Effectiveness of Capital Controls: The Experience of Colombia During the 1990s,' Journal of Development Economics, Vol. 54, No. 1, s. 27–57.
- DE GREGORIO, J., S. EDWARDS ve R. O. VALDES (2000), 'Controls on Capital Inflows: Do They Work?,' Journal of Development Economics, Vol. 63, No. 1, s. 59–83.
- EICHENGREEN, B. (2003), 'Capital Flows and Crises', The MIT Press., Cambridge, MA.
- ENGEL, C. (2012), 'Capital Controls: What Have We Learned?,' BIS Papers, No 68, s. 22-26.
- FORBES, K. J. (2005), 'The Microeconomic Evidence on Capital Controls: No Free Lunch', National Bureau of Economic Research, Working Paper Number: 11372.
- GEHRINGER, A. (2013) 'Financial Liberalization, Financial Development and Productivity Growth – An Overview', Economics Discussion Papers, No: 2013-46, Kiel Institute for the World Economy.
- HABERMEIER, K., A. KOKENZNE ve C. BABA. (2011), 'The Effectiveness of Capital Controls and Prudential Policies in Managing Large Inflows', International Monetary Fund Monetary and Capital Markets Department, Authorized for distribution by José Viñals August 5.
- IGNACIO, F. (2003), 'Are capital controls good or bad? The example of Chile', Fundación Cilaie Nota técnica NT , Vol. NT.02.03 (Oct), s. 1–6.
- LARRAIN, M. ve S. STUMPNER (2012), 'Financial Liberalization and Aggregate Productivity: The Microeconomic Channels', Columbia University Financial Studies.
- MAGUD, N. E., C. M. REINHART (2006), 'Capital Controls: An Evaluation', National Bureau of Economic Research, Working Paper Number: 11973.